

Аналітична інформація

до матеріалів проекту Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років

Соціально-економічний аналіз розвитку Закарпатської області

Закарпатська обласна державна адміністрація
Департамент економічного розвитку і торгівлі

Ужгород 2019

ЗМІСТ

1. Загальні відомості про Закарпатську область.....	5
1.1. географічне розташування.....	5
1.2. адміністративне районування Закарпатської області.....	6
1.3. схема планування Закарпатської області.....	7
1.4. особливості соціально-економічного розвитку через основні економічні показники.....	13
1.5. структура регіональної економіки.....	17
2. Природно-ресурсний потенціал регіону.....	23
2.1. ландшафтні особливості рельєфу.....	23
2.2. кліматичні умови.....	24
2.3. природні мінеральні ресурси.....	25
2.4. водні ресурси області.....	28
2.5. лісові ресурси області.....	31
2.6. рекреаційні зони Закарпаття.....	32
3. Демографічний потенціал та трудові ресурси області.....	35
3.1. демографічна ситуація.....	35
3.2. зайнятість населення.....	38
3.3. доходи населення.....	39
4. Інфраструктура області.....	45
4.1. транспортна інфраструктура області.....	45
4.2. житлово-комунальне господарство області.....	49
4.3. галузь зв'язку.....	51
4.4. освітня інфраструктура.....	53
4.5. інфраструктура сфери охорони здоров'я.....	58
4.6. історико-архітектурна спадщина.....	59
4.7. інфраструктура туризму.....	60
4.8. фізкультурно-оздоровчий і спортивний напрямок.....	61
5. Регіональна економіка.....	65
5.1. промисловість.....	66
5.2. мале підприємництво.....	69
5.3. туризм.....	72
5.4. транскордонне розташування області та її вплив на господарський комплекс регіону.....	75
5.5. внутрішня торгівля.....	79
6. Аналіз бюджету Закарпатської області.....	82
6.1. зведений бюджет Закарпатської області.....	82
6.2. доходи обласного бюджету.....	83

6.3.	видатки обласного бюджету.....	86
6.4.	бюджет розвитку Закарпатської області.....	88
6.5.	резервний фонд бюджету області.....	89
6.6.	місцеві бюджети Закарпатської області.....	90
7.	Розвиток сільських територій та сільське господарство.....	95
7.1.	рослинництво.....	95
7.2.	тваринництво.....	97
7.3.	розвиток сільських територій.....	98
8.	Розвиток гірських територій.....	100
9.	Екологічна ситуація Закарпатської області.....	103
9.1.	природно-заповідний фонд Закарпатської області.....	105
9.2.	проблемні питання збереження водних ресурсів Закарпатської області.....	105
9.3.	поводження з побутовими відходами.....	107
9.4.	інфраструктурні програмні заходи у сфері екології та будівництва очисних систем.....	107
9.5.	Солотвинський солерудник.....	109
10.	Громадянське суспільство та політична ситуація в регіоні.....	112
11.	Додатки.....	115
1.	Корисні копалини на карті Закарпатської області.....	116
2.	Демографічне навантаження на населення у віці 15-64 роки (на 1000 осіб).....	117
3.	Загальні демографічні показники, 2018 рік.....	118
4.	Виробництво окремих видів промислової продукції, 2011-2017 роки.....	119

Перелік скорочень

- АТО – адміністративно-територіальна одиниця
- АТУ – адміністративно-територіальний устрій
- ВВП – валовий внутрішній продукт
- ВРП – валовий регіональний продукт
- ГЕС - гідроеклектростанція
- ГРК – гірськолижно-рекреаційний комплекс
- ДСРР – Державна стратегія регіонального розвитку
- ЄС – Європейський Союз
- НБУ – Національний банк України
- НДР – науково-дослідна розробка
- ОДА – обласна державна адміністрація
- ОМС – орган місцевого самоврядування
- ОСГ – особисте селянське господарство

ПДФО – податок на доходи фізичних осіб
ПІІ – прямі іноземні інвестиції
ПРП – природно-ресурсний потенціал
СЕА – соціально-економічний аналіз
СП – спільне підприємство
СРР – стратегія розвитку регіону
с/г – сільське господарство
в.п. – відсоткові пункти

1. Загальні відомості про Закарпатську область

1.1. Географічне розташування

Закарпатська область є однією з наймолодших областей України – вона утворена у січні 1946 року. Унікальне геополітичне розташування на перехресті міжнародних транспортних, економічних, торговельних, культурних шляхів сприяє розвитку і подальшому поглибленню всебічного міждержавного співробітництва, відводить важливу роль регіону в інтеграцію України в європейські структури.

Рис.1. Закарпатська область на карті

Область на північному сході, сході і південному сході межує з Львівською та Івано-Франківською областями. На північному заході, заході і півдні кордони області співпадають з державним кордоном України загальною протяжністю 467,3 км, у т.ч. з Угорщиною – 130,0 км, Румунією – 205,4 км, Словаччиною – 98,5 км і Польщею – 33,4 км. В області діє 19 пунктів переходу кордону сусідніх держав.

Сюди зійшлися не лише кордони чотирьох європейських країн, але й поєдналася історія європейської та східноєвропейської цивілізацій, що суттєво впливає на суспільно-політичні процеси в регіоні.

Область розташована на крайньому південному заході України, є географічним центром Європи. Має різноманітний рельєф та кліматичні умови. Закарпаття – єдина область України, яка розташована за головними Карпатськими хребтами. Це підсилює її транспортну віддаленість від решти території країни, зв'язок з якою можливий лише через перевали. Найбільше значення серед них мають Ужоцький (абсолютна висота 889 м), Верецький або Ворітський (839 м), Воловецький або Бескидський (1014 м), Торунський (930 м) разом з Вишківським (941 м) та Яблуницький, або Татарський (931 м).

Закарпатська область знаходиться в межах двох великих фізико-географічних одиниць – Карпатської гірської (4/5 території) та Закарпатської низовинної. Якщо природні умови останньої (рельєф, клімат, ґрунтово-рослинний покрив тощо) майже всюди сприятливі для господарського освоєння людиною, то в Карпатах найкращі умови для цього мають міжгірні улоговини, долини рік, пологі схили і частково низькогір'я.

Найвища точка України – гора Говерла (2061 м) – знаходиться на території Закарпатської області.

Відстані до столиці України, до обласних центрів регіонів-сусідів та найближчих європейських столиць від обласного центру (м.Ужгород):

- до м.Київ – 788 км;
- до м.Львів – 265 км;
- до м.Івано-Франківськ – 295 км;
- до м.Чернівці – 435 км;

до м.Кошице (Словаччина) – 97 км;
до м.Ніредьгаза (Угорщина) – 95 км;
до м. Сату Маре (Румунія) – 150 км;
до м.Жешув (Польща) – 315 км.

Площа Закарпаття становить 12,8 тис км² (2,1% території України), його населення – 1258,1 тис осіб, що становить менше 3% (на 1 січня 2019 року) від населення країни.

За даними ж Всеукраїнського перепису населення понад 100 національностей проживає на території регіону. Більшість населення – українці (понад 80%).

Переваги географічного розташування регіону (прикордонного, транспортного) вкупі із природними особливостями та трудовим потенціалом слід використовувати для ведення діалогу про реалізацію інвестиційних проектів на території області, реалізацію транскордонних інфраструктурних проектів для підвищення його економічного потенціалу та добробуту населення.

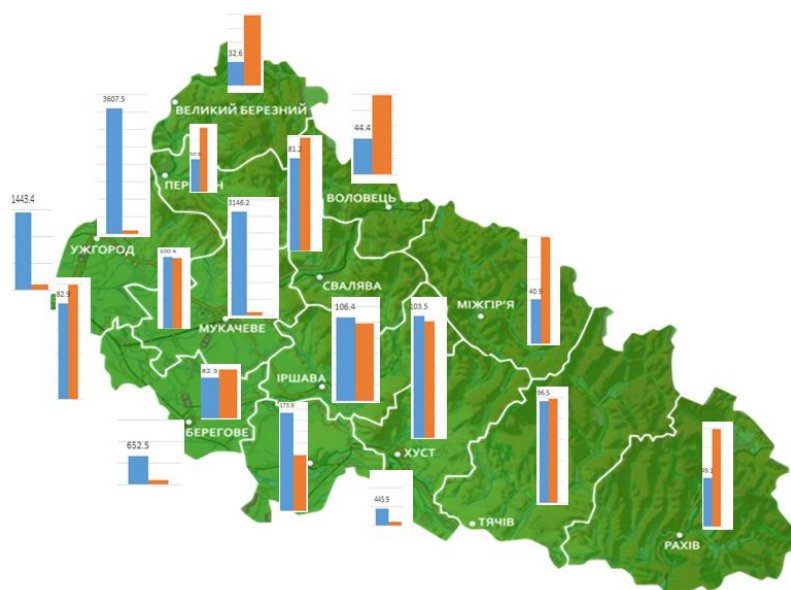
1.2. Адміністративне районування Закарпатської області

За адміністративно-територіальним поділом область включає 13 районів, 11 міст (у тому числі 5 обласного значення), 19 селищ міського типу, 578 сільських населених пунктів та 6 ОТГ. 214 населених пункти області мають статус гірських.

Площа регіону у 1,7 рази менша від середньостатистичної області України, майже в 3 рази менша від найбільшої за площею Одеської області (33,3 тис. кв. км) і дещо більша від найменшої за площею Чернівецької області (8,1 тис. кв. км).

Середня щільність населення регіону складає 98,7 осіб на км², найбільша ж щільність традиційно у містах Ужгород - 3607,5 осіб на км², Мукачево – 3146,2 осіб на км², Чоп – 1443,4 осіб на км². Враховуючи географічні та природні особливості Великоберезнянський район має найменшу щільність населення – всього 32,6 особи на км², Воловецький – 44,4 особи на км², Міжгірський – 40,0 осіб на км².

З рис.2 чітко видно щільність населення за районами у порівнянні із показником в середньому по області (98,7). Варто звернути уваги на той факт, що гірська зона характеризується низькою щільністю населення, зокрема, вона характеризується нижчим показником, ніж середньообласний, у всіх без винятку районах області. Натомість у низовій частині Закарпаття щільність перевищує обласний показник (окрім Берегівського району та м.Берегово, а також виняток становить Ужгородський район).

(голубим кольором – щільність населення АТО, оранжевим – середня щільність населення області)

Рис 2. Співвідношення щільності населення району, міста до загальнообласного показника, осіб на км²

За даними Держстату, станом на 1 січня 2019 року 466,1 тис населення (37,0%) становили жителі міст, 790,7 тис – сільське населення (63,0%).

(для порівняння: станом на 1 січня 2018 року чисельність наявного населення України (за даними Держстату) становила 42386,4 тис. осіб, з них у міських поселеннях проживало 29371,0 тис. осіб (69,3%), у сільській місцевості – 13015,4 тис. осіб (30,7%). Тобто структура населення прямо протилежна загальноукраїнському показнику).

Така структура населення регіону яскраво відображає як структуру регіональної економіки, так і впливає на її соціально-економічний розвиток, розподіл державних субвенцій на підтримку територій тощо.

1.3. Схема планування Закарпатської області

Із затвердженням Схеми планування території область отримала свій основний містобудівний документ та реальну можливість здійснювати планомірну та послідовну містобудівну політику на своїх теренах. Разом із Регіональною стратегією розвитку Закарпатської області на період до 2020 року Схема являється одним із основних стратегічних планувальних документів регіону. Необхідність виконання цієї схеми дозволяє мати не лише бачення щодо тенденцій у соціально-економічному розвитку всієї території та окремих адміністративних територій зокрема, але і впливати на виклики, які стоять перед областю в умовах розвитку ринкової економіки.

Схема планування території Закарпатської області розроблена на основі Генеральної схеми планування території України – важливої складової національної системи довгострокового прогнозування соціально-

економічного розвитку країни, її регіонів та населених пунктів, першооснови всього комплексу містобудівної документації.

Зазначена містобудівна документація конкретизує рішення Генеральної схеми на регіональному рівні. Її основним завданням є забезпечення планувальної основи для раціонального використання території, визначення пріоритетів розвитку господарського комплексу та інженерно-транспортної інфраструктури, охорони навколишнього середовища, збереження історико-культурної спадщини, визначення основних проблеми розвитку і надання принципових рішень по напрямках господарського і територіального розвитку регіону.

Схема планування території Закарпатської області складається з 10 креслень та 4 томів пояснювальної записки, які включають:

- структуру та територіальну організацію господарського комплексу області, напрямки її трансформації, прогноз чисельності та статеві-вікового складу населення, прогноз та визначення пріоритетних напрямків розвитку господарського комплексу адміністративних одиниць області, основні напрямки планувального розвитку області та її системи розселення, основні техніко-економічні показники, документи;

- характеристику природних умов та ресурсів, інформацію про стан та охорону навколишнього природного середовища, транспорт, інженерну підготовку та захист території, гідротехнічні заходи, інженерну інфраструктуру (водопостачання, водовідведення, енергопостачання);

- питання охорони нерухомих об'єктів культурної спадщини;

- пропозиції по реалізації рішень схеми планування території.

Проектні пропозиції базуються на використанні основного конкурентного ресурсу Закарпатської області – її економіко-географічного положення та значного культурного і природно-ресурсного потенціалів. У матеріалах Схеми планування території області відображено, зокрема, що «область є великим транспортним вузлом, у якому перетинаються основні державні залізничні та автомобільні магістралі. Потужний історичний та рекреаційно-природний і соціокультурний потенціал дозволяє сформувати туристичний комплекс національного та міжнародного значення. У перспективі Закарпатська область у результаті трансформації господарського комплексу, насамперед на інноваційній основі, повинна набути рис значного регіону з розвинутим господарством та транспортною системою, з сучасною ринковою інфраструктурою та потужним освітньо-науковим та культурним потенціалом. У області будуть активно формуватися нові господарські функції, пов'язані з розбудовою транспортної та прикордонної інфраструктури. Однією з основних задач повинно стати формування на Закарпатті конкурентоспроможних галузей економіки, що забезпечує, з одного боку, потреби споживачів (як українських, так і зарубіжних), а з іншого – значний внесок у соціально-економічний розвиток регіону за рахунок зростання дохідної частини обласного і місцевих бюджетів, притоку

інвестицій, збільшення числа робочих місць, поліпшення здоров'я населення. Соціально-економічними пріоритетами розвитку є реалізація потенціалу області, що матиме позитивні економічні і соціальні наслідки для регіону.

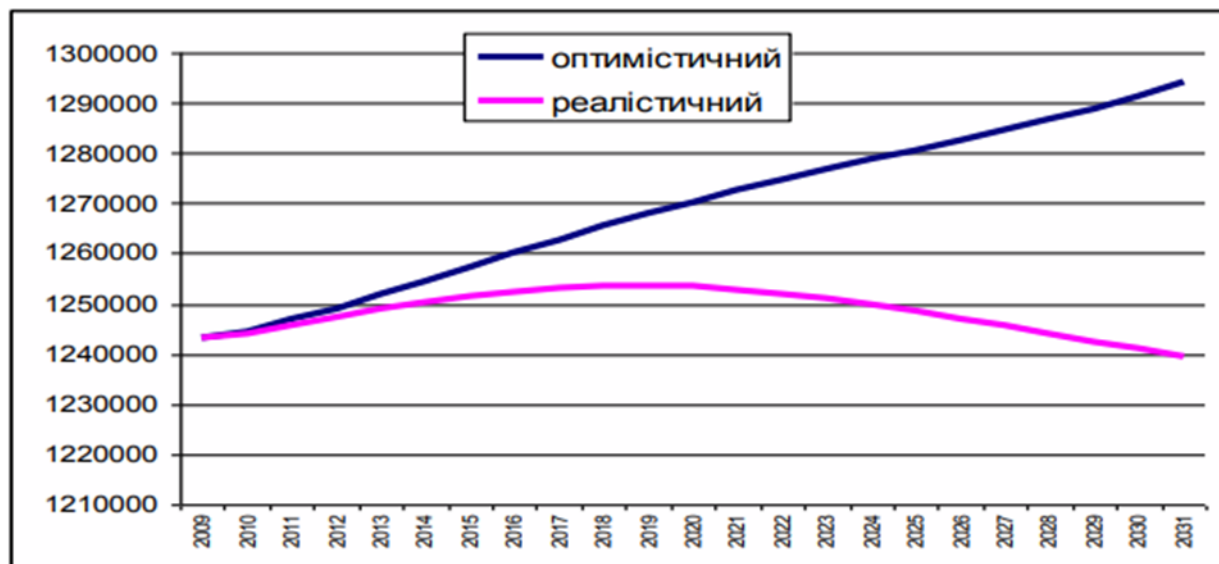

Рис.3. Прогноз щодо чисельності населення в динаміці, оптимістичний та песимістичний сценарії

Концепція розвитку господарського комплексу адміністративних одиниць області ґрунтується на визначенні сценарію для окремих географічних регіонів, які поєднують фізико-географічні (Карпати, Закарпаття) та планувальні (місто Ужгород, його приміська зона – Ужгородський район) особливості. У Схемі в аналізі матеріалів значну увагу приділяють розвитку рекреаційної галузі, промисловості, будівництву.

Зокрема у матеріалах Схеми зазначено, до прикладу, що на розрахунковий строк до 2031 року по області планується нове будівництво більш ніж 94,5 тис. місць в оздоровчих та рекреаційних (в тому числі туристичних) закладах, тобто збільшення майже в 4 рази. Частка нових гірсько-рекреаційних комплексів (далі ГРК) від загальної ємності складе – 68,7%, або 65 тис. нових місць.

В основу ж прогнозу розвитку структури економіки на період до 2031 рік покладено прогнози чисельності та структури зайнятих у галузях господарського комплексу Закарпаття.

Табл.1. Прогноз чисельності та структури зайнятих у галузях господарського комплексу Закарпатської області (наймані працівники)

Види економічної діяльності	2009 рік*		2031 рік	
	тис. чол.	%	тис. чол.	%
Виробнича сфера	76,2	37,6	209,2	36,0
Сільське господарство, мисливство та	7,5	3,7	29,0	5,0

лісове господарство				
Рибальство, рибництво	0,1	0,0	1,2	0,2
Промисловість	43,5	21,5	101,7	17,5
Будівництво	7	3,5	27,9	4,8
Транспорт та зв'язок	18,1	8,9	49,4	8,5
Невиробнича сфера	126,4	62,4	371,8	64,0
Оптова і роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами, послугами з ремонту, готелі і ресторани	14,6	7,2	46,5	8,0
Готелі та ресторани	1,1	0,5	10,5	1,8
Фінансова діяльність	5,1	2,5	20,3	3,5
Операції з нерухомістю, здавання в оренду та послуги юридичним особам	5,1	2,5	23,2	4,0
Державне управління	15,6	7,7	24,4	4,2
Освіта	45,3	22,4	130,7	22,5
Охорона здоров'я та соціальна допомога	30,3	15,0	93	16,0
Колективні, громадські та особисті послуги; послуги домашньої послуги; екстериторіальна діяльність	9,3	4,6	23,2	4,0
Всього по видах економічної діяльності, в т.ч.	202,6	100,0	581	100,0
у працездатному віці	166,3		546	
працюючі особи старше працездатного віку	36,3		35	
Населення у працездатному віці	761,6	61,2**	702	53,8**
Зайняті у всіх видах економічної діяльності	166,3	13,4	546	41,8
Самозайняте населення, студенти, безробітні у працездатному віці, у т.ч.:	595,3		156	
студенти	25,0	2,0	30,0	2,3
непрацюючі інваліди	35,6	2,9	35	2,7
zareєстровані безробітні за методологією МОП	123,2	9,9	50,0	3,8
інше самозайняте населення	411,5	33,1	41,0	3,1
Все населення	1244,8		1304,5	

Примітка:

* наймані працівники;

**від усього населення

Становлення Закарпатської області як високоіндустріального регіону міжрегіонального значення, спеціалізованого на середньо- та високотехнологічних галузях промисловості, на період до 2031 року вимагає збільшення обсягів промислового виробництва щонайменше у 3 – 3,5 рази.

Істотної трансформації за цей період має зазнати і галузева структура промислового комплексу області. У перспективі домінуючу роль у ній має відігравати *машинобудування*, перш за все його високотехнологічні науково-ємні галузі.

Запровадження вискоєфективних технологій у всіх галузях промисловості має сприяти не тільки зниженню енерго- та матеріалоемності виробництва, а й зростанню продуктивності праці у промисловості.

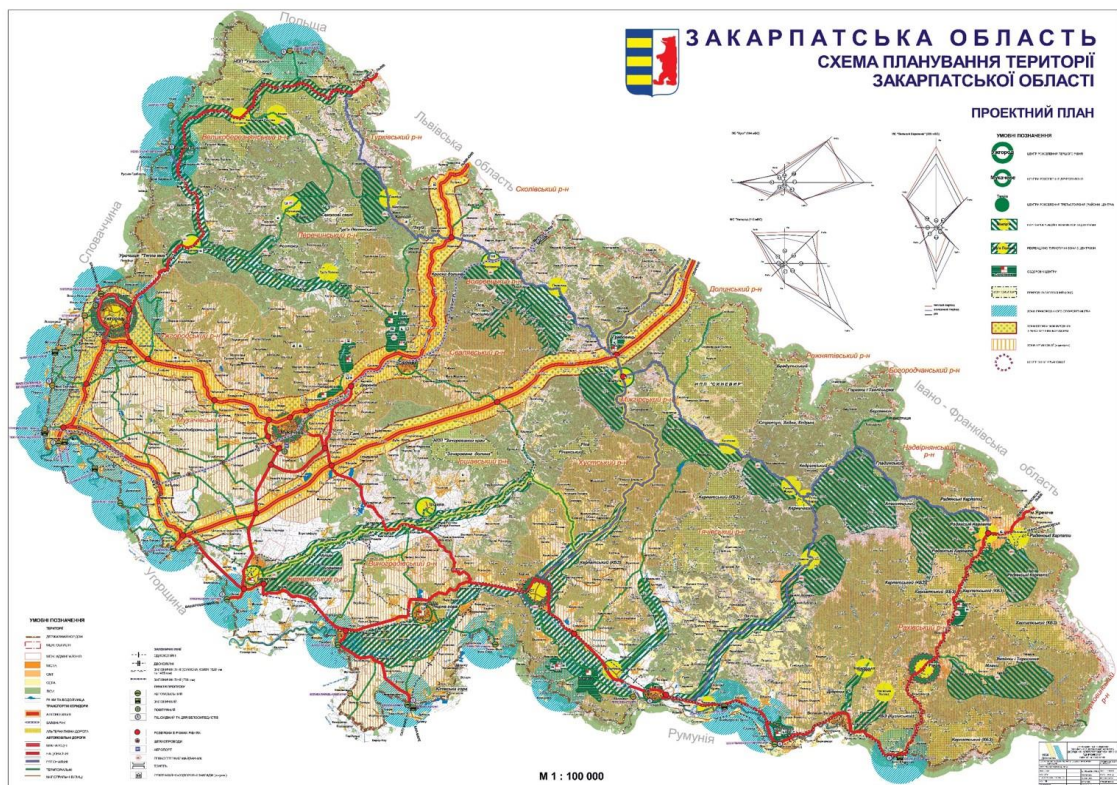

Рис. 4. Схема планування території Закарпатської області

Закарпатська область повинна ефективно використати своє вигідне географічне розташування в безпосередньому сусідстві з Румунією, Угорщиною, Словаччиною, Польщею та численні переваги прикордонного регіону. Зокрема для активізації зовнішньоекономічних транскордонних зв'язків. Закарпаття має тісні історичні і культурні зв'язки з сусідніми націями. Розвитку тісних зв'язків із сусідніми державами сприяють і географічні особливості регіону – межа області з іншими областями України проходить по вододільному хребту Українських Карпат, в той час як державний кордон проходить по рівнинній території.

Поряд з цим, схема планування визначає основні напрямки господарського і територіального розвитку регіону та містить такі принципові рішення:

- пропозиції по визначенню пріоритетних напрямках розвитку господарського комплексу;
- соціально-економічну характеристику потенціалу та рівня розвитку адміністративних районів області;
- раціональне використання природних ресурсів;
- охорона навколишнього середовища;
- розвиток інженерно-транспортної інфраструктури.

Область є великим транспортним вузлом, у якому перетинаються основні державні залізничні та автомобільні магістралі. Потужний історичний та рекреаційно-природний і соціокультурний потенціал дозволяє сформувати туристичний комплекс національного та міжнародного значення. У перспективі Закарпатська область у результаті трансформації господарського комплексу, насамперед на інноваційній основі, повинна набути рис значного регіону з розвинутим господарством та транспортною системою, з сучасною ринковою інфраструктурою та потужним освітньо-науковим та культурним потенціалом. Однією з основних задач повинно стати формування на Закарпатті конкурентоспроможних галузей економіки, що забезпечує, з одного боку, потреби споживачів (як українських, так і зарубіжних), а з іншого робить значний внесок у соціально-економічний розвиток регіону за рахунок зростання дохідної частини обласного і місцевих бюджетів, притоку інвестицій, тощо. У матеріалах Схеми планування території закладені основні центри промислового виробництва, наявні в області наразі та у динаміці в межах 15 років – 1995 та 2010 роки відповідно. Крім того, рис. «Розвиток промислового виробництва» дає уявлення про промислові центри, які сформувалися на території області.

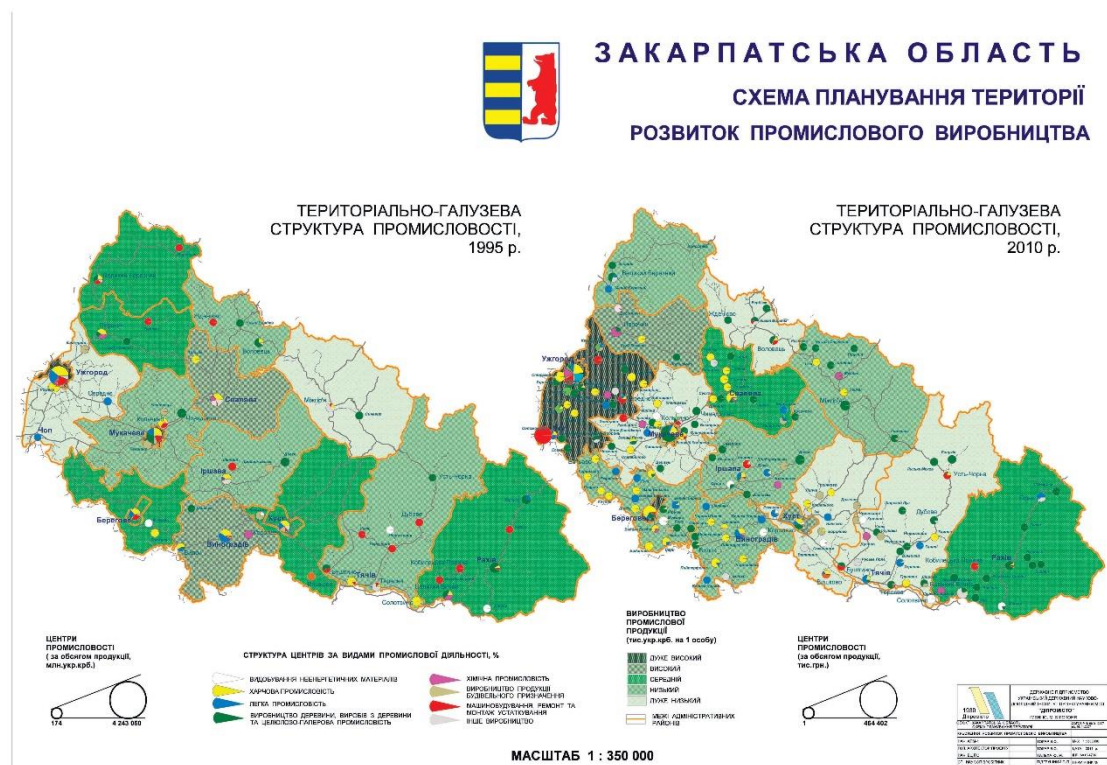

Рис.5. Розвиток промислового виробництва

У Закарпатській області чітко сформувалися можливості для появи цілого кластера автомобілебудування. Зокрема, індустріальний парк «Соломоново», що сформований на платформі та за учасників спеціальної

економічного зони «Закарпаття», акцент у свої діяльності робить саме на цій галузі промисловості.

Крім того, в області сформувалися передумови для ряду інших кластерних ініціатив з механізмом реалізації типу «індустріальний парк», зокрема на території Березівського району (2), м.Хуст (1), та ін.

Схема планування території області також дає уявлення про потенційні центри майбутніх індустріальних парків як точок зростання господарського комплексу Закарпатської області.

Таким чином, Схема планування території області дає уявлення про можливості для розвитку різних видів діяльності, які для регіону є важливим секторами у формуванні валової доданої вартості. З урахуванням досягнутих результатів в рамках діючої Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області перед областю стоїть завдання про визначення пріоритетних завдань і сценаріїв розвитку господарського комплексу на найближчу перспективу.

1.4. Особливості соціально-економічного розвитку через основні економічні показники (в динаміці за останні п'ять років)

У відповідності до Методики щодо комплексного рейтингування соціально-економічних показників Мінрегіон проводить щорічний аналіз областей. За даними такого моніторингу також можна зробити цілий ряд висновків щодо реалізації регіональної політики на території області.

Детальний моніторинг показників Закарпатської області у динаміці дозволяє проаналізувати:

зміну валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу населення;

основні індекси (промисловий, с/г, цін, будівництва тощо);

темпи змін інвестицій в економіку;

фінансову спроможність регіону;

розвиток МСП;

динаміку трудових ресурсів;

інфраструктурний розвиток;

доступність освіти та медицини;

соціальний захист та безпека тощо.

Табл.2. Рейтингова оцінка за даними моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів (дані Мінрегіону)

Найменування області	Загальне рейтингове місце			
	2018	2017	2016	2015
Закарпатська	19	13	16	8
Івано-Франківська	16	8	12	4
Львівська	11	9	13	9
Чернівецька	6	5	5	3
м.Київ	1	1	1	1

Для проведення ж якісних оцінок і розуміння динаміки інколи ці понад 50 показників, що беруться до аналізу, є не до кінця ефективними і до уваги слід брати додаткові відомості, які дозволяють відстежити тенденції до збільшення/зменшення та які дозволяють впливати на зменшення негативних явищ у економіці, екології, інфраструктурі тощо.

Разом із тим, існують об'єктивні показники, які дозволяють відслідкувати динаміку розвитку господарського комплексу регіону.

До таких показників відносять *валовий продукт* на одну особу населення.

Табл.3. Валовий дохід на душу населення, за роками

Найменування області, регіону	Валовий дохід, на душу населення, грн			
	2018	2017	2016	2015
Закарпатська	34202	25727	22989	19170
Івано-Франківська	46312	74216	60109	27232
Львівська	58221	45319	37338	28731
Чернівецька	31509	33170	37220	16552
м.Київ	238622	191736	155904	124163
Кошицький край, Словаччина, млн. Євро	x	12974	11732	11732
Пряшівський край, Словаччина, млн. Євро	x	9338	9069	8729
Подкарпатське воєводство, Польща	x	x	34120	33177

Частка ВРП в структурі ВВП України протягом останніх років не перевищує 1,5%. Одночасно, цей показник коливається з року в рік. Наразі ж у результативних показниках, визначених у Програмі підвищення конкурентоспроможності Закарпатської області на 2019-2020 роки визначено, що очікується збільшення даного показника щорічно на 0,1%. Такого зростання можна очікувати від зростання у сфері промисловості, зокрема в галузі машинобудування, зокрема точного.

Рис.6. Частка ВРП Закарпаття у структурі ВВП України, %

Не останню роль у створенні можливостей для розвитку повинні відіграти також закладені основи у розвиток мережі індустріальних парків Закарпатської області.

Крім того, очікується поступове збільшення інновацій у галузі промисловості, зокрема у сфері машинобудування, збільшення частки галузі туризму, відсоток якого наразі у структурі ВРП є незначним, тощо.

Рис.7. Середньомісячна зарплатна плата, в розрахунку на одного штатного працівника, грн

Станом на грудень 2018 року середньомісячна зарплатна плата найманого працівника на території області становила 8070 грн, що не є найменшим показником по Україні, разом із тим це менше ніж в середньому по Україні. Варто також наголосити, що на прикордонні області також впливає рівень зарплатної плати у країн-сусідів, зокрема в Угорщині, Словаччині тощо. Цей фактор часто є визначальним для вибору місця роботи та впливає на рівень міграції населення та структуру економічно активного населення.

Табл.3. Міграційний рух населення окремих регіонів України

Найменування області	Міграційний рух населення, приріст(+)/скорочення (-)				
	2018	2017	2016	2015	2014
Закарпатська	84	-97	-389	-1253	-849
Івано-Франківська	560	1461	96	282	1241
Львівська	1886	2666	232	294	1543
Чернівецька	222	364	30	353	1397
м.Київ	13942	4211	2606	1525	14443
по Україні	18589	11997	7846	9250	22592

Одночасно як видно з вищенаведеної таблиці, спостерігається тенденція до позитивного сальдо міграційного руху населення. На фоні сусідніх

областей Закарпатська – єдина, яка протягом 2014-2017 років мала негативний приріст населення, разом із тим у 2018 році за даними Держстату цей показник став «+». Одночасно, регіональній владі слід опрацювати програми підтримки осіб, які повернулися в Україну, та запропонувати програми підтримки через створення механізмів залучення інвестицій у реальний сектор економіки (підтримка МСП).

В області наразі вже діють такі програми у сфері сільського господарства, туризму, підтримка стартапів тощо.

Важливо також проаналізувати рівень безробіття для працездатного населення (за методологією МОП) для виявлення тенденцій розвитку ринку праці. Зокрема, з діаграми видно, що на території Закарпаття спостерігається коливання кількості безробітних, однак рівень безробіття перевищує 10%.

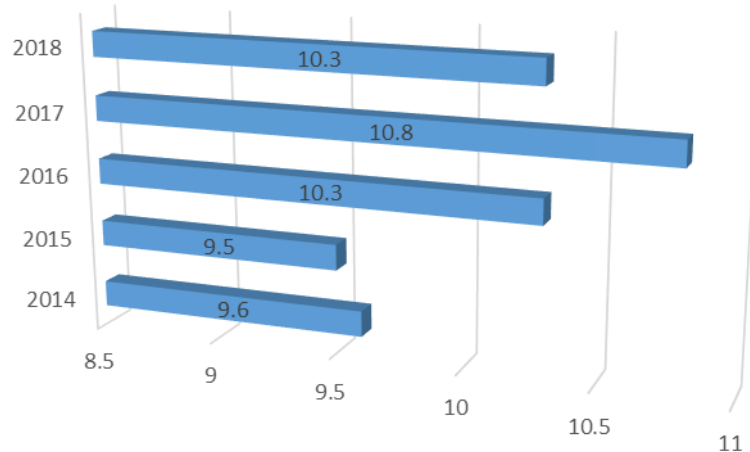

Рис.8. Рівень безробіття серед працездатного населення Закарпаття за роками, %

Більш детальний аналіз питання безробіття дозволить виявити тенденції про те, які райони області найбільше страждають від високого рівня безробіття. Цікава в цьому плані також структура безробіття серед працездатного населення, як власне і показник економічно активне населення та прогноз цих показників на довгострокову перспективу.

На основі результатів проведеного комплексного дослідження у 2016 році щодо рівня розвитку демократії в Закарпатській області Індекс демократичного розвитку області склав – 2,94. Даний показчик відносить область до змішаних/ перехідних регіонів. Такий показчик зумовлений як загальними для всіх регіонів проблемами, так і внутрішньою специфікою регіону – співіснуванням на одній території різних етнічних та національних груп, проблем, пов'язаних із зайнятістю населення, тощо. Дане дослідження базується на основі опитування експертів. Всього в області було опитано 34 експерти. Для більшої збалансованості дослідження анкетування проводилося більш-менш рівномірно між експертами різних сфер діяльності та статусу.

Важливо відмітити, що в рамках даного дослідження оцінювався показник «Соціально-економічний стан», оцінка за яким склала 3,55 балів. На таку оцінку вплинули високі оцінки щодо відсутності тиску на підприємців з боку влади, низький ризик рейдерства, потенціал для міжнародних інвестицій. Водночас респонденти відмічали високий рівень безробіття на сільських територіях, низький рівень зарплат і, відповідно, відтік кадрів за кордон. Саме географічне розташування області – характеристика, яка має і плюс, і мінус для розвитку регіону: сприяє трудовій міграції, але позитивно впливає на експортно-імпорتنі операції.

«Поліський фонд міжрегіональних та національних досліджень» відзначає, що для Закарпаття й далі важливою залишається проблема трудової міграції. З одного боку, кошти, які заробітчани привозять в регіон, покращують соціально-економічний стан області, з іншого, – постає питання браку кадрів для виробничих підприємств. Компанії з іноземними інвестиціями, які працюють на Закарпатті, стикаються з проблемою пошуку робітників. Оскільки заробітна плата, нехай і стабільна, та соціальні гарантії не корелюються з тими сумами, які мешканці області заробляють за кордоном.

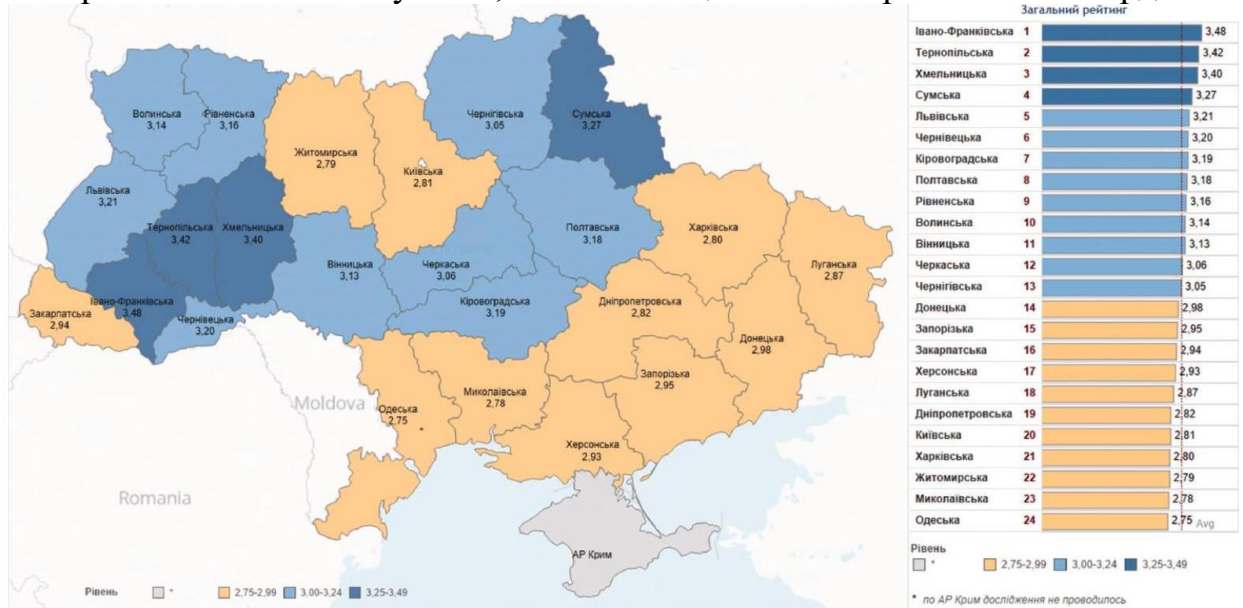

Рис.8. Індекс демократичного розвитку в розрізі регіонів України

1.5. Структура регіональної економіки

Економіка Закарпатської області представлена всіма сферами економічної діяльності. Частка валового продукту у загальнодержавному показнику валового виробництва у 2017 році становить 43,0 млрд. грн. і коливається в межах 1,4 - 1,5 % всього виробництва України останні кілька років.

Галузями виробничої спеціалізації області є харчова промисловість (виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів: виробництво вина, коньяку, плодоконсервної продукції, безалкогольних напоїв та

мінеральної води); легка (текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів: швейні і трикотажні вироби, білизна, взуття, головні убори); лісова і деревообробна промисловість (виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність: виробництво пиломатеріалів, шпону, паркету, листів з фанери клеєної, деревини з ялини та інших хвойних та листових порід, вікон, дверей, гранул та брикетів, коробок та ящиків з паперу або картону); хімічна (продукти переробки деревини); промисловість будматеріалів (виробництво щебню, облицювальних матеріалів) та машинобудування.

Табл. 4. Структура валової продукції сільського господарства: рослинництво у 2018р.

Кормові	Інші	Зернові та бобові	Технічні	Картопля і овочі	Плодово-ягідні у т.ч. виноград
1,5 %	1,3 %	21,0 %	4,0 %	52,2 %	20,0 %

Внутрішня торгівля є одним із ключових секторів економіки. Її частка у валовій доданій вартості області становить близько 12 відсотків. Торговельна діяльність є дуже поширеним видом діяльності, який обирають понад 80 % суб'єктів підприємницької діяльності області.

У структурі валової доданої вартості належну частку має також і сфера обслуговування, проте відсутність окремих об'єктивних статистичних даних, зокрема у сфері туризму, не дозволяє виявити їх частку, а отже об'єктивно оцінювати вплив на зміни на ринку.

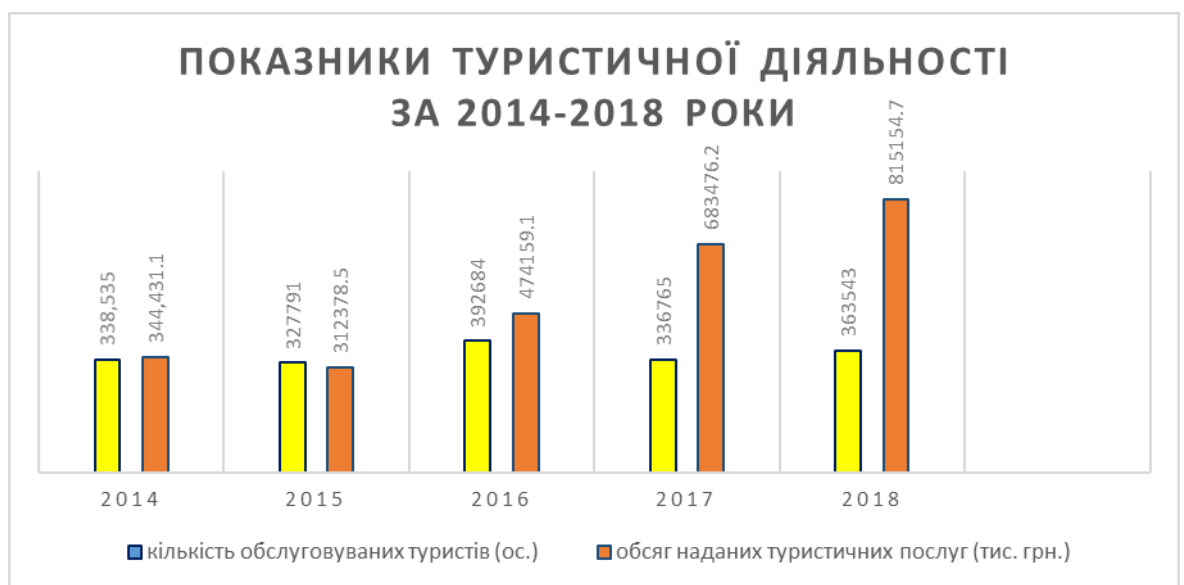

Рис.15. Показники туристичної діяльності, за даними опитування суб'єктів туристичної діяльності

Разом із тим, у регіону наявна статистична інформація, яка збирається шляхом щомісячного опитування суб'єктів підприємницької діяльності щодо кількості туристів та середній чек, який залишає турист під час відпочинку на території Закарпатської області. У матеріалах дослідження наявна інформація також дає можливість врахувати навантаження на заклади розміщення, необхідність вдосконалення транспортної логістики тощо.

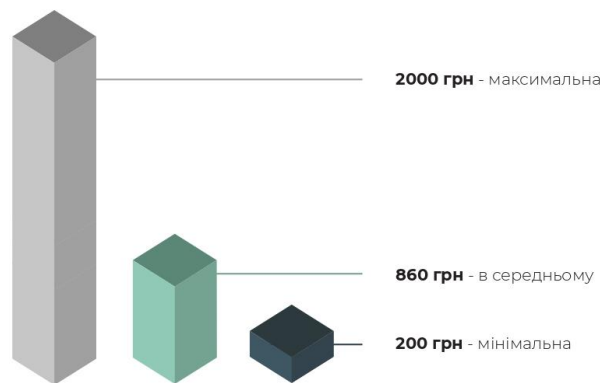

Рис.16. Середній чек туриста, дослідження департаменту економічного розвитку і торгівлі, 2016 рік

Зазначені дані опрацьовані в рамках Програми розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2016-2020 роки. Ця інформація дає уявлення про те, що здебільшого на території області перебуває внутрішній турист, який за структурою середнього чека є «бюджетним». Цифри, визначені в дослідженні, дозволяють також впливати на формування цінової політики у сфері діяльності закладів тимчасового розміщення, громадського харчування, відвідування закладів культури тощо.

Специфічною ознакою Закарпаття є чітко виражена просторова зональність, яка полягає в тому, що окремі території об'єктивно можна вважати такими природно-економічними зонами: низинна, передгірна та гірська.

Значна диференціація показників у регіонах області спричинена неоднорідністю енергетичного, трудового, інфраструктурного потенціалу тощо. Основна концентрація ресурсів області зосереджена в кількох АТО області.

Разом з тим, Закон України „Про статус гірських населених пунктів в Україні” виконується лише у частині фінансової підтримки населення, зокрема, доплат до окладів, пенсій, стипендій та інших видів державної матеріальної допомоги. Основний тягар з додатковими виплатами лягає на місцеві бюджети та підприємства.

З метою розвитку та підтримки гірських територій, наразі, при Мінрегіоні утворено робочу групу, яка вивчає можливості розвитку таких територій, вирішення їх проблем та покращення ситуації, що склалася. Впроваджено моніторинг показників соціально-економічного стану, відстежується критичні проблеми розвитку.

Одночасно, вишукуються нові можливості вирішення назрілих питань гірських регіонів для врегулювання на законодавчому рівні з врахуванням досвіду країн-членів ЄС. Одним із шляхів вирішення може стати надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на розвиток гірських територій, розробити порядок використання коштів такої субвенції за такими напрямками: компенсація суб'єктам господарювання усіх форм власності витрат, пов'язаних з виплатою надбавок до заробітної плати та часткове відшкодування впроваджених інвестицій.

Одночасно перед регіоном – завдання забезпечити рівномірний та збалансований розвиток усіх територій, підвищити інвестиційну привабливість та потенціал регіону.

До прикладу, Офіс ефективного регулювання (Мінекономрозвитку) спільно зі Спілкою українських підприємств у 2017 році перевірили легкість ведення бізнесу і на основі цього аналізу склали рейтинг “Регіональний Doing Business”. Основою даного дослідження стала адаптована методологія Світового банку. Для першого дослідження було взято п'ять напрямків взаємодії підприємців з місцевими органами влади, а саме:

- сплата місцевих податків;
- створення підприємства;
- одержання дозволів на будівництво;
- оформлення земельної ділянки під об'єктом нерухомості;
- приєднання до електромережі.

Основними критеріями оцінювання стали «гроші» та «час», що витрачаються на проходження офіційних процедур, а також кількість «візитів» до органів державної/місцевої влади.

Табл. 5. Регіональний Doing Business 2017

№з/п	Регіон	Податки	Підприємства	Будівництво	Земля	Електромережі	Сума балів
1	Сумська область	11	19	43	18	16	107
2	Львівська область	10	15	41	21	16	103
3-4	Івано-Франківська область	10	15	43	17	16	101
3-4	Кіровоградська область	7	16	45	16	17	101
5	Тернопільська область	7	14	40	21	18	100

№з/п	Регіон	Податки	Підприємства	Будівництво	Земля	Електромережі	Сума балів
6-8	Закарпатська область	9	12	41	18	17	97
6-8	Полтавська область	8	11	40	20	18	97
6-8	Київ	10	15	38	17	17	97
9	Вінницька область	6	13	41	20	16	96
10	Одеська область	10	14	43	11	17	95
11	Волинська область	10	14	37	15	18	94
12	Чернівецька область	7	12	47	12	14	92
13	Хмельницька область	9	17	34	13	17	90
14-16	Донецька область	6	10	43	14	16	89
14-16	Житомирська область	9	12	35	16	17	89
14-16	Черкаська область	10	15	36	12	16	89
17	Харківська область	8	13	40	11	16	88
18-19	Дніпропетровська область	7	13	39	13	15	87
18-19	Київська область	6	16	43	12	10	87
20	Миколаївська область	8	14	32	15	17	86
21	Рівненська область	7	14	33	14	16	84
22	Запорізька область	9	16	30	14	14	83
23	Чернігівська область	6	15	27	15	18	81
24	Херсонська область	6	14	29	12	18	79
25	Луганська область	9	8	28	14	16	75

Стабільний розвиток великого, середнього та малого бізнесу в області є запорукою становлення конкурентоспроможної економіки, що в свою чергу сприяє вирішенню широкого кола проблем соціального та гуманітарного спрямування. Аналіз розвитку малого і середнього підприємництва відображено у відповідному розділі матеріалів до проекту Стратегії.

Проміжний висновок.

1. Розташування Закарпатської області разом із кліматичним особливостями, фізико-географічним районуванням дозволяють використовувати унікальні можливості для розвитку економіки, у тому числі реалізовувати на території області міждержавні проекти.

2. Раціональне використання природно-ресурсного потенціалу разом із розвитком інфраструктури може допомогти суттєво вплинути на створення комфортних умов для населення.

3. Матеріали Схеми планування території Закарпатської області містять цінну інформацію про інвестиційні можливості регіону. Промислові центри Закарпатської області потребують підсилення, в тому числі і через застосування сучасних стимулювальних інструментів розвитку економіки – кластерів, індустріальних парків, курортних територій тощо.

4. У структурі ВВП частка Закарпаття складає близько 1,5%. Область повинна працювати над тим, аби ця частка була більшою. Наростання частки реалізованої продукції, нарощування інвестицій, зростання експорту товарів, вироблених на території регіону дозволять також вплинути на збільшення основних макроекономічних показників.

5. Розташування регіону дозволяє використовувати можливості транскордонних програм для підвищення інвестиційної привабливості регіону через реалізацію інфраструктурних та так званих «м'яких» проектів.

2. Природно-ресурсний потенціал регіону

2.1. Ландшафтні особливості рельєфу

Розташування території області переважно в гірській (близько 80%) місцевості зумовлює наявність специфічних корисних копалин, особливого клімату, спеціалізації сільського господарства тощо. З точки зору ефективності, варто наголосити на тому, що сприятливі умови для ведення господарства є на низинній території, а також у міжгірних улоговинах, долинах рік, пологих схилах та частково низькогір'ях Карпат.

Українські Карпати входять в Карпатську гірську систему, яка поєднує одразу шість країн Європи. Гори чітко простягаються із північного заходу на південний схід і в тому ж напрямку збільшується їх висота та крутість схилів.

Найвищими система в Українських Карпатах є масиви Чорногора та Свидовець. Полонинський хребет простягається від витоків річки Уж до річки Тересва, а його висота коливається в межах 1200-1500 м над рівнем моря. Гірські системи порізані долинами річок та полонинами Руна (1479 м), Стій (1677 м), Менчул (1501 м) та ін.

Найвищими горами Українських Карпат в межах Закарпаття є Говерла (2061 м), Бребенескул (2032 м), Піп Іван Чорногірський (2022 м), Петрос (2020 м).

На південь від Чорногори знаходяться Рахівські гори, або як інакше їх називають Гуцульські Альпи.

Північніше Полонинського хребта знаходиться Верховинський хребет з масивами Горгани та Бескиди. Південніше від Полонинського хребта – Тур'я-Боржавська долина, яка відділяє його від Вигорлат-Гутинського хребта. Хребет – система згаслих вулканів.

Рис.17. Фізична карта Закарпатської області

Південні схили Вигорлат-Гутинського хребта переходять у передгір'я, а ті в свою чергу – у Закарпатську (Притисянську) низовину, а в свою чергу є частиною Середньодунайської рівнини. Її ж північна межа починається від м.Ужгород, проходить умовною лінією через с.Середнє, місто Мукачево, села Сільце та Рокосово. Поверхня цієї низовини здебільшого плоска із нахилом на південний захід. Незначний спад поверхні та невелика глибина річкових долин не забезпечують стік поверхневих вод, що часто приводить до процесу заболочування, а в період сильних злив та інтенсивного танення снігу навіть затоплюються водою.

На північний схід від м.Берегово розташоване Берегівське вулканічне горбогір'я.

На схід від с.Рокосова (Хустський район) Закарпатська низовина переходить у долину річки Тиса. Поблизу смт.Солотвино (Тячівський район) в місцях виходу соленосних відкладів – гострі скелі, зубчасті гребені, лійки тощо.

Рельєф Закарпатської області вкрай різноманітний та значною мірою впливає на життя населення, що тут проживає. Схили гір вкриті цінними породами дерев, на вершинах гір – багато полонин, в долинах річок – сади, виноградники, поля, великі населені пункти. Селі, обвали, ерозія, зсуви часто стають визначальними для ведення господарської діяльності та забезпечення належного функціонування закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту тощо.

2.2. Кліматичні умови

Клімат Закарпаття є помірно континентальним з достатнім та надлишковим зволоженням, нестійкою весною, не дуже спекотним літом, теплою осінню і м'якою зимою. Клімат Закарпаття в Українських Карпатах є найсприятливіший за кількістю комфортних днів для активного відпочинку. Тут переважає морське повітря помірних широт, яке південно-західними вітрами переноситься з Атлантики та Середземного моря. Це повітря зумовлює в зимовий період досить високі температури і відносну вологість повітря.

Кліматичні умови на території області дуже різняться і залежать від висоти над рівнем моря та від орієнтування та експозиції гірських схилів. Загалом вирізняють три кліматичні райони: низовинний, передгірний, гірський.

Рівнинна територія області характеризується теплішою середньою температурою: середня температура липня +20°C, а січня – -4°C. Абсолютний максимум температур у м.Берегово. Закарпаття є досить зволеним регіоном, найбільше опадів випадає на сході та північному сході (близько 1400 мм опадів), найменше – у районі міст Чоп і Берегово. Понад 60% опадів випадає влітку.

Сніговий покрив у горах встановлюється в листопаді, тривалість такого покриву – до 110 днів в горах і 50 днів – на рівнинній території.

На рівнині найчастіше дують південно-західні вітри, в горах – гірсько-долинні, взимку по річкових долинах – північні.

На території області чітко розмежовуються чотири пори року: зима – коротка, м'яка, тепліша ніж в інших регіонах, сильні морози бувають рідко, сніговий покрив нестійкий; весна починається на початку березня на рівнинній території, через часті циклони характеризується погодними змінами, починається в кінці лютого, у квітні-травні температура може підніматися до +35°C, проте майже постійно бувають весняні приморозки, в горах в цілому прохолодніше; літо починається в травні, його початок здебільшого вологий через переважання помірних широт, в горах температура приблизно на 10-12°C; осінь триває 80-90 днів, в кінці жовтня починаються приморозки, при надходженні теплих морських мас із Середземномор'я – настає тепла погода з дощами.

У гірських територіях існує суттєва відмінність у кліматі, що пов'язано із висотою над рівнем моря, формами рельєфу тощо. В цілому ж на кожні 100 м температура в повітрі зменшується на 0,4-0,7°C. Внаслідок цих особливостей тут можна вирощувати виключно невибагливі с/г культури. В гірських долинах виникають умови для вирощування окремих видів овочів та зернових.

З точки зору кліматичних особливостей на території області спостерігаються сприятливі умови для розвитку сільського господарства, втім найкращі ці умови – в низовині. Також важливий акцент на кліматичних особливостях можна ставити при формуванні програм зимового та літнього відпочинку людей.

2.3. *Природні мінеральні ресурси*

Найвищий показник природно-ресурсного потенціалу в області мають Рахівський та Тячівський райони. Він формується за рахунок наявності в цих районах значних мінеральних ресурсів. Найнижчі показники ПРП у Воловецькому та Перечинському. Розподіл значень природно-ресурсного потенціалу розрізі територіальних таксонів на рисунку 18.

На території області налічується 284 родовища із 26 видами різноманітних корисних копалин. З них: 12 родовищ газів, 4 – вугілля бурого, 3 – ртуті, 4 – кольорових (свинець, цинк), 4 – дорогоцінних металів, (золото, срібло,) 4 - гірничорудні (каолін, глина бентонітова), 4 - гірничохімічної сировини, (сіль, барит сировина мінеральних фарб та для вапнування кислих ґрунтів), 179 – будівельних матеріалів в тому числі 81 - сировини цегельно-черепичної, 50 - каменю будівельного, 22 - каменю облицювального, 5- каменю пиляного, 8 - піску, 3 - глини тугоплавкої, 3- п ерліту, 1- сировина скляна, 2- суміш гравійно-піщана, 1-сировина керамзитова.

Рис.18. Природно-ресурсний потенціал області в розрізі окремих територій

Балансові та умовно балансові запаси з невизначеним промисловим значенням вільного газу родовищ, що розвідуються складають близько 4,661 млрд.куб.м. До промислової розробки залучено 2 родовища – Солотвинське та Русько-Комарівське на інших - проводиться розвідка.

Запаси бурого вугілля зосереджені на 4 родовищах і складають 39,1 млн.т (0,4% від загальних запасів в Україні). До експлуатації залучене 1 родовище – Ільницьке.

Руди золота представлені двома родовищами – Мужіївським та Сауляк.

Руди кольорових металів представлені трьома родовищами – Гаврищук, Квасівське та Берегівське.

В результаті розробки ділянки надр Мужіївського золото-поліметалічного родовища підприємством ТОВ “Закарпатполіметали” здійснювався негативний вплив на навколишнє природне середовище шляхом забруднення ґрунту, поверхневих та підземних вод. На території родовища знаходяться відвали рудовмістних порід площею близько 5,75 га та об’ємом до 120 тис. м³. На прилеглих до підприємства територіях за даними моніторингу зафіксовано перевищення вмісту свинцю та міді в пробах ґрунту, у воді підвищений вміст кадмію.

Серед родовищ гірничо-хімічного напрямку в області присутні сіль кухонна, сировина для вапнування кислих ґрунтів, барит та сировина для мінеральних фарб. Розробляється Біганське родовище баритів, балансові запаси якого складають 2,9 млн.т. за промисловими категоріями А+В+С1 і С2.

Область налічує 5 родовищ мінеральних фарб із запасами 6209,2 тис.т., які не розробляються.

Закарпатська область одна із найбільш багатих на цеоліти, які представлені 3 родовищами: - Сокирницьким, Саригич, та Зеленокам’яним. Запаси цеолітів складають 128,64 млн.т за кат. А+В+С1 і 154,9 млн.т за кат. С2.

Розробляється Сокирницьке родовище, де кількість цеолітів складає 125,6 млн.т, із яких 39,5 млн.т становлять цеоліти високої якості.

Такі види корисних копалин як перліт, цеоліт, мармур видобуваються виключно на території Закарпаття, видобуток яких становить 100% від загального в Україні.

Закарпатська область володіє добре розвиненою сировинною базою будівельних матеріалів, на території якої налічується 179 родовищ корисних копалин для будівництва. На даний час ліцензовані 63 родовища.

Розвіданих родовищ каменю облицювального в області налічується - 22, із яких наявні ліцензії у - 7, каменю будівельного налічується - 50 родовищ, з яких наявні ліцензії у 28.

Закарпатська область налічує 81 родовище сировини цегельно-черепичної з запасами 81,4 млн.м³ за промисловими категоріями А+В+С1, з яких ліцензовані 7 родовищ.

Підземні прісні води для господарсько-питного і виробничо-технічного водопостачання розвідані на 24 ділянках. Ліцензовано 11 ділянок, балансові запаси прісної води складають 344,99 тис. м³/добу.

Мінеральні підземні води розвідані на 38 ділянках, ліцензовані - 36. Сумарна кількість запасів становить 4215,0 м³/добу.

Термальні води представлені єдиним на Україні „Берегівським” родовищем, балансові запаси якого становлять 0,871 тис. м³/добу.

У Додатку 1 наведена карта з родовищами корисних копалин Закарпатської області.

Земельні ресурси. Землі сільськогосподарського призначення є основним ресурсом для сільськогосподарського виробництва. Станом на 1 січня 2016 року в області обліковується 387,7 тис. гектарів сільськогосподарських угідь, у тому числі 192,5 тис. гектарів ріллі.

Сьогодні у власності і користуванні особистих селянських господарств перебуває 88,7 відсотка сільгоспугідь та 84,4 відсотка ріллі.

У користуванні сільгоспідприємств знаходиться 43,6 тис. га або 11,2 відсотка сільськогосподарських угідь, у тому числі 30,0 тис. га ріллі або 15,6 відсотка від загальної площі ріллі.

Найбільшу валову частку в структурі земельного фонду області займають ліси та інші лісовкриті площі – 56,7 % , сільськогосподарські угіддя – 35,3 % , забудовані землі – 4,0 % та інші.

Значні обсяги рослинницької продукції в області вирощуються в складних кліматичних умовах передгірської зони із складним рельєфом та невеликих за розмірами полях, і є ризиковим та піддаються негативному впливу зовнішніх факторів, зокрема погодних умов (практично щорічні весняні заморозки, підтоплення, градобої, тощо).

Рис.19. Структура земельного фонду Закарпатської області (станом на 01.01.2016)

Рибні ресурси та рибне господарство. На сьогодні рибництво як галузь рибного господарства в Закарпатській області розвивається у двох напрямках – холодноводне вирощування райдужної форелі і тепловодне вирощування коропа українського лускатого, дзеркального, рамчастого; товстолоба білого, строкатого та їх гібридів; білого амура; судака; щуки; сома. З природоохоронною метою дещо освоєна методика вирощування червонокнижних видів аборигенної іхтіофауни – харіуса європейського та лосося дунайського.

Надра. За даними екологічного паспорту Закарпатської області станом на 2018 рік видано 103 спеціальні дозволи на користування надрами (мінеральна вода, вода питна, будівельні корисні копалини, води термальні, золото тощо).

2.4. Водні ресурси області

Усі річки Закарпатської області беруть свій початок у високогірній частині Карпат і належать до басейну однієї із найбільших приток Дунаю – ріки Тиса, яка є основною водною артерією області. Площа басейну річки – 157 186 км². Довжина р. Тиса складає 966 км. Основна частина стоку р. Тиса формується на території чотирьох держав: Румунії - 51%, України - 25,6%, Угорщини – 10% та Словаччини - 13,4%.

В суббасейні р. Тиса протікає 9426 річок, їх сумарна довжина складає 16147 км, густина – 1,7 км/км². Здебільшого це малі річки, середня довжина яких становить близько 2 км, а площі водозбору - 1,2 км². Лише 155 річок мають довжину понад 10 км. З них всього 4 річки з довжиною понад 100 км: Тиса, Латориця, Уж, Боржава. Загальні водні ресурси басейну Тиси в межах України складають 13,3 км³ в середній за водністю рік, при цьому 7,92 км³ є місцевим стоком.

Українська частина суббасейну р. Тиса відноситься як до Верхньої Тиси (від витоку р. Чорна Тиса до с. Бадалово, що 7 км нижче за течією гирла р.

Боржава), так і Середньої Тиси (суббасейни річок Латориці, Ужа та самої Тиси від с. Соловка до с. Соломоново). Від свого витoku до остаточного виходу на територію Угорщини р. Тиса протікає або тільки територією України, або утворює державний кордон з сусідніми країнами. Загальна довжина р. Тиса в межах України складає 265 км.

В області нараховується 9 водосховищ та 645 ставків. Загальний об'єм всіх штучних водосховищ 63,18 млн. м³, площа водного дзеркала становить 2,88 тис. га. Вісім водосховищ мають комплексне призначення – сезонне регулювання та риборозведення. З них – 4 водосховища меліоративної осушної системи «Чорний Мочар» для акумулювання паводкового стоку (9,5 млн. м³) і весняної повені (18,6 млн. м³) та риборозведення. Найбільше водосховище Тересля-Рікської ГЕС, по своєму призначенню енергетичне, добового регулювання, значного впливу на трансформацію рівнів паводків не здійснює

На території Закарпаття також є солоні озера. Знаходяться вони у Тячівському районі (села Тересля, Нересниця та стм. Солотвино). Найвідоміше із них – озеро Кунігунда.

За якістю та кількістю *мінеральних вод* Закарпаття займає перше місце в Україні. В області наявні майже всі аналоги найвідоміших у світі мінеральних вод: гідро-карбонатні натрієві, гідро-карбонатні сульфатні, кальцієво-магнієві, сульфідні, миш'яковисті, кремнієві. Всього на території області 62 родовища, 30 типів та 400 видів вод.

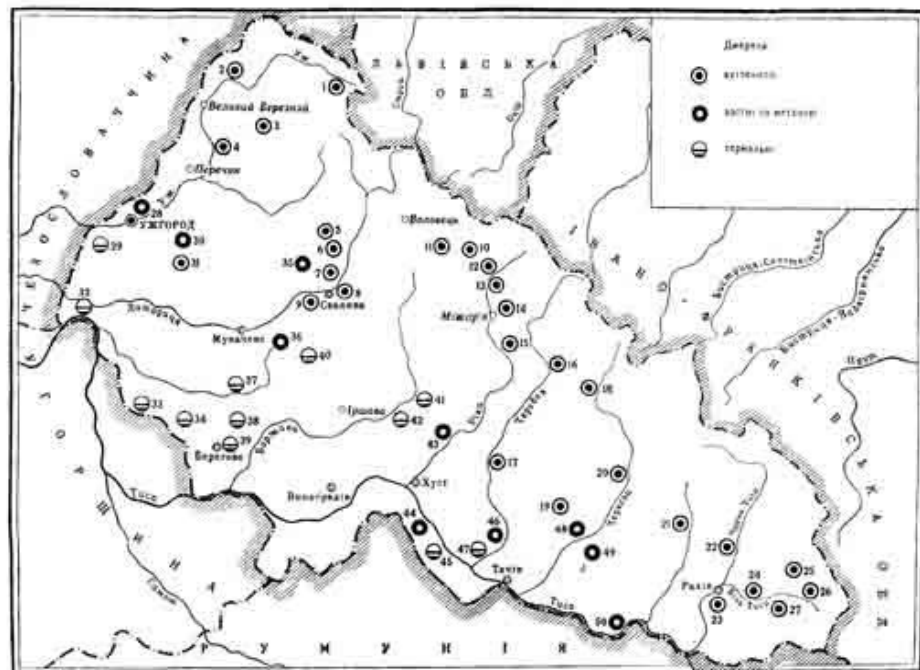

Рис. 5. Основні мінеральні джерела Закарпатської області:
1 – джерела вуглекислі; 2 – натрієві та магнієві; 3 – термальні; 4 – сульфідні; 5 – арсенієві; 6 – кремнієві

Рис.20. Основні родовища мінеральних вод на карті Закарпаття

Прогнозні *ресурси питних підземних вод* в області становлять 1,1093 млн. м³/добу. В цілому цих ресурсів достатньо для задоволення потреб населення в питній воді, але вони розповсюджені дуже нерівномірно.

В рівнинній частині області ресурси підземних вод значно перевищують обсяги їх можливого використання. В гірській частині Закарпаття, особливо на територіях з водонепроникними флішовими породами, ресурси питних підземних вод незначні, до 50 - 100 м³/добу. У зв'язку з цим перспективним для централізованого забезпечення населення якісною водою є гірські потічки на залісених ділянках за межами населених пунктів.

На основі «Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року» програми розроблено та затверджено сесією Закарпатської обласної ради 27 грудня 2013 року №847 «Регіональну цільову програму розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Тиса у Закарпатській області на 2013-2021 роки». Фінансування заходів Програми здійснюється за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, а також інших джерел.

Балансова вартість меліоративних фондів області становить 1305,6 млн.грн, у тому числі на балансі водогосподарських організацій 1024 млн.гривень.

Нагальною проблемою залишається необхідність відновлення фінансування заходів протипаводкового захисту в басейні р. Тиса, в тому числі берегоукріплення найбільш загрозливих ділянок в гірській місцевості Тячівського району, та потреба вжити всі можливі заходи щодо виділення відповідних коштів з державного бюджету.

Табл.6. Основні показники використання та охорони водних ресурсів Закарпатської області¹

(за даними Державного агентства водних ресурсів України)

(млн.м³)

Роки	Забрано води з природних водних об'єктів ²	Спожито свіжої води ²	Загальне відведення зворотних вод	У тому числі			Потужність очисних споруд
				забруднених (недостатньо очищених)		нормативно очищених	
				усього	з них без очищення		
1990	35615	30201	20261	3199	470	3318	8131
1991	34905	28206	19126	4291	701	2532	7937
1992	32461	26924	17872	4008	951	3207	8854
1993	24380	24521	16650	4652	1196	2611	8134
1994	29499	23468	15869	4873	1053	2075	8775
1995	25852	20338	14981	4652	912	1936	8419
1996	23477	18668	13998	4109	980	2304	8281
1997	21091	15623	12534	4233	763	1798	8271
1998	19027	13836	11040	4228	813	1644	8284
1999	19748	14285	11488	3920	748	1743	8018
2000	18282	12991	10964	3313	758	2100	7992
2001	17577	12168	10569	3008	746	2188	7790

2002	16299	11589	10005	2920	782	2111	7546
2003	15039	11034	9459	2948	804	1946	7733
2004	14694	9973	9065	3326	758	1492	7740
2005	15083	10188	8900	3444	896	1315	7688
2006	15327	10245	8824	3891	1427	1304	8104
2007	16352	10995	8917	3854	1506	1245	7768
2008	15729	10265	8655	2728	616	1357	7518
2009	14478	9513	7692	1766	270	1711	7581
2010	14846	9817	8141	1744	312	1760	7425
2011	14651	10086	8044	1612	309	1763	7687
2012	14651	10507	8081	1521	292	1800	7577
2013	13625	10092	7722	1717	265	1477	7592
2014 ₃	11505	8710	6587	923	175	1416	7190
2015 ₃	9699	7125	5581	875	184	1389	5801
2016 ₃	9907	7169	5612	698	164	1381	5690
2017 ₃	9224	6853	4921	997	158	1023	5415

¹ За даними Державного агентства водних ресурсів України.

² Включаючи прісну та морську воду.

³ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

2.5. Лісові ресурси області

Раціональне використання лісових ресурсів є одним із основних завдань РСР. Закарпатська область – найбільш лісиста область в Україні, запаси деревини, якої оцінюються майже у 211,3 млн. м³.

Спостерігається позитивна динаміка основних показників фінансово-господарської діяльності лісового та мисливського господарства за 2014-2018 роки.

Державними підприємствами за період 2014-2018р лісовідновлення проведено на площі 16227,4 га, або 106,4% від запланованих, в тому числі 10150,5 га шляхом природного поновлення (104,9% від плану) та 6076,3 га створення лісових культур (108,9% від плану). Щороку, під час весняних лісокультурних робіт проходить акція «Майбутнє лісу в твоїх руках», до проведення якої долучилася громадськість краю.

Окрім заходів з лісовідновлення, проведено догляди за лісовими культурами на площі 23493,4 га (106,8% до річного плану) та доповнення лісових культур на площі 2239,9 га. (121,1% до річного плану). Вирощено близько 41,6 млн. шт. стандартного садивного матеріалу.

Для забезпечення необхідною кількістю садивного матеріалу в області функціонують 142 постійних та тимчасових розсадників загальною площею 62 га. Асортимент лісових розсадників нараховує близько 20 видів шпилькових та 34 види листяних деревних порід, крім цього вирощується 21 вид чагарникових порід. Однак, попри великий асортимент, основна увага приділяється вирощуванню основних лісоутворюючих порід – ялини європейської, бука лісового, клена-явора та клена гостролистого, дуба

звичайного та скельного, ясена звичайного, ялиці білої, дуба червоного, які складають близько 96% від загальної кількості.

Для вирощування більш якісного посадматеріалу та збільшення заготівлі насіння як основних лісоутворюючих порід так і цінних порід-інтродуцентів, на підприємствах області функціонує постійна лісонасіннева база, яка нараховує понад 2800 га. постійних лісонасінневих ділянок, плюсових насаджень, генетичних резерватів, селекційних плантацій і близько 350 плюсових дерев. Це дає змогу вирощувати посадматеріал з цінними спадковими властивостями, що в майбутньому позитивно вплине на продуктивність та стійкість деревостанів.

За аналізуючий період зберігається тенденція до зниження заготівлі лісопродукції. Так, в динаміці 2015-2018 років заготівля лісопродукції склала зменшилася на 232,5 тис.м., або 16 відсотків. Але, слід відмітити, що в 2014 році вітровалами та вітроломами на території держлісфонду Закарпатської області пошкоджено близько 440 тис. м³ деревини, які потребували термінової розробки.

Табл.7. Показники заготовлення деревини на території Закарпатської області

Показники	Одиниці виміру	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Заготовлено деревини, всього:	тис.м3	1289,5	1402,6	1373,4	1204,1	1170,5
в т.ч. головного користування	тис.м3	441,0	419,6	455,4	476,5	404,7
в т.ч. рубки формування та оздоровлення лісів	тис.м3	848,5	983,0	918,0	727,6	766,1

Необхідно зауважити, що при заготівлі деревини з року в рік зменшуються обсяги суцільних зрубів, що видно з наведеної діаграми.

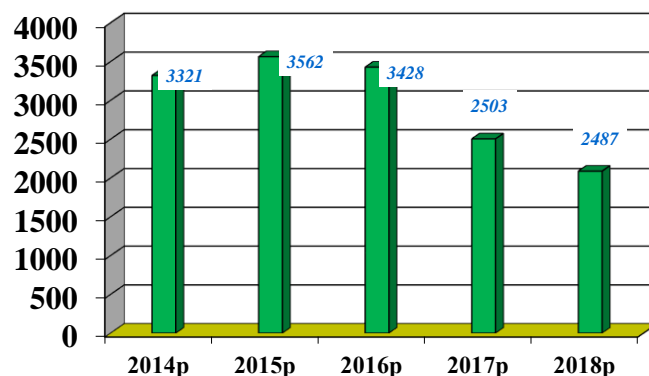

Рис.21. Динаміка суцільних зрубів за роками

Водночас, при зменшенні заготівлі деревини лісгосподарські заходи виконані в запланованих обсягах, зросли об'єми реалізації продукції, рівень заробітної плати працівників та платежі до бюджету.

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за 2018 рік склав 1096,8 млн. грн., і зріс порівняно з 2017 року на 208,9 млн. грн.

2.6. Рекреаційні зони Закарпаття

Закарпатська область має цілий ряд територій, статус яких наразі не визначений відповідною процедурою оголошення такого статусу. Зокрема наявність природних ресурсів робить їх цікавими як з точки зору потенційних інвестицій, так і з точки зору захисту таких ресурсів від надмірного антропогенного впливу з метою запобігання або зменшення динаміки їх використання і уможливлення в подальшому відновлення таких ресурсів.

Зокрема, в постанові Кабінету міністрів України від 15 грудня 1997 року №1391 6 населених пунктів мали статус курортних: с.Сойми (Міжгірський район), с.Чинадієво (Мукачівський район), с.Кваси (Рахівський район), с. Поляна та Голубине (Свалявський район), с.Шаян (Хустський район). Постанова втратила чинність у 2017 році, втім завдання, які передбачаються законодавством про курорти, актуальні для перерахованих територій.

Схема планування території Закарпатської області передбачає розвиток оздоровчої галузі на території Тячівського району – смт Солотвино. Однак цей населений пункт через ситуацію зі станом Солотвинського солерудника наразі не може розглядатися як курорт, позаяк там необхідні заходи з усунення наслідків провалля, яке утворилося внаслідок інтенсивного видобутку солі шахтним методом.

Потребують також свого визначення зі статусом території ур. Драгобрат (Рахівський район), Синяк (Мукачівський район), Косино (Берегівський район), Берегово, Свидовець (Тячівський і Рахівський район), Боржава (Свалявський, Міжгірський, Воловецький райони) тощо.

Зважаючи на існування процедури з оголошення території курортною відповідно обласного та державного значення, органам місцевого самоврядування слід визначитися із таким статусом та провести відповідні дослідження, необхідні для підготовки відповідних клопотань про оголошення територій курортними.

В області опрацьовується також питання формування мережі туристичних шляхів Закарпатської області, а також обґрунтування на таких шляхах джерел мінеральних вод.

Свій потенціал мають регіони термальних вод, які наразі використовуються для організації відпочинку людей. На карті зображено розміщення термальних зон Закарпаття.

Рис. 22. Термальні зони Закарпаття

Разом із питанням логістики вирішення проблем цих територій та використання потенціалу термальних джерел також дозволить підняти туристичну привабливість регіону.

Проміжний висновок.

1. Область багата природними ресурсами, використання яких поряд із сучасними екологічними нормами може сприяти підвищенню економічного потенціалу та покращенню соціально-економічного розвитку Закарпатської області в цілому.
2. Унікальний для країни клімат дозволяє мати сильні позиції у оздоровчо-рекреаційній сфері, у нас один із найвищих в Україні відсоток територій, які знаходяться під природно-заповідним фондом, область має імідж екологічно чистого регіону.
3. Мінеральні води Закарпаття мають унікальні лікувальні властивості, термальні води за своїм хімічним складом дуже подібні до кращих світових курортів.
4. Область має високу лісистість території, лісова переробна промисловість є традиційною економікоутворюючою галуззю вже багато років, однак постає питання про створення додаткової вартості внаслідок обробки деревини.
5. Наразі жодна територія Закарпатської області не має статусу курортної, не існує актуальних комплексних досліджень унікальності ресурсів та їх впливу на організм людини.

3. Демографічний потенціал та трудові ресурси області

3.1. Демографічна ситуація

За попередніми даними на 1 січня 2019р. в області, за оцінкою, чисельність наявного населення становила 1256,8 тис. осіб.

За останні 5 років чисельність населення області зменшилась на 2,8 тис.осіб.

Упродовж 2018р. спостерігалось загальне скорочення населення у кількості 1353 особи. Зменшення чисельності населення області відбулося за рахунок природного, скорочення на 1437 осіб, водночас зафіксовано міграційний приріст на 84 особи.

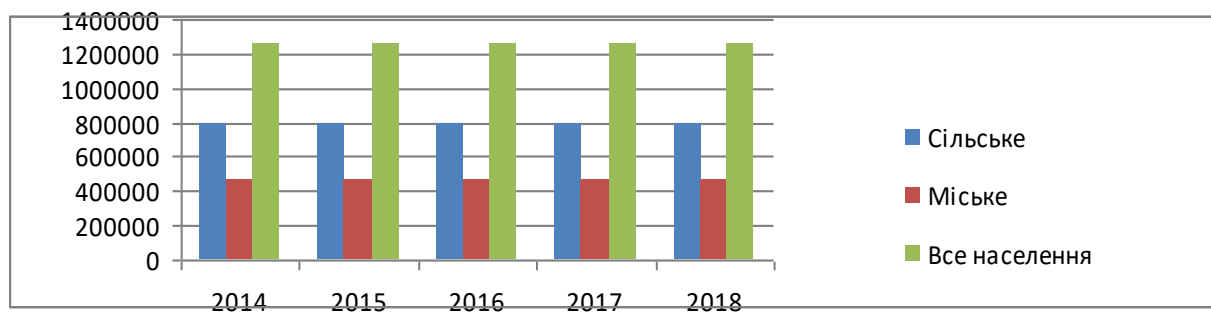

Рис. 23. Населення області в динаміці, осіб

Упродовж останніх двох років спостерігається природне скорочення населення області. У 2018р. воно мало місце в усіх районах, крім Іршавського, Рахівського та Тячівського.

Коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту(скорочення) населення на 1000 осіб за останні 5 років наведені у таблиці.

Табл.7. Природний приріст населення, Закарпатська область

	2014	2015	2016	2017	2018 ¹
Народжуваність	14,6	13,3	12,7	11,6	11,0
Смертність	11,8	12,3	12,2	12,0	12,2
Природний приріст (+/-)	2,8	1,0	0,5	-0,4	-1,2

¹У порівнянні з 2017р. кількість живонароджених зменшилась на 669 осіб або на 4,6% і склала 13883 особи, з яких 4946 осіб народилося в міських поселеннях, а решта 8937 осіб – у сільській місцевості. Кількість померлих в області порівняно з 2017р. збільшилась на 243 особи або на 1,6% і склала 15320 осіб. Структура причин смерті населення не змінилася: перше місце посідають хвороби системи кровообігу, друге – новоутворення, третє – хвороби органів травлення.

У 2018 р. померло 146 дітей віком до 1 року, у т.ч. у віці 0-6 днів – 30 дітей, за 2017р., відповідно 165 та 44 особи.

За наявними адміністративними даними щодо зміни реєстрації місця проживання у 2018р. в область прибуло 8317 осіб, вибуло 8233 особи.

¹ Розрахунки (оцінки) чисельності населення здійснено на основі наявних адміністративних даних щодо державної реєстрації народження і смерті та зміни реєстрації місця проживання. Дані на 1 січня 2019р. попередні.

Рис.24. Чисельність наявного населення Закарпатської області в динаміці

За районами населення розподілено нерівномірно та змінюється в сторону збільшення від гірської частини до низовинної.

Табл. 8. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 квітня 2019 року та середня чисельність у січні–березні 2019 року¹

Назва адміністративної одиниці	Наявне населення		Постійне населення	
	на 1 квітня 2019 року	середня чисельність у січні–березні 2019 року	на 1 квітня 2019 року	середня чисельність у січні–березні 2019 року
Закарпатська область	1255635	1256218	1252802	1253385
м.Ужгород	115019	114959	113459	113398
м.Берегово (міськрада)	24000	24017	23356	23373
м.Мукачево	85834	85857	85180	85203
м.Хуст (міськрада)	31631	31664	31186	31219
м.Чоп	8887	8892	8846	8851
Берегівський	50391	50451	50535	50595
Великобerezнянський	26194	26226	26402	26434
Виноградівський	120956	121002	121043	121093
Воловецький	23859	23897	24016	24054
Іршавський	100397	100452	100518	100573
Міжгірський	47487	47520	47342	47375
Мукачівський	99915	99986	99837	99907
Перечинський	31798	31827	32069	32098

Рахівський	92674	92717	92913	92955
Свалявський	54396	54408	53797	53808
Тячівський	175179	175252	174825	174898
Ужгородський	71609	71622	71628	71641
Хустський	95409	95469	95850	95910

¹ Розрахунки (оцінки) чисельності населення здійснено на основі наявних адміністративних даних щодо державної реєстрації народження і смерті та зміни реєстрації місця проживання.

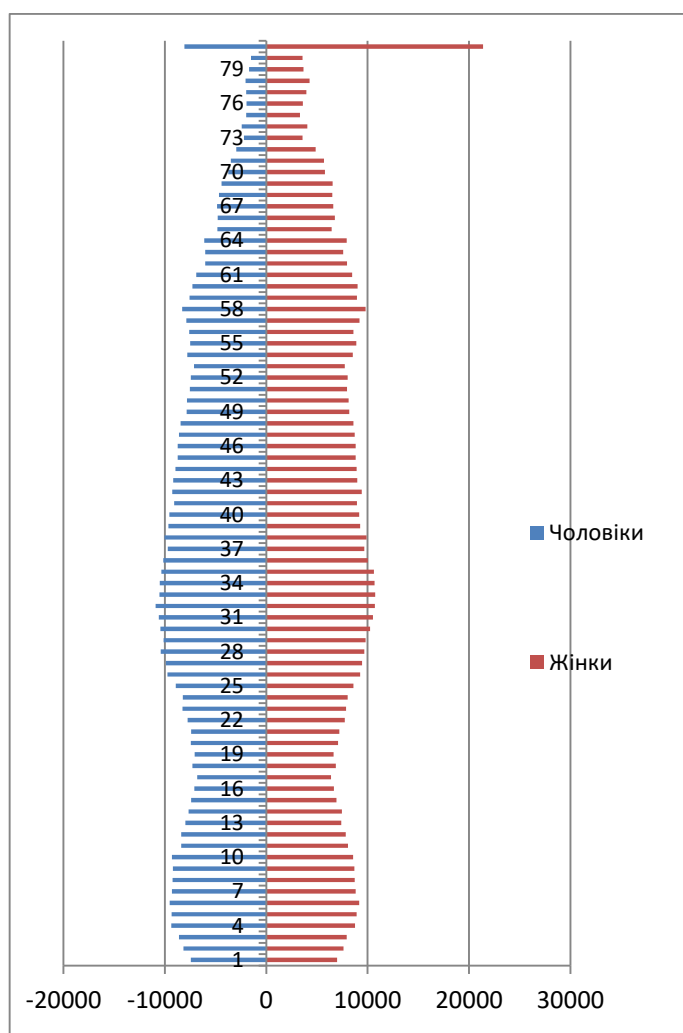

Рис. 25. Розподіл населення області за статтю та віком станом на 01.01.2018р., осіб

Демографічне навантаження на працездатне населення (співвідношення кількості осіб, молодших та старших від працездатного віку, до кількості осіб працездатного віку в розрахунку на 1000 осіб) ведено в Додатку 3.

Нацменшини. В області дружньо проживають представники понад 100 національностей та народностей, які цінують і розвивають самобутність культур, релігій, традицій, звичаїв та обрядів. Населення має широкий доступ до державних, приватних, комерційних, партійних, зарубіжних джерел масової інформації. Зовнішньоекономічні зв'язки, демократизація суспільства сприяють поглибленню його інтеграції до міжнародної спільноти.

Релегії і общини. Згідно офіційних статистичних даних в області в області зареєстровано 1511 релігійних організацій.

3.2. Зайнятість населення

Ситуація на ринку праці області в останній період характеризується скороченням обсягів зареєстрованого безробіття та зростанням попиту на робочу силу. Свідченням цього є збільшення кількості підприємств, установ та організацій, які мають потребу в працівниках та подають інформацію в службу зайнятості про наявність вільних робочих місць. Це відбувається за рахунок того, що збільшується міграція населення за кордон у пошуках робочих місць.

Вибіркові обстеження населення (домогосподарств) із питань економічної активності показали, що за період з 2014 року чисельність зайнятого населення у віці 15-70 років у Закарпатській області в середньому за рік зменшувалась, а у 2018 році зросла на 6,1 тис. осіб порівняно з 2017 роком. Відповідні тенденції були притаманні і для рівня зайнятості населення, який знижувався, а у 2018 році зріс на 0,7 в.п. порівняно з попереднім роком, що видно з графіка.

Зайняте населення та рівень зайнятості

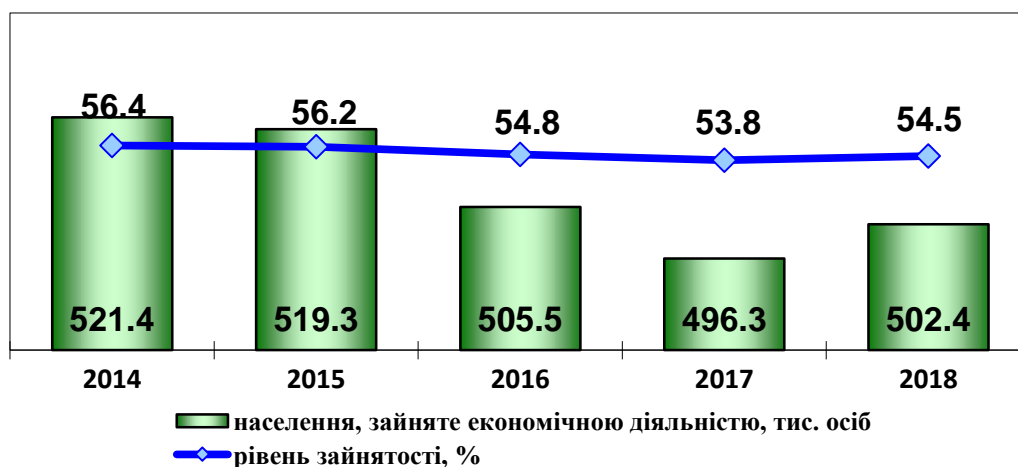

Рис.26. Зайнятість населення та рівень зайнятості

Динаміка безробіття попередніх років (за методологією Міжнародної організації праці) мала стійку тенденцію до зростання. Як видно з наступного графіка, рівень безробіття зростав від 9,2 % у 2014 році та 10,5 % відповідно у 2017 році. У 2018 році намітилась тенденція до зниження на 0,5 в.п. до рівня 2016 року (10%).

Отже, ситуація на ринку праці області в останній період характеризується скороченням обсягів безробіття та зростанням попиту на робочу силу.

Однак, спостерігається територіальна диспропорція щодо попиту та пропозиції на зареєстрованому ринку робочої сили. Так, якщо станом на кінець грудня 2018 року в Ужгородському міському центрі зайнятості,

Берегівській, Виноградівській, Свалявській, Ужгородській, Хустській районних та міськрайонних філіях обласного центру зайнятості на 1 вільне робоче місце претендувало 1–2 безробітних, то у Міжгірській та Великоберезнянській районних філіях на одну вакансію претендували 37 і 21 безробітних особи відповідно.

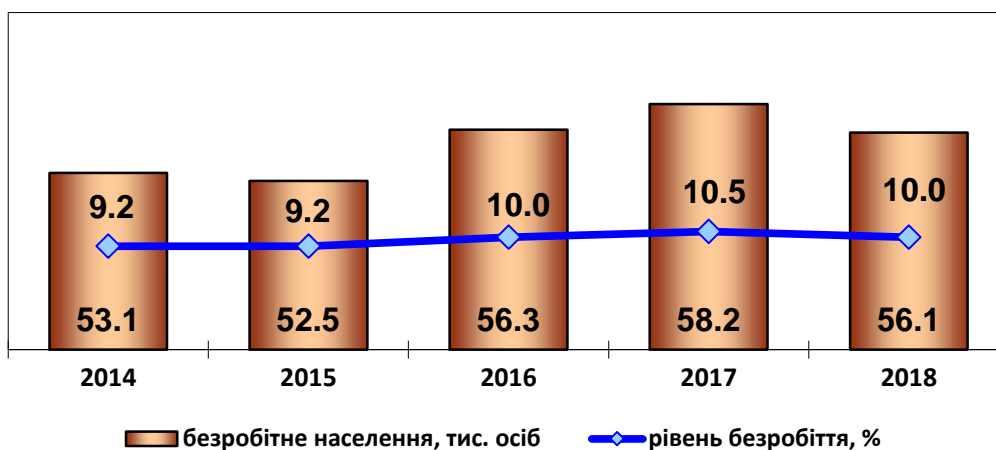

Рис. 27. Рівень безробіття (за методологією МОП), %

3.3. Доходи населення

Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, зайнятих в економіці, збільшилася з 8127 грн у грудні 2017 року до 9946 грн у грудні 2018 року, (на 22,4 відс.) та перевищила рівень законодавчо встановленої мінімальної заробітної плати (3723 грн) у 2,7 раза.

Протягом 2014-2018 років спостерігалось постійне зростання середньомісячної заробітної плати, яка становила: 2014 рік – 2744 грн.; 2015 рік – 3381 грн.; 2016 рік – 4298 грн.; 2017 рік – 6355 грн.; 2018 рік – 8079 грн.

За останні 5 років середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників зросла у 2,9 раза.

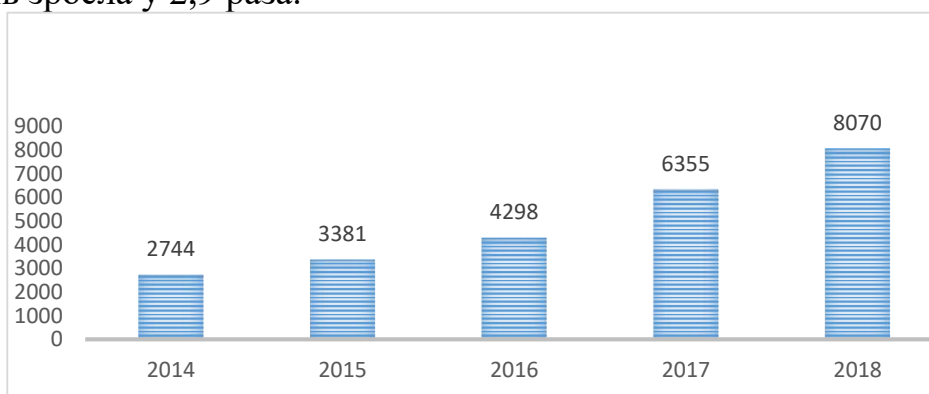

Рис. 28. Середньомісячна заробітна плата штатного працівника на території Закарпатської області в динаміці, грн

Протягом 2015-2018 років спостерігалось постійне зростання заробітної плати, яка зростала наступним чином: 2015 рік – 3381 грн.; 2016 рік – 4298

грн.; 2017 рік – 6355 грн. Порівняно з листопадом 2018р. розмір середньої номінальної заробітної плати збільшився на 18,5 %, а за останні 12 місяців (відносно грудня 2017р.) – на 22,4 %

Індекс реальної заробітної плати по Закарпатській області у грудні 2018 року порівняно з листопадом 2018 року становив 117,3 %, а відносно грудня 2017 року – 109,1 відсотка. По останньому показнику спостерігалась динаміка сталого зростання, який становив у 2015 році 93,2 відс., у 2016 році – 111,4 відс., у 2017 році – 127,0 відс.

Заборгованість із виплати заробітної плати на підприємствах, організаціях області на 1 січня 2019 року становила 3163,0 тис. грн. і порівняно до 1 січня 2018 року зросла на 34,1 відсотка. На економічно активних підприємствах борг становив 2593,7 тис. грн. і порівняно до 1 січня 2018 року зріс на 41,5 відсотка.

Табл.9. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності (у розрахунку на одного штатного працівника, грн.)

	2014	2015	2016	2017	2018
Усього	2744	3381	4298	6355	8070
<i>Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство</i>	2538	3475	5343	7185	9424
<i>Промисловість</i>	2879	4037	5455	7596	9863
<i>Добувна промисловість і розроблення кар'єрів</i>	3178	3659	4613	6243	8450
<i>Переробна промисловість</i>	2805	4092	5532	7791	10045
<i>Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря</i>	3780	4393	6129	7590	10564
<i>Водопостачання; каналізація, поводження з відходами</i>	2103	2618	3359	4628	6144
<i>Будівництво</i>	1343	2378	4470	6566	5328
<i>Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів</i>	2355	3305	3539	5269	6729
<i>Транспорт, складське господарство,</i>	3326	4018	5041	6768	8554

<i>поштова та кур'єрська діяльність</i>					
<i>Тимчасове розміщування й організація харчування</i>	1562	1948	2552	3423	4214
<i>Інформація та телекомунікації</i>	2842	3475	4742	6420	8056
<i>Фінансова та страхова діяльність</i>	3973	4552	5658	7874	10153
<i>Операції з нерухомим майном</i>	1921	2337	2971	4874	6037
<i>Професійна, наукова та технічна діяльність</i>	2783	3161	3438	5264	6734
<i>Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування</i>	1805	2065	2982	4889	5170
<i>Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування</i>	3129	3575	5248	9112	12068
<i>Освіта</i>	2695	3075	3657	5709	7259
<i>Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги</i>	2353	2648	3165	4680	5502
<i>Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок</i>	2661	2937	3387	5061	5770
<i>Надання інших видів послуг</i>	2229	1872	2061	4227	6018

Із таблиці видно, що окремі галузі, які вважаються традиційними для Закарпатської області, показують відносно невисокий рівень середньої заробітної плати штатних працівників, що також суттєво впливає на наявність пропозиції робочої сили на внутрішньому ринку праці. Зокрема одна з найменших заробітних плат зафіксована у галузі будівництва, сфері туризму та громадського харчування. Одночасно заробітна плата штатних працівників у сфері промисловості, фінансової та страхової діяльності, державного управління є найвищою в регіоні.

Ці фактори зумовлюють також вплив на рівень міграції населення.

З метою усунення диспропорцій на ринку праці у сфері будівництва середня кошторисна заробітна плата штатного працівника, яка зараз визначається для будівництва об'єктів на рівні 6081 грн., має бути вищою.

Що стосується сфери туризму, то слід відзначити, що в області утворена Регіональна туристична організація, яка об'єднує представників туристичного бізнесу, в тому числі і представників сфери тимчасового розміщення. Це дозволяє комплексно обговорювати питання розвитку туристичного ринку а також питання щодо розвитку ринку робочої сили на території Закарпатської області.

Цікавою також є структура доходів та витрат населення.

Доходи населення (номінальні доходи) – це сума грошових коштів і матеріальних благ (заробітна плата; прибуток та змішаний дохід; одержані доходи від власності; соціальні допомоги; соціальні трансферти в натурі та інші поточні трансферти), яка спрямована на підтримку фізичного, морального, економічного та інтелектуального стану людини й на задоволення її потреб.

Наявний дохід – це номінальні доходи за вирахуванням податків та інших обов'язкових платежів, тобто кошти, що використовуються населенням на споживання й заощадження.

Реальний наявний дохід – це номінальний наявний дохід з урахуванням цінового фактору.

Наявний дохід на одну особу розраховується шляхом ділення наявного доходу у фактичних цінах на середньорічну чисельність наявного населення регіону.

Держстат дає таку інформацію в розрізі регіонів щороку.

Табл.4. Доходи та витрати населення по регіонах у 2018 році

	Доходи, млн.грн	Наявний дохід			Витрати, млн.грн
		млн.грн	урозрахунку на одну особу, грн	реальний, % до 2017	
Україна	3219518	2447785	57908,6	109,9	3202747
Закарпатська	67323	50893	40471,6	105,7	76285
Івано- Франківська	86956	66525	48367,7	107,6	85869
Львівська	185963	140209	55510,7	110,7	196653
м.Київ	548873	415432	141173,8	108,6	514454

У порівнянні з регіонами-сусідами та містом Київ, а також із середнім показником по Україні наявний дохід є найнижчим. Цікаву структуру мають доходи та витрати в розрізі регіонів.

Табл.11. Структура доходів та витрат населення окремих регіонів України, млн грн

	Доходи, з них				
	заробітна плата	прибуток та змішаний дохід	соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	з них соціальні допомоги	
Україна	1526020	565178	1045697	467209	
Закарпатська	28100	15289	23251	10339	
Івано-Франківська	31909	22830	31044	13574	
Львівська	82123	38213	61991	26926	
м.Київ	331825	56897	142963	45053	
	Витрати та заощадження, усього				
		придбання товарів та послуг	поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	нагромадження нефінансових активів	приріст фінансових активів
Україна	3219518	2870156	302400	-19034	35805
Закарпатська	67323	71094	4727	1166	-10128
Івано-Франківська	86956	79683	5602	890	197
Львівська	185963	179264	15178	-138	-10552
м.Київ	548873	438780	65026	-101	34520

Закарпатська область належить до низько урбанізованих регіонів України, оскільки частка сільського населення області – найвища в державі.

Окрім того, регіону притаманний значний рівень диференціації розвитку районів та міст області.

Значна диференціація показників у регіонах області спричинена неоднорідністю соціально-економічного розвитку міст і районів області: суттєва різниця природно-ресурсного та демографічного потенціалу, складу та обсягів природних ресурсів, щільності населення, наявності трудових ресурсів тощо. В області спостерігається значний рівень концентрації основних ресурсів у високорозвинених регіонах, що пояснюється їх пріоритетним значенням та привабливістю для вітчизняних і закордонних інвесторів.

Більшу частину території області займають гори, а тому понад третина населених пунктів отримали статус гірських. Розвивати інфраструктуру на подібних територіях важко, тому основна концентрація потенціалу області зосереджена в кількох низинних регіонах області - Ужгородському районі, містах Мукачево та Ужгород. Закон України „Про статус гірських населених пунктів в Україні” виконується лише у частині фінансової підтримки

населення, зокрема, доплат до окладів, пенсій, стипендій та інших видів державної матеріальної допомоги.

Зазначене вимагає від органів влади на місцях, особливо в період об'єднання громад, вишукувати нові можливості вирішення та врегулювання цих питань законодавчо на рівні держави із врахуванням досвіду країн – членів ЄС.

Проміжний висновок.

1. Особливості структури населення полягають в тому, що у Закарпатській області суттєво переважає сільське населення над міським – 63 і 37% відповідно. Структура населення по країна є абсолютно протилежною, ніж її має Закарпаття.

2. За оцінками, протягом останніх двох років природній приріст населення є від'ємним, у той час, як механічний за останній рік – навпаки.

3. На економіку області впливає рівень середньої заробітної плати, яка сформувалася в регіоні, так рівень середньої заробітної плати у країн-сусідів України.

4. Понад 100 національних меншин проживає на території області.

5. Рівень безробіття в області протягом останніх трьох років не опускається нижче 10% (за методологією МОП).

4. Інфраструктура області

4.1. Транспортна інфраструктура області

У цілому, інформація про транспортну інфраструктуру Закарпатської області можна відобразити наступним чином:

Залізничні колії – 604 км
 Автошляхи – 3348 км
 Аеропорти – 1
 Трубопроводи – 1896 км

На сьогодні напрямок траси міжнародного транспортного коридору проходить по міжнародній дорозі М-06- Київ-Чоп, яка в межах області має ділянки технічних категорій: I – 18,5 км; II – 114,0 км.

Напрямки проходження мережі транспортних коридорів в межах Закарпатської області такі:

1. Залізничний, що реконструюються:
 • Критський №5: Чоп – Стрий – Львів – Рівне – Сарни – Мінськ;

2. Автомобільні:

а) Що реконструюються: Критський №5 з відгалуженням:

Трієст – Любляна – Будапешт – Львів – Рівне – Сарни – Мінськ,
 Сторожниця – Ужгород – Мукачеве.

Проходження по Україні:

Косини – Чоп – Стрий – Львів – Рівне – Сарни – Мінськ;

б) Що намічені до будівництва:

Критський №5: Любляна – Будапешт – Київ

Проходження по Україні:

Косини – Івано-Франківськ – Тернопіль – Підгайці;

Європа – Азія: Франкфурт – Краків – Львів – Дніпропетровськ – Алма-

Ата

Проходження по Україні:

Косини – Івано-Франківськ – Тернопіль – Вінниця – Кіровоград –
 Дніпропетровськ – Донецьк – Ізварине.

Потреби області у перевезеннях вантажів та пасажирів в основному забезпечуються залізничним та автомобільним транспортом.

Протягом 2014-2018 років вантажооборот характеризується наступними показниками:

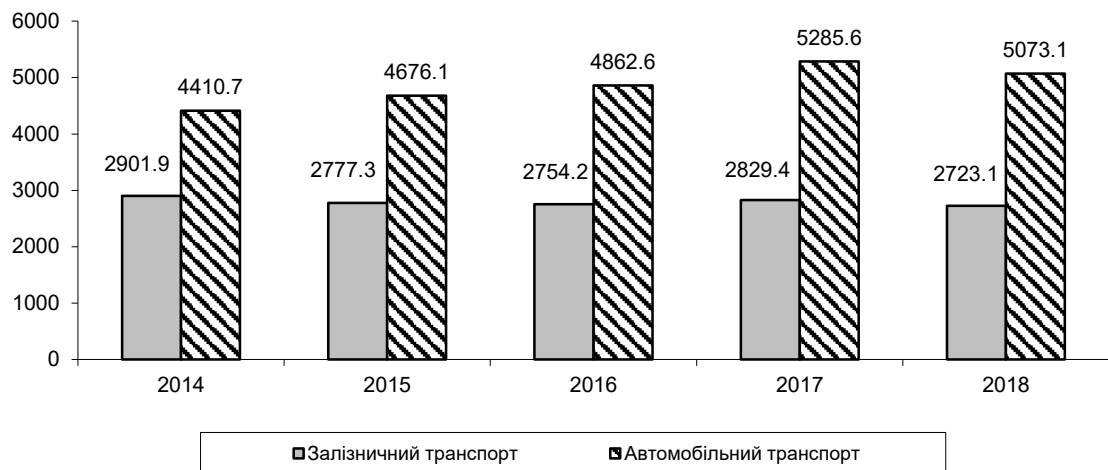

Рис. 29. Вантажоборот Закарпатської області, млн ткм

За номенклатурою намітилась тенденція до зростання перевезень лісових вантажів, чорних металів, брухту чорних металів; разом з тим, спостерігається зменшення обсягів перевезень будівельних матеріалів, зерна і продуктів перемолю, нафти і нафтопродуктів.

Протягом 2018 року усіма видами транспорту перевезено 9987,3 тис. т вантажів, що становить 97,4 відс. від обсягу 2017 року. Вантажоборот усіма видами транспорту виконано в обсязі 7796,2 млн.ткм, що становить 96,1 відс. до минулого року. Обсяг вантажних перевезень залізничним транспортом до минулого року зменшився на 17,9 відс. і склав 1235,8 тис. тонн.

Зросли перевезення лісових вантажів – у 1,8 разів, чорних металів – у 1,7 разів, брухту чорних металів – на 19,0 %; разом з тим, порівняно до минулого року обсяг перевезень будівельних матеріалів склав 62,8 %, зерна і продуктів перемолю – 73,2 %, нафти і нафтопродуктів – 14,8 відсотка.

Підприємствами автомобільного транспорту з урахуванням обсягів, які виконані фізичними особами-підприємцями перевезено 8751,5 тис. т вантажів, що на 0,04 відс. більше до попереднього року.

В 2018 році послугами усіх видів наземного пасажирського транспорту з урахуванням перевезень, які виконані фізичними особами-підприємцями скористались 33455,7 тис. осіб, що становить 87,4 відс. до відповідного періоду попереднього року.

Рис. 30. Перевезення пасажирів за видами транспорту, млн пасажирів

Залізничним транспортом протягом року відправлено 2820,7 тис. пасажирів; зменшення показника до минулого року на 770,6 тис. осіб (або на 11,5 відс.) зумовлено скороченням пасажирів у приміському сполученні.

Автомобільним транспортом перевезено 29524,2 тис. пасажирів, що на 13,4 відс. менше від показника попереднього року. Пасажирооборот за період 2014-2018 років показаний на рисунку.

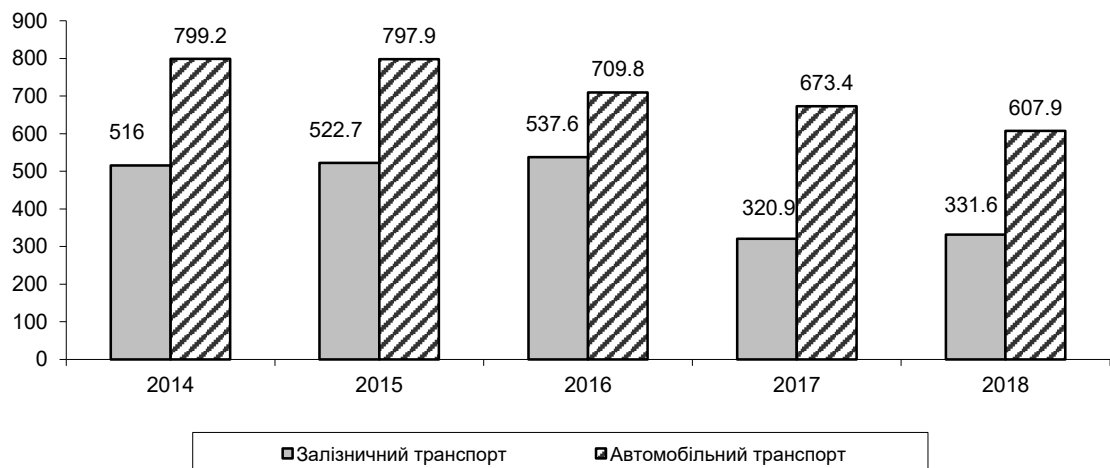

Рис. 31. Пасажирооборот за видами транспорту, млн пас. км

Перевезення пасажирів на маршрутах загального користування здійснюють 146 перевізників.

Маршрутна мережа внутрішньообласного автобусного сполучення загального користування складається із 458 маршрутів, з яких – 88 міжміських та 370 приміських маршрутів. Для забезпечення перевезення пасажирів щодня на маршрутах області використовується понад 700 транспортних засобів.

Закарпатське обласне комунальне підприємство „Міжнародний аеропорт „Ужгород” – єдине авіаційне підприємство у Закарпатській області, що надає послуги з аеропортового обслуговування повітряних суден та пасажирів.

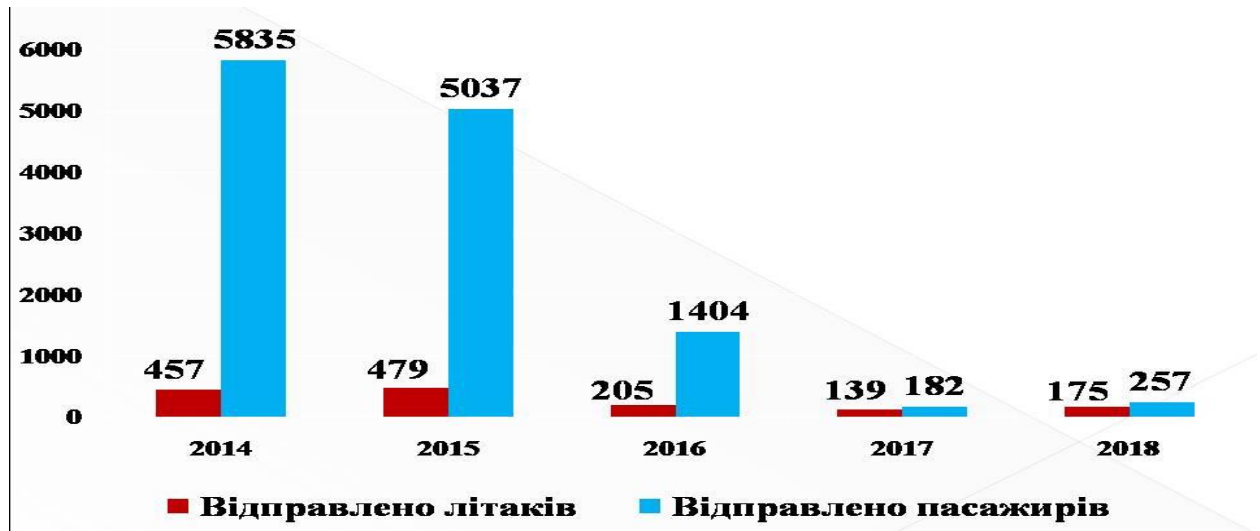

Рис. 32. Перевезення пасажирів авіаційним транспортом, пас.

Протягом 2018 року з аеропорту „Ужгород” відправлено 175 повітряних суден (125,9 % до 2017 року), що виконували чартерні рейси, з яких переважно повітряні судна авіації загального призначення (малотоннажні); за звітний період відправлено 257 пасажирів (141,2 % до 2017 року).

17 грудня 2018 року Украерорух отримав сертифікат відповідності нормам ЄС, що забезпечить визнання його провайдером аеронавігаційних послуг на території Словацької Республіки, що створить умови для використання повітряного простору Словацької Республіки при виконанні операцій на аеродромі „Ужгород”, що створило реальні перспективи з врегулювання питання про відновлення регулярних авіарейсів з аеропорту „Ужгород” за маршрутом: Ужгород – Київ – Ужгород.

Згідно з домовленостями, досягнутими у ході двосторонньої зустрічі Міністра інфраструктури України В. Омеляна і Міністра транспорту та будівництва Словацької Республіки А. Ершека 20 лютого 2019 року з обговорення актуальних питань у галузі транспорту, авіакомпанією „Мотор Січ” з 15 березня 2019 року розпочато виконання авіарейсів з аеропорту „Ужгород” за маршрутом: Ужгород – Київ через Львів, що виконуються щоп’ятниці.

Пункти пропуску. На українському кордоні в межах Закарпатської області діє 19 пунктів переходу, в тому числі:

10 автомобільних пунктів пропуску ("Ужгород", "Малий Березний", "Тиса", "Дружба", "Дзвінкове", "Косино", "Лужанка", "Вилок", "Дяково", "Солотвино");

7 залізничних пунктів пропуску ("Страж", "Павлово", "Чоп-пасажирська станція", "Саловка", "Ділове", "Дяково", "Тересва");
2 пішохідні пункти пропуску ("Хижа", "Сельменці");
1 повітряний пункт пропуску ("Ужгород-аеропорт").

4.2. Житлово-комунальне господарство області

Із 609 населених пунктів області 221 (36,3 %) забезпечено централізованим водопостачанням: міста та селища міського типу – 100,0 %, села 33,0 %, та відповідно – централізованим водовідведенням 45 населених пунктів області або 7,4 %, у тому числі: міста – 100 %, селища міського типу – 94,7 %, села 2,8 відсотка.

Основні показники роботи централізованих систем водопостачання за роками відображено в таблиці.

Табл.12. Показники роботи централізованих систем водопостачання за роками

Показники	2014	2015	2016	2017	2018
Обсяг поданої води у мережу, тис.м ³	21170,0	19462,1	20656,8	21049,7	20878,0
Обсяг реалізованої води усім споживачам, тис.м ³	11750,0	11105,2	11198,3	11024,3	11412,9
Рівень втрат питної води у мережі, відсоток.	44,50	42,94	45,86	47,63	45,38
Питомі витрати електроенергії на 1000 кВт год./тис.м ³ піднятої води	1200,8	1193,2	1168,2	1119,6	1107,0

Рівень розрахунків населення за надані житлово-комунальні послуги у 2018 році становив 82,8 відс., у тому числі: за постачання природного газу – 81,8 відс., за централізоване опалення та постачання гарячої води – 97,3 відс., за централізоване постачання холодної води та водовідведення – 86,1 відс., за утримання будинків і споруд та прибудинкових територій – 88,0 відс., за вивезення побутових відходів – 94,0 відс.

Загалом рівень оплати населення за житлово-комунальні послуги у порівнянні з 2014 року зменшився на 14,0 відс.

Динаміка рівня розрахунків населення за спожиті послуги з централізованого тепло-, водопостачання, водовідведення, управління багатоквартирним будинком:

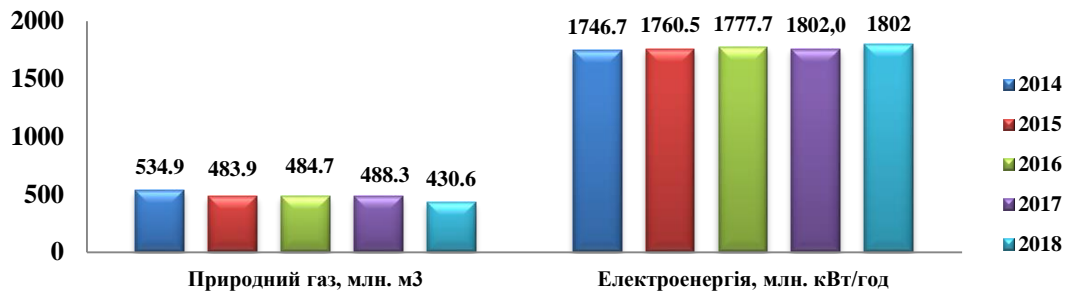

Рис.33. Динаміка споживання паливно-енергетичних ресурсів, за роками

Собівартість виробництва та надання послуг з водопостачання за січень-грудень 2018 року у середньому становить (без ПДВ) 14,43 грн./м³, середньовідпускний тариф (без ПДВ) – 10,62 грн./м³; витрати водопостачальних підприємств області відшкодовуються на 73,6 %, у тому числі тарифами для населення – 72,7 відсотка

Споживання природного газу в 2018 році становить 430,6 млн. м³, що в порівнянні з 2014 роком менше на 24,2 % (104,3 млн. м³). Натомість споживання в 2018 році електроенергії в порівнянні з 2014 роком збільшилось на 55,3 млн. кВт/год, або на 3,1 відсотка.

Одним із пріоритетних та важливих напрямків розвитку області залишається розвиток виробництва енергії об'єктами відновлюваної енергетики. За станом на кінець 2018 року на території області зосереджено 10 гідроелектростанцій, 6 сонячних електростанцій та одна біогазова енергетична станція, загальною потужністю 90,4 МВт. У порівнянні з 2014 роком кількість об'єктів відновлювальної енергетики збільшилась на п'ять об'єктів, а загальна потужність на 34,34 МВт.

Одним із пріоритетних та важливих напрямків розвитку області залишається розвиток виробництва енергії об'єктами відновлюваної енергетики. За станом на кінець 2018 року на території області зосереджено 11 гідроелектростанцій, 9 сонячних електростанцій та одна біогазова енергетична станція, загальною потужністю 102,0 МВт. У порівнянні з 2014 роком кількість об'єктів відновлювальної енергетики збільшилась на п'ять об'єктів, а загальна потужність на 34,34 МВт.

Найбільшу частку потужностей з виробництва електроенергії займають сонячні електростанції – 58,1 відс. (59,28 МВт). На території області діє п'ять міні ГЕС (до 1 МВт), п'ять малих ГЕС (до 10 МВт) та одна ГЕС (від 10 МВт). Частка їх потужностей складає 38,8 відс. (39,52 МВт). Електроенергія з біогазу представлена одним об'єктом, частка якого – 0,6 відс. (0,60 МВт) від загальної потужності.

За 2018 рік об'єктами відновлюваної енергетики вироблено 169,528 млн.кВт/год. електроенергії, що у порівнянні з 2014 роком більше на 31,1 відсотка (на 40,014 млн.кВт/год.). Найбільше електроенергії вироблено на гідроелектростанціях 112,193 млн.кВт/год. (66,2 відсотка.). Сонячні електростанції виробили 56,537 млн.кВт/год., що складає 33,3 відс. від

загального обсягу виробництва. З біогазу було вироблено 0,782 млн.кВт/год., що становить менше 1 відсотка.

Покращення в сфері енергоефективності та енергозбереження області протягом 2014-2018 років досягається завдяки оптимізації системи тепlopостачання населених пунктів, у бюджетних закладах та установах проводяться комплексні енергоаудити, на основі чого вживаються заходи із покращення енергоефективності. Також діє Програма енергоефективності та енергозбереження Закарпатської області на 2016-2020 роки, яка спрямована на комплексне вирішення проблеми підвищення ефективності використання та зменшення споживання енергоресурсів.

Проводяться роботи з модернізації котелень. До прикладу, в 2018 році на 43 котельнях (101 котел) області здійснювались регламентні ремонтні роботи по скороченню споживання природного газу на загальну суму 288 тис. грн., що сприятиме скороченню споживання газу на 259 тис.м³. Проведено заходи по заміщенню споживання природного газу, зокрема за кошти місцевих бюджетів та інші кошти, залучені відповідно до законодавства, на заміну котлів та котельного обладнання витрачено 14,5 млн. грн., що сприятиме скороченню споживання газу на 820 тис.м³.

Перед областю постає завдання поширити проведення заходів з енергоефективності та енергозбереження, зокрема:

- впровадження на місцевих рівнях систем енергоменеджменту та енергомоніторингу.

- одним із найоптимальніших способів проведення термомодернізації в бюджетних установах є залучення приватних інвесторів (здебільшого ЕСКО) за механізмом енергосервісу.

- проведення санації багатоквартирних житлових будинків та індивідуальних домогосподарств, встановлення сучасних систем опалення на твердому паливі, лічильників та терморегуляторів дозволить заощаджувати до 50 % природного газу та паливних дров для опалення житлових приміщень;

- вивчення можливостей залучення потенціалу „зелених відходів” у населених пунктах, зокрема міських, дозволило б розширити сферу використання біомаси для опалення в області.

4.3. Галузь зв'язку

Галузь зв'язку є однією із найбільш стабільних та динамічних галузей економіки області, яка забезпечує значні темпи росту послуг, поліпшення їх якості та впровадження нових технологій, що дозволило поліпшити забезпечення комунікаційних потреб населення: зросла якість мобільного зв'язку, діє розгалужена мережа інтернет-провайдерів та інтернет-клубів.

За результатами роботи Закарпатської дирекції АТ „Укрпошта” протягом 2018 року загальна сума доходів становить 140,9 млн. грн., що більше в порівнянні з аналогічним періодом попереднього року на 21,2 млн. грн. або 17,7 відсотка.

Рис.34. Результати роботи Закарпатської дирекції АТ «Укрпошта»

Споживачам послуг ПАТ „Укртелеком” у Закарпатській області доступні як традиційні послуги місцевого, міжміського та міжнародного зв'язку, так і послуги найновітніших технологій: доступ до мережі Інтернет за технологію ADSL, доступ по комутованій лінії зв'язку, IP-з'єднання по виділеній лінії, підтримка первинного та вторинного DNS, маршрутизація додаткових мереж та автономних систем, надання в користування аналогових та цифрових виділених некомутованих каналів електрозв'язку, послуги Frame Relay та ISDN, відеотелефонний зв'язок, додаткові послуги цифрових АТС з програмним керуванням тощо.

Станом на 01.01.2019 року в області налічувалось 89474 основних телефонних апаратів. У зв'язку із стрімким розвитком мобільного зв'язку спостерігається зменшення абонентської бази фіксованого зв'язку, особливо у містах. Незважаючи на зменшення абонентської бази, кількість домашніх телефонних апаратів у розрахунку на 100 сімей становить близько 21 одиниця у міській мережі та 15 одиниць – у сільській мережі зв'язку.

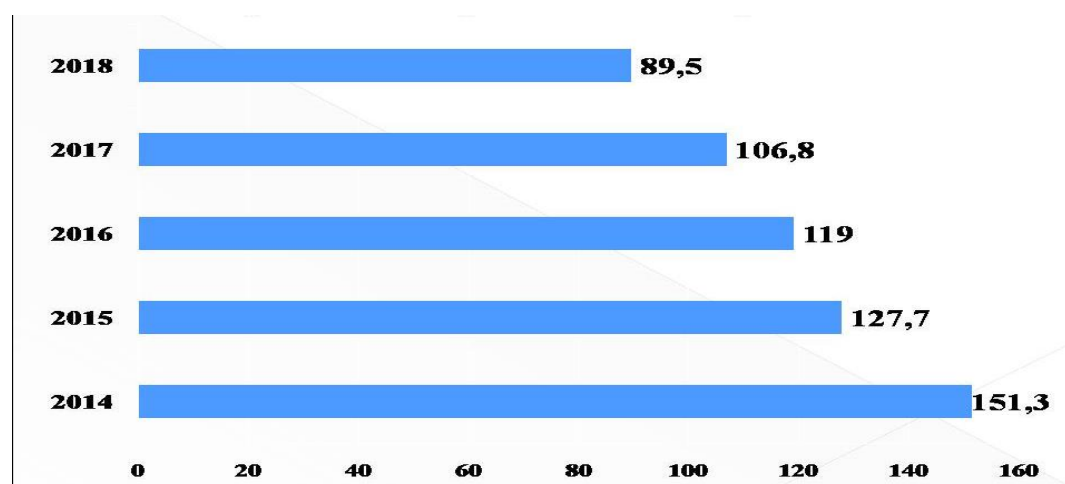

Рис.34. Кількість основних телефонних апаратів Закарпатської філії ПАТ «Укртелеком»

4.4. Освітня інфраструктура

Дошкільна освіта області як первинна ланка системи неперервної освіти представлена розгалуженою мережею закладів. Станом на 01.01.2019 в області налічується 592 заклади дошкільної освіти, у яких виховується понад 46,6 тис. осіб (у 2014 році – 569 закладів, у яких виховувалися понад 47,9 тис. осіб).

Відсоток охоплення дітей закладами дошкільної освіти різних типів та форм власності дошкільного віку від 3 до 5 років зріс у порівнянні з 2014 роком з 76,2 % до 87 %, а старшого дошкільного віку (від 5 до 6 (7) років) – з 89,7 % до 95,0 %. Відсоток охоплення дітей закладами дошкільної освіти, за оперативними даними, на 31 грудня 2018 року становить: дошкільного віку (3 – 5 років) – 87,0 % (2017 – 83,5 %, 2016 – 78,0 %, 2015 – 73,9 %, 2014 – 76,2 %); старшого дошкільного віку (від 5 до 6 (7) років) – 95 % (2017 – 98,0 %, 2016 – 93,0 %, 2015 – 86,6 %, 2014 – 98,7 %).

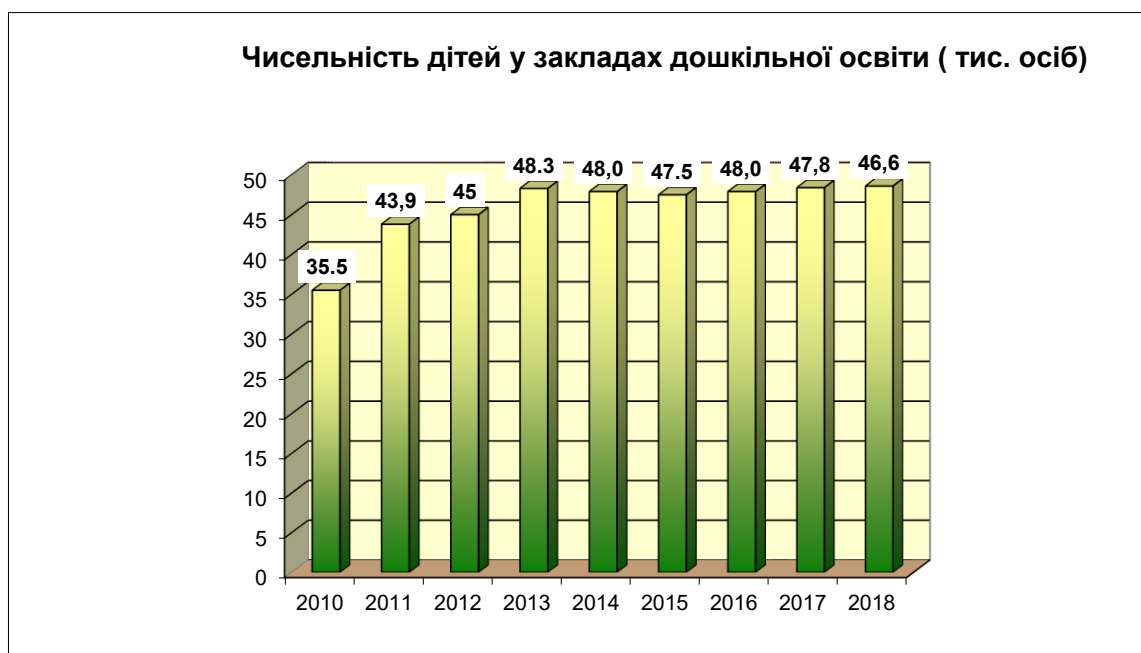

Рис.36. Чисельність дітей у закладах дошкільної освіти, тис осіб

З метою створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку, які потребують дошкільної освіти, в області затверджено плани дій на 2017 – 2019 роки щодо поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку.

У 2018 році було продовжено роботу з розширення мережі закладів дошкільної освіти та зміцнення їх навчально-матеріальної бази.

Завдяки вжитим заходам упродовж 2018 року кількість працюючих закладів дошкільної освіти на кінець 2018 року становить 592 заклади, у тому числі 103 інші заклади (2017 року – 589, у т.ч. НВК – 98, 2016 року – 582, у т.ч. НВК – 77, 2015 року – 572, у т.ч. НВК – 63, 2014 року – 569, у т.ч. НВК – 55).

Упродовж 2015–2018 років у Закарпатській області введено в експлуатацію 25 закладів дошкільної освіти на 1368 місць, у тому числі вісім новобудов на 500 місць, відкрито додаткові групи, у тому числі з короткотривалим перебуванням дітей. Це дало можливість додатково охопити дошкільною освітою 3228 дітей.

Спостерігається позитивна динаміка охоплення закладами дошкільної освіти дітей 5-ти років у відсотках до чисельності населення відповідного віку. Показник охоплення закладами дошкільної освіти дітей 5-ти років на кінець 2018 року у Закарпатській області є вищим за середньоукраїнський (80,5 відс. проти 66,8 відс.) та є найвищим у Західному регіоні.

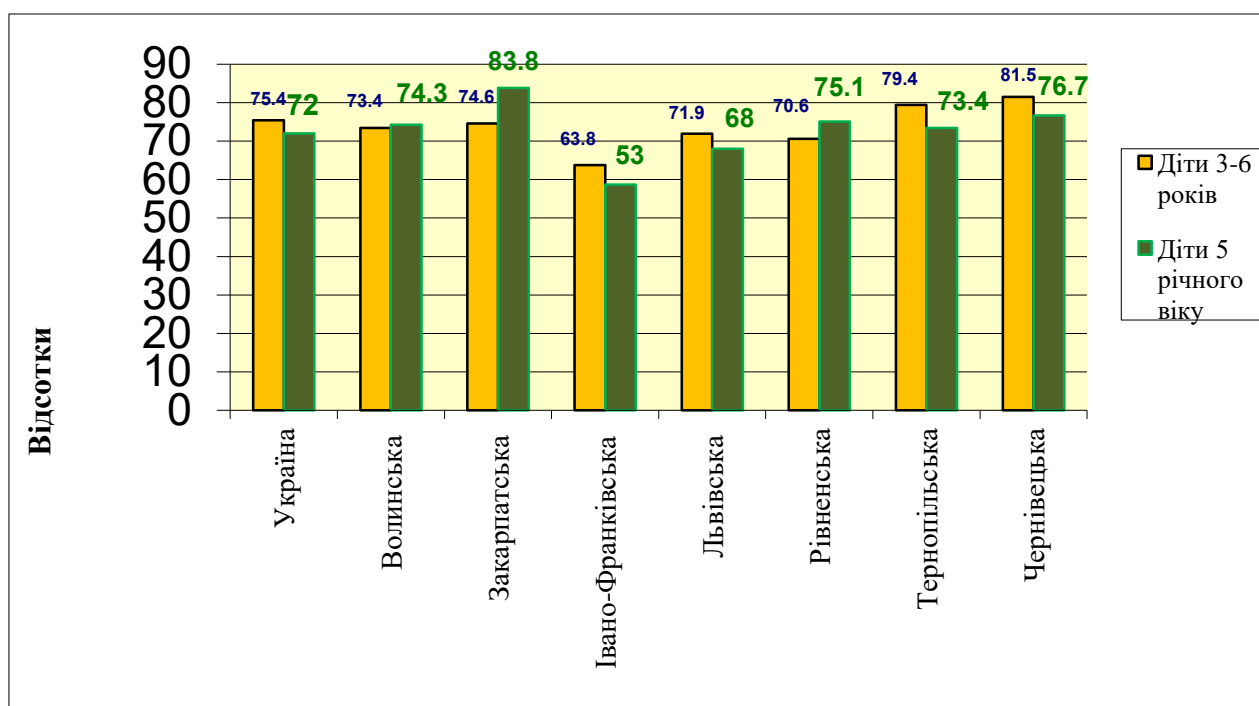

Рис. 37. Показники охоплення закладами дошкільної освіти у Західному регіоні, 2018 рік

Водночас досягнуто позитивних результатів щодо завантаженості закладів дошкільної освіти. Так, чисельність дітей у розрахунку на 100 місць, за оперативними даними, на 01 січня 2019 року становить 108 осіб (у 2014 році - 131).

В області створюються всі умови для рівного доступу та надання якісних освітніх послуг дітям незалежно від місця їх проживання. Для задоволення освітніх потреб функціонує мережа закладів загальної середньої освіти, яка постійно вдосконалюється.

У 2018/2019 навчальному році функціонують 665 навчальних заклади (включаючи заклад загальної середньої освіти I-II ступенів обласного дитячого санаторію "Човен"), у тому числі 658 комунальної форми власності (656 денних та два вечірні заклади загальної середньої освіти) та 7 приватної форми власності.

Спостерігається позитивна динаміка щодо збільшення контингенту учнів. Так, у 2018/2019 навчальному році у закладах загальної середньої освіти області навчаються 164,8 тис. учнів, тоді як у 2014/2015 навчальному році їх налічувалося 154,9 тис. осіб.

В області протягом 2015 – 2018 років введено в експлуатацію п'ять закладів загальної середньої освіти на 405 учнівських місць та одну новобудову на 162 учнівські місця.

Для реалізації державної політики щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами за місцем їх проживання та зменшення кількості дітей, охоплених інституційним вихованням, місцевими органами управління освітою та закладами освіти області вжито певних заходів.

З метою розширення мережі інклюзивних та спеціальних класів закладів загальної середньої освіти, наближення освітніх послуг до місця проживання дітей з особливими освітніми потребами та соціалізації таких дітей департаментом освіти і науки облдержадміністрації з вересня 2016 року введено мораторій на направлення нових учнів до спеціальних шкіл-інтернатів, де навчаються діти з інтелектуальним порушенням. Відповідно до чинного законодавства таким дітям здобуття освіти організовується місцевими органами управління освітою за місцем проживання.

При Закарпатському інституті післядипломної педагогічної освіти створено обласний ресурсний центр з підтримки інклюзивної освіти. Крім того, в області облаштовано і відкрито 18 інклюзивно-ресурсних центрів.

Також в області функціонує 29 закладів позашкільної освіти. Значним досягненням галузі стало відкриття у грудні 2016 року Воловецької філії Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді „Арніка”, на базі якої здійснюється навчально-виховна та оздоровчо-відпочинкова діяльність. В „Арніці” створено всі умови для організації цілорічного оздоровлення та відпочинку дітей. Упродовж однієї зміни в закладі може одночасно перебувати до 70 вихованців, навчання яких організовано в закладах загальної середньої освіти, розташованих у селі Нижні Ворота.

Так, протягом 2017 – 2018 років відпочинковими послугами (14 днів) на базі цього закладу охоплено понад 2,3 тис. дітей.

В області функціонує 16 державних закладів професійної (професійно-технічної) освіти (3 вищі професійні училища, 2 – центри професійно-технічної освіти, 1 – структурний підрозділ вищого навчального закладу, 9 – професійних ліцеїв, 1 – професійно-технічне училище).

На базі закладів професійної (професійно-технічної) освіти функціонують навчально-практичні центри галузевого спрямування з упровадження сучасних виробничих технологій з професій „Монтажник санітарно-технічних систем та устаткування” (Хустський професійний ліцей) та „Швачка. Кравець. Закрійник” (Хустський професійний ліцей сфери

послуг). За сприяння соціального партнера ТзОВ „Сніжка-Україна” на базі Державного навчального закладу „Ужгородський центр професійно-технічної освіти” створено навчально-практичний центр сучасних будівельних технологій та матеріалів „Сніжка”. З метою забезпечення належної організації навчально-виробничого процесу, формування в учнів додаткових професійних компетентностей з професій офіціант, бармен, кухар, кондитер в Ужгородському вищому професійному училищі торгівлі та технологій харчування утворено навчально-виробничий комплекс „Ресторан, бар, кафе”.

Крім того, у 2018 році створено навчально-практичний центр з професій електрозварник ручного зварювання, електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних зварювальних машинах, зварник на базі ДНЗ „Ужгородський центр професійно-технічної освіти”. Для цього з державного бюджету виділено кошти у сумі 2 млн 300 тис. гривень.

В області підготовку фахівців з вищою освітою здійснюють 23 заклади вищої освіти різних типів та форм власності: 4 університети, 1 академія, 2 інститути, 15 коледжів та 1 технікум, із яких: 5 – комунальної форми власності, 13 – державної та 4 – приватної.

У закладах вищої освіти Закарпаття навчається близько 30 тис. студентів. Переважна більшість студентів (90,3 %) навчаються у державних закладах вищої освіти, менше половини (44,8 % – за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, а кожен другий студент отримує стипендію.

У закладах вищої освіти Закарпаття навчається близько 30 тис. студентів. Переважна більшість студентів (90,3 %) навчаються у державних закладах вищої освіти, менше половини (44,8 % – за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, а кожен другий студент отримує стипендію. За денною формою навчається 77,3 % студентів, заочною – 22,7 відсотка.

В області спостерігається позитивна динаміка щодо зарахування студентів до закладів вищої освіти III – IV рівнів акредитації, зокрема випускників шкіл звітного року з атестатом про повну загальну середню освіту.

Так, за даними статистичного бюлетеня Держкомстату за 2018 рік, за показником „Частка випускників шкіл звітного року з атестатом про повну загальну середню освіту, відсотків до загальної чисельності осіб, прийнятих на початковий цикл навчання до вищих навчальних закладів III—IV рівнів акредитації (починаючи з 2016/2017 навчального року – університети, академії, інститути, без відокремлених підрозділів вищих навчальних закладів інших регіонів України). Закарпатська область займає перше місце по Україні і даний показник є вищим за середньоукраїнський (66,8 % проти 53,9 %).

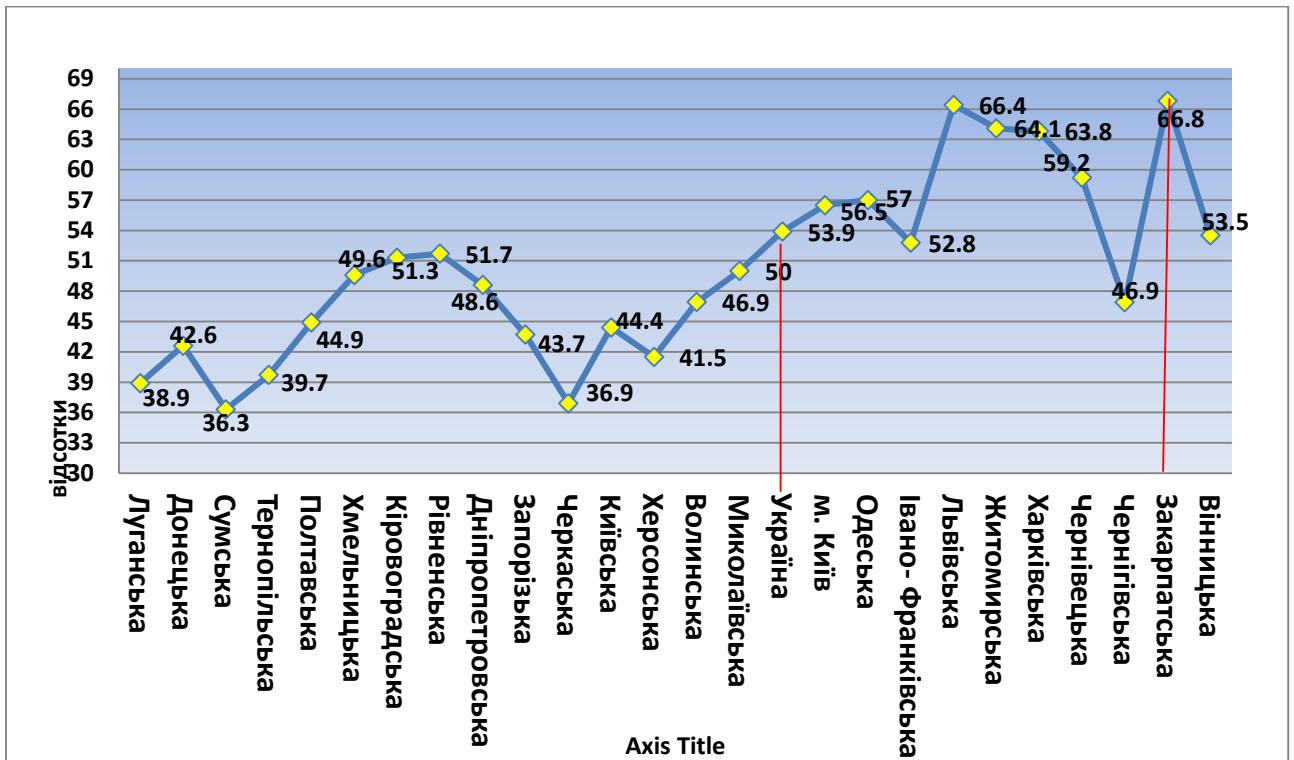

Рис.38. Частка випускників шкіл 2018 року з атестатом про повну загальну середню освіту, % до до загальної чисельності осіб, прийнятих на початковий цикл навчання до закладів вищої освіти III-IV р.а.

Сучасний зміст шкільної освіти вимагає найновіших технологій, передусім інформаційно-комунікаційних.

У зв'язку з цим перед сучасною системою освіти постала важлива соціальна та економічна проблема – підготовка фахівців, здатних ефективно використовувати як наявний інформаційний потенціал суспільства, так і той, що тільки формується. Успіх вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від облаштування системи освіти засобами інформатизації, відповідності їх державним стандартам і впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та від рівня оволодіння ними усіма учасниками освітнього процесу.

Вимогою часу є покращення надання якісних освітніх послуг. Подальші стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких буде спрямована реалізація державної політики у сфері освіти наступні:

створення умов для належного функціонування Нової української школи шляхом організації такого освітнього середовища, що сприятиме вільному розвитку творчої особистості дитини;

реалізація освітньої реформи, зокрема у частині розвитку інклюзивного навчання;

поетапне створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку відповідно до плану дій;

збереження мережі гуртків закладів позашкільної освіти у сільській місцевості та забезпечення їх ефективної роботи; належний контроль за

проведенням гурткової роботи, наповнюваністю груп, якістю проведення занять, зарахуванням дітей тощо; залучення до занять у гуртках дітей з обмеженими фізичними можливостями;

розвиток соціального партнерства в рамках конструктивної взаємодії з роботодавцями, створення навчально-практичних центрів галузевого спрямування на базі закладів професійної (професійно-технічної) освіти; використання закладами професійної (професійно-технічної) освіти можливостей державно-приватного партнерства; упровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кадрів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

4.5. Інфраструктура сфери охорони здоров'я

На території Закарпатської області у 2018 році діяв 651 лікувально-профілактичний заклад, у тому числі:

- 25 обласних медичних закладів;
- 21 центр первинної медико-санітарної допомоги;
- 14 районних лікарень;
- 7 міських лікарень;
- 1 міський пологовий будинок;
- 3 районні стоматологічні поліклініки;
- 4 дільничні лікарні;
- 308 амбулаторій загальної практики сімейної медицини;
- 3 самостійні поліклініки;
- 260 фельдшерсько-акушерських пунктів;
- 1 алергологічна лікарня;
- 1 державна установа НПМЦ «Реабілітація».

Станом на 2018 рік в області нараховувалося 8223 ліжка, що становить 65,5 одиниць на 10 тис населення області. У області 4408 лікарів, що в перерахунку на 10 тис населення становить 35,1 одиниць, середнього медичного персоналу – 9520 працівників (75,8 працівників на 10 тис населення області).

Дані загальних демографічних показників у сфері охорони здоров'я наведено у Додатку 3.

Фінансування. Розрахунковий показник обсягів видатків на галузь охорони здоров'я області, доведений Міністерством фінансів України щорічно зростав:

на 2014 рік 1 194 540.6 тис.грн., що більше розрахункового показника 2013 року (106 946.8 тис.грн.) або на 9.8 відсотка;

на 2015 рік 1 266 248.2 тис.грн., що більше розрахункового показника 2014 року (71 707.6 тис.грн.) або на 6.0 відсотка;

на 2016 рік 1 356 866.6 тис.грн., що більше розрахункового показника 2015 року (90 618.4 тис.грн.) або на 7.1 відсотка;

на 2017 рік 1 712 195.9 тис.грн., що більше розрахункового показника 2016 року (355 329.3 тис.грн.) або на 26.2 відсотка.

на 2018 рік 1 751 759,6 тис.грн., що більше розрахункового показника 2017 року (39 563.7 тис.грн.) або на 2.3 відсотка.

На 2014 рік уточнені кошторисні призначення, затверджені рішеннями сесій місцевих рад, становлять 1 280 581.3 тис.грн., в тому числі по загальному фонду – 1 197 618.7 тис.грн., по спеціальному – 82 962.5 тис.гривень.

На 2015 рік уточнені кошторисні призначення, затверджені рішеннями сесій місцевих рад, становлять 1 647 104.8 тис.грн., в тому числі по загальному фонду – 1 524 561.4 тис.грн. (медична субвенція – 1 429 840.0 тис.грн.), по спеціальному – 122 543.4 тис.гривень.

На 2016 рік уточнені кошторисні призначення, затверджені рішеннями сесій місцевих рад, становлять 1 679 257.2 тис.грн., в тому числі по загальному фонду – 1 570 244.8 тис.грн. (медична субвенція – 1 375 839.5 тис.грн.), по спеціальному – 109 012.4 тис.гривень.

На 2017 рік уточнені кошторисні призначення, затверджені рішеннями сесій місцевих рад, становлять 2 502 952.9 тис.грн., в тому числі по загальному фонду – 2 129 006.7 тис.грн. (медична субвенція – 1 770 252.3 тис.грн.), по спеціальному – 373 952.3 тис.гривень.

На 2018 рік уточнені кошторисні призначення, затверджені рішеннями сесій місцевих рад, становлять 2 562 764,6 тис.грн., в тому числі по загальному фонду – 2 391 435,5 тис.грн. (медична субвенція – 1 990 016,8 тис.грн.), по спеціальному – 171 329,1 тис.гривень.

В області активно реалізують проекти розбудови інфраструктури медицини на селі, триває процес реформування сфери охорони здоров'я, зокрема обласна рада розпочала перетворення закладів 2 і 3 рівня з метою встановлення прямих відносин із Національною службою здоров'я.

4.6. Історико-архітектурна спадщина

Діяльність установ культури і мистецтва області спрямовувалась на реалізацію державної політики в галузі культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, розвитку усіх видів професійного та аматорського мистецтва, художньої творчості, підтримки діяльності освітніх, культурно-мистецьких, театральних-мистецьких закладів культури, клубних установ, бібліотек, музеїв області, підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення галузі, а також – організації культурного дозвілля населення, збереження національно-культурних традицій, розвитку культури національних меншин краю. Саме ці напрямки покладені в основу заходів Програми розвитку культури і мистецтв в області на 2016 – 2020 роки та Комплексної програми збереження та використання пам'яток культурної спадщини Закарпатської області на 2016 – 2020 роки.

Культурне обслуговування населення області протягом звітнього періоду здійснювали 4 обласні професійні театри та 1 муніципальний драматичний театр, академічний камерний хор „Кантус”, Заслужений академічний Закарпатський народний хор, обласна філармонія (в якій працює 5 професійних музичних колективів), 457 установ клубного типу системи Міністерства культури України, 478 бібліотек системи Міністерства культури України, обласний організаційно-методичний центр культури, 8 державних музеїв у т.ч.: 2 меморіальні будинки-музеї А.Коцьки та Ф.Манайла, 65 мистецьких шкіл, Ужгородський музичний коледж імені Д. Задора, Ужгородський коледж культури і мистецтв.

За рахунок коштів обласної Програми розвитку культури і мистецтва області на 2016-2020 роки для бібліотек області придбано 2430 прим. книг на суму 175,6 тисяч грн., та придбано комп'ютерну техніку (16 ноутбуків) для бібліотек В. Березнянського, Воловецького, Виноградівського, Іршавського, Мукачівського, Перечинського, Свалявського районів та обласної бібліотеки для дітей та юнацтва.

У музеях області зберігаються понад 500 тисяч пам'яток. Протягом 2018 року, наприклад, музеї відвідало 585 тис. осіб, проведено 7,6 тис. екскурсій та 660 виставок. І це число динамічно зростає щороку.

В області працюють над систематизацією роботи зі збереження пам'яток архітектури, зокрема йде робота щодо створення історико-архітектурного заповідника «Замки Закарпаття».

4.7. Інфраструктура туризму

На даний час туризм є однією з високодохідних галузей світової економіки, яка найдинамічніше розвивається та виступає в числі найважливіших чинників соціально-культурного розвитку, що сприяють підвищенню рівня і якості життя населення.

Забезпечення зростаючої ролі туризму на соціально-економічні умови функціонування Закарпатської області вимагає вирішення низки конкретних завдань, серед яких першочерговими є: оцінка ресурсної забезпеченості і туристичних можливостей регіону, виявлення унікальних об'єктів туристського інтересу, визначення напрямів розвитку ресурсної бази для досягнення бажаного соціально-економічного результату і т. д., тобто завдань, які пов'язані з управлінням туристичними ресурсами.

Для вироблення пропозицій та напрямків подальшого розвитку необхідно визначити пікові періоди, що забезпечують максимальну кількість відвідувачів та періоди з мінімальною кількістю відвідувачів.

Мережа оздоровчих, рекреаційних та туристичних об'єктів області у 2018 році нараховувала 511 об'єктів. З них: 23 – оздоровчих, 126 – рекреаційних, 362 – туристичних.

Табл.13. Мережа туристичних закладів, 2018 рік

Рік	Кількість туристичних та санаторно-лікувальних закладів	у т. ч. оздоровчих	у т. ч. рекреаційних	у т. ч. туристичних
2014	392	24	123	245
2015	392	24	123	245
2016	443	18	146	279
2017	445	23	103	319
2018	511	23	126	362

З метою покращення розвитку сільських територій управління туризму та курортів департаменту економічного розвитку і торгівлі із проводить семінари-навчання на тему: „Сільський туризм: з чого розпочати та як досягти успіху”. Відповідно до заходів Програми розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2016-2020 роки у 2018 році департаментом економічного розвитку і торгівлі облдержадміністрації разом з обласною спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні було проведено 9 семінарів з питань започаткування власної справи у сфері сільського туризму „Сільський туризм: з чого розпочати та як досягти успіху”. Семінари-навчання проводилися спільно з Закарпатським обласним центром зайнятості і охопили всі райони області. Сертифікати отримали 404 мешканці області. У 2017 році було проведено 13 таких семінарів для 310 слухачів, а у 2016 році відповідно 13 семінарів і було залучено 315 осіб.

У 2018 році для інформування туристів та гостей щодо наявних туристичних можливостей на території області функціонувало 25 туристично-інформаційних центрів, (у 2017 р. – 24; у 2016 р. – 19; у 2015 та 2014 роках – 28).

На території області діють 63 гірськолижні витяги (52 бугельних, 8 крісельних, 2 якірних, 2 елеваторного типу), 33 ратраки та 44 пункти прокату гірськолижного спорядження. У 2017-2016 роках діяло 69 витягів, 35 ратраків, 46 пунктів гірськолижного спорядження. У 2015-2014 роках – 73 витяги, 27 ратраків, 34 пункти прокату гірськолижного спорядження.

У 2018 році було промарковано туристичні маршрути протяжністю 98,3 км., у 2017 році – 58,6 км., у 2016 році – 48 км. Загальна довжина промаркованих маршрутів з 2016-2018 роки становить 204,9 км.

4.8. Фізкультурно-оздоровчий та спортивний розвиток

Розвиток галузі фізичної культури і спорту в регіоні характеризується стабільністю основних показників як чисельності осіб, які займаються фізкультурою і спортом, так і кількістю закладів, що надають послуги з проведення фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи.

Одним з найголовніших напрямів у сфері фізичної культури і спорту, визначених Регіональною стратегією розвитку Закарпатської області є створення умов для належного охоплення широкого загалу населення засобами фізичної культури і спорту, зокрема – відновлення, реконструкція та модернізація існуючої спортивної інфраструктури та збільшення кількості спортивних об'єктів шляхом будівництва нових споруд для організованих занять фізичною культурою і спортом.

Практична реалізація зазначеного завдання здійснюється у рамках середньострокових регіональних програм „Спортивний майданчик” протягом останніх десяти років.

Так, згідно Програми „Спортивний майданчик на 2010–2015 роки” протягом 2015 року було збудовано 7 спортивних майданчиків зі штучним покриттям (2 з яких з поліуретановим покриттям), а саме в м. Хуст, с. Комяти, с. Приборжавське, с. Зняцево, смт. Ясіня, м. Свалява, с. Соломоново.

У 2016 році згідно нової програми «Спортивний майданчик 2016-2020 роки» було зведено 10 майданчиків зі штучним покриттям, а саме в м. Ужгороді (2 майданчика), м. Хуст, смт. Батьово, м. Виноградів, с. Чепа, м. Воловець, с. Ільниця, с. Станово, с. Руське Поле.

У 2017 році за кошти обласного бюджету було зведено 10 спортивних майданчиків, два з яких в Ужгородському районі, м. Берегово, с. Бадалово, с. Бронька, с. Нове Давидково, смт. Чинадієво, с. Косівська Поляна, смт. Буштино та м. Тячів.

У 2018 році – зведено 7 майданчиків зі штучним покриттям, а саме в с. Барвінок, м. Хуст, с. Неветленфолу, с. Новоселиця, с. Голубине, смт. Усть-Чорна та с. Нересниця.

Крім того, будівництво спортивних об'єктів у Закарпатській області протягом 2017–2018 років здійснювалося й за рахунок Державної програми „Будівництво футбольних полів зі штучним покриттям в регіонах України”

У 2017 році за програмою за рахунок коштів з державного бюджету було зведено 7 майданчиків зі штучним покриттям, а саме, в м. Ужгороді (2 майданчики), м. Хуст, с. Липки, с. Округла, м. Тячів та с. Терново.

У 2018 році за програмою згаданою вище було зведено 20 майданчиків зі штучним покриттям у всіх районах Закарпаття, а саме 3 майданчики в м. Ужгороді, м. Хуст, м. Тячів, 4 майданчики в Берегівському районі, два майданчики в Тячівському районі і т.д.

Таким чином, динаміка збільшення кількості спортивних майданчиків із штучним покриттям (без урахування попередньо облікованих об'єктів, на яких проведено капітальний ремонт, реконструкцію або модернізацію) для занять широкого загалу населення області наведена в динаміці в таблиці.

Табл.14. Спортивні споруди Закарпатської області в динаміці

Об'єкти за роками	2014	2015	2016	2017	2018
Площинні спортивні споруди, усього	1 488	1 489	1496	1 502	1 509
у тому числі – спортивних майданчиків із синтетичним покриттям	93	97	111	121	137

Разом із наявним потенціалом (кліматичним, інфраструктурним тощо) область претендує і планує стати центром тренування національних збірних з різних видів спорту, а також місцем організації та проведення змагань різного рівня. Важливо зазначити, що область активно працює над збільшенням кількості спортивних споруд та покращенням матеріально-технічної бази існуючих закладів спорту і фізичної культури.

Проміжний висновок.

1. Закарпатська область розташована на численних транспортних коридорах, зокрема Критський коридор №5 дозволив би стимулювати додатковий виток розвитку для економіки регіону.

2. В області діє аеропорт зі статусом «міжнародний». За останні роки вдалося провести його сертифікацію, що до в свою чергу сприяло відновленню польотів до м.Ужгород.

3. Завдяки завершенню масштабного будівництва Бескидського тунелю Закарпатська область як важлива транспортна область відіграє значну роль у міжнародній торгівлі України.

4. В області діє 19 пунктів переходу. Одночасно, наразі немає жодного переходу на українсько-польському кордоні (Лубня-Волосате), а також в стадії обговорення цілий ряд нових пунктів пропуску на українсько-румунському кордоні.

5. Розвиток освітньої інфраструктури області характеризується щорічним зростанням кількості введених в експлуатацію місць у сфері дошкільної та середньої освіти завдяки реалізації проектів із використанням коштів державного фонду регіонального розвитку.

6. В рамках реформування сфери охорони здоров'я медичні заклади проходять перетворення. В області оголошено про будівництво обласного перинатального центру.

7. В області працюють над створенням історико-архітектурного заповідника «Замки Закарпаття» з метою залучення науковців до збереження унікальних пам'яток історії, культури і архітектури.

8. Завдяки наявній туристичній та спортивній інфраструктурі, унікальним кліматичним особливостям Закарпатська область претендує на те, аби стати «регіоном №1» для проведення тренувань національних збірних з різних видів спорту.

9. Туризм характеризується зростанням кількості місць відпочинку, закладів розміщення, диверсифікацією туристичних послуг, впливом туристичного ринку ближнього зарубіжжя на систему надання послуг в рекреаційній сфері.

6. Регіональна економіка

У структурі валової доданої вартості майже рівні частки займають сільське господарство – 15,2 % та промисловість – 15,1 % Інші галузі представлені наступним чином: транспорт – 10,9 %, освіта – 10,2 %, операції з нерухомим майном – 9,0 %, будівництво – 3,1 %, тощо.

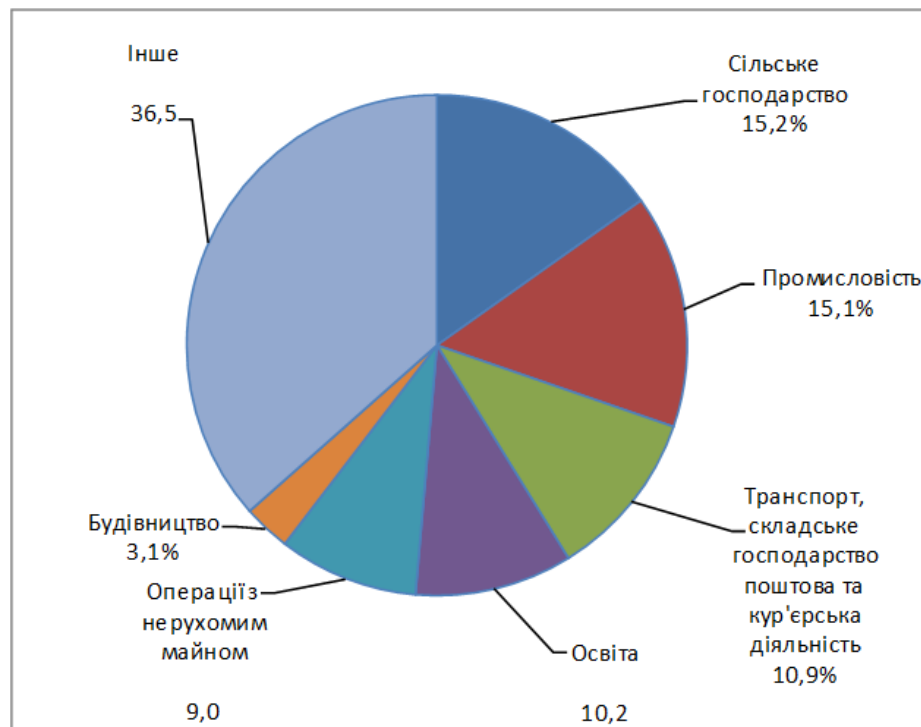

Рис.39. Структура валової доданої вартості Закарпатської області, %, 2017 рік (дані Держстату)

Дані взяті із офіційних статистичних збірників і відповідно до існуючої методології подання інформації.

Економіка Закарпатської області зорієнтована, в основному, на сферу послуг, і варто також зауважити, що у динаміці валової доданої вартості області за останні роки зафіксовано зниження частки промисловості та сільського господарства.

На підприємствах промисловості станом на 31.12.2018 року зосереджено 277,9 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (81,7 % загального обсягу інвестицій в області), з яких 275,5 млн.дол. США (81,0 % загальнообласного показника) – у переробній промисловості.

Підприємствами промислових видів діяльності за 2018 року освоєно 2,4 млрд. грн. капітальних інвестицій, що становить 31,5 % загального обсягу інвестицій в область. За підсумками 2018 року індекс промислової продукції, порівняно з 2017 роком склав 105,1 % при 101,6 % по Україні.

5.1. Промисловість

Промисловий комплекс Закарпатської області представлений різноманітними сферами діяльності: від видобутку корисних копалин до виробництва товарів першої необхідності.

Машинобудівний комплекс області, який характеризується високотехнологічним виробництвом з високою доданою вартістю, акумулює понад третину загального обсягу реалізації.

Протягом останніх років підприємствами машинобудування щорічно реалізовується третина загальнообласного обсягу промислової продукції.

Обсяг промислової продукції у 2017 році зріс на 3,5 %, а за 2018 рік – на 13,9 відсотка.

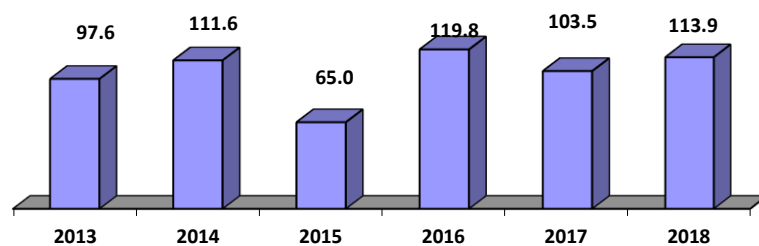

Рис 40. Індеси обсягу продукції машинобудування (у % до попереднього року)

Машинобудівна галузь області складається з виробництва комп'ютерів, електричної та електронної продукції; виробництва електричного устаткування; виробництва машин і устаткування та виробництва автотранспортних засобів. Третина підприємств галузі працює за давальницькою схемою і все більше залежить від зарубіжних партнерів, що стримує розвиток вітчизняних підприємств, які спеціалізуються на виробництві сировинної продукції. Майже весь обсяг сировини – це поставки за договорами іноземних партнерів.

За 2018 рік великими, середніми та вагомими за обсягами малими підприємствами машинобудівної галузі реалізовано продукції на суму 9292,3 млн.грн., з якої майже 70,0 відс. реалізовано за межі України.

У 2018 році у переробній промисловості, порівняно з 2017 р. індекс промислового виробництва склав 106,3 %, проте серед галузей переробної промисловості зафіксовано скорочення виробництва продукції за всіма видами діяльності крім виробництва гумових і пластмасових виробів та машинобудування (приріст відповідно 4,9 та 13,9 відсотка).

Деревообробна галузь є однією з небагатьох, яка забезпечена ресурсними можливостями області і здатна працювати в режимі самодостатності.

Площа земель лісового фонду Закарпаття складає 54,2 відсотка всієї території області. За природним складом 58,1 відсотка лісового фонду складають букові, 31,6 % – ялино-ялицеві, 10,3 % – змішані ліси дуба, ясеня та інших твердих та м'яко-листових порід.

Діяльність деревообробної галузі прямопропорційно залежить від розвитку лісового сектору. Підприємства лісопромислового комплексу зайняті заготівлею, механічною та хімічною переробкою деревини, деревообробкою (виробництво пиломатеріалів, фанери, столярних виробів, меблів), целюлозно-паперовим виробництвом (целюлоза, папір, картон) та лісохімічним (виробництво смол, спиртів тощо).

Деревообробна та меблева галузі області традиційно розвивалась на основі місцевого лісового ресурсу. Їх продукція була відомою не тільки в Україні, а й далеко за її межами. На деревообробних підприємствах працювало, до прикладу у 2004 році - понад 60 тис. осіб, а у 2018 році – 3,3 тис. осіб у деревообробній та 2,4 – у меблевій.

За останні роки спостерігається щорічний спад індексу промислової продукції. За 2018 рік на підприємствах з виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності відмічено спад виробництва на 7,1 відсотка. Скорочено виробництво деревини хвойних порід, шпону та листків для фанери клеєної, вікон, дверей тощо.

Великими, середніми та вагомими за обсягами малими підприємствами з виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності реалізовано промислової продукції на суму 1532,0 млн.грн., з якої 87,4 відс. реалізовано за межі України.

Недосконалий механізм реалізації необробленої деревини призводить до занепаду деревообробної та меблевої галузі, область стає експортером деревини низького ступеню обробки. Актуальним залишається питання захисту вітчизняного ринку, розширення асортименту та збільшення виробництва високоякісної продукції за прийнятною ціною, пошук інвесторів для модернізації деревообробних та меблевих підприємств.

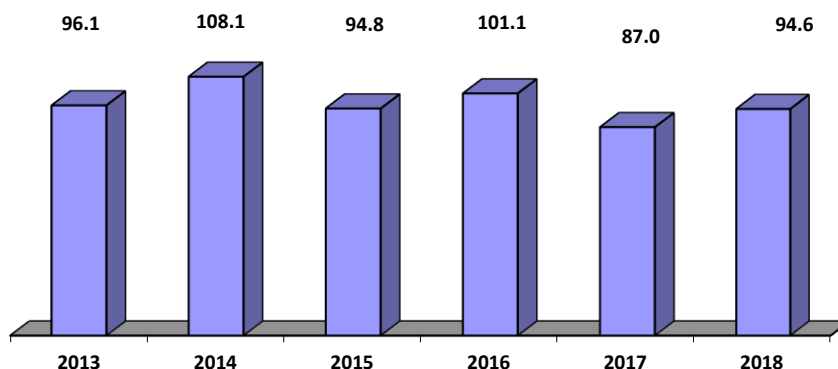

Рис 41. Індекси обсягу виробництва з виготовлення деревини; виробництва паперу та поліграфічної діяльності (у % до попереднього року)

Статистичні дані виробництва окремих видів промислової продукції наведені у Додатку 4.

За 2018 рік суб'єктами господарювання області **освоєно 6943,5 млн. грн. капітальних інвестицій** за рахунок усіх джерел фінансування, їх обсяг збільшився на 17,3 відс. порівняно з аналогічним періодом попереднього року.

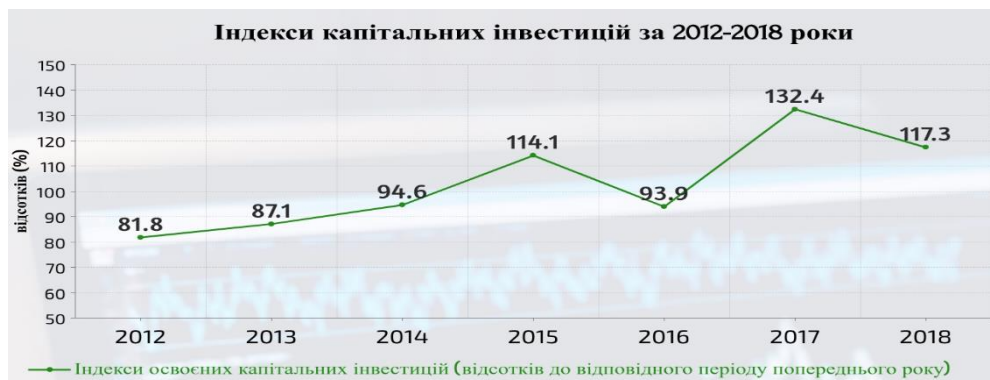

Рис.42. Індекс капітальних інвестицій, за роками

Обсяг капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування у 2018 році у розрахунку на одну особу по області становить 5978,3 грн., без інвестицій з державного бюджету – 5707,7 грн.

Рис. 43. Обсяги капітальних інвестицій, за роками

У загальному обсязі капітальних інвестицій 98,9 відс. становили інвестиції у матеріальні активи, 1,1 відс. – у нематеріальні.

У структурі капітальних інвестицій у 2018 році за видами активів найбільші обсяги спрямовано у житлові будівлі, частка яких становить 33,6 відс., машини, обладнання та інвентар – 23,7 відс., нежитлові будівлі – 15,6 відс., транспортні засоби – 9,9 відс. та інженерні споруди – 12,8 відс.

За джерелами фінансування у 2018 році найбільша частка припадає на власні кошти підприємств та організацій – 46,3 відс. загального обсягу, на кошти населення на будівництво житла – 29,6 відс., частка місцевих бюджетів – 11,6 відс.

5.2. Мале підприємництво

Вагомим чинником формування в області середнього класу є розвиток підприємництва, яке виступає гарантом стабільності економіки та підвищення рівня життя громадян.

Мале та середнє підприємництво забезпечує конкуренцію на належному рівні, прискорення інноваційних процесів, формування ринкової економіки, сприяє росту зайнятості. В області діє 5786 підприємств малого та середнього бізнесу, з яких 243 – середні. З числа малих підприємств – 87,2 відс. – мікропідприємства. Крім того зареєстровано 46,2 тис. фізичних осіб – підприємців.

Рис. 44. Становлення та розвиток малого підприємництва в області в динаміці

Аналіз з 2013 по 2015 рік кількості суб'єктів господарювання – юридичних осіб, що зайняті підприємницькою діяльністю засвідчує тенденцію до зростання: з 6024 до 6111 підприємств.

У 2016 році спостерігалось скорочення кількості на 17,2 відс., а станом на кінець 2017 року їх кількість зросла до 5788. Кількість фізичних осіб-підприємців постійно змінюється: з 2013 року по 2015 рік зросла з 33,1 тис. осіб до 53,7 тис. осіб, однак на початок 2018 року їх кількість склала 46,2 тис. осіб.

Усього у суб'єктів малого підприємництва було зайнято 98,1 тис. осіб (включаючи штатних, позаштатних працівників, власників, засновників), що складає 64,7 відс. до загальної кількості зайнятих у суб'єктів господарювання. Спостерігається тенденція до зростання кількості зайнятих працівників у фізичних осіб-підприємців.

Діяльність підприємств можна поспостерігати в розрізі адміністративно-територіальних одиниць на рисунку 45.

В цілому суб'єктами господарювання малого і середнього бізнесу за 2017р. забезпечено обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) на суму 45,9млрд. грн. Частка обсягу реалізації продукції малими підприємствами в

загальному обсязі реалізації у 2013 році склала 17,8 відс., а у 2017 році зросла до 30,0 відс.

Суб'єктами малого підприємництва за 2018 рік сплачено до бюджетів усіх рівнів 4024,9 млн. грн. податків, в тому числі юридичними особами – 3238,7 млн. грн., фізичними – 786,2 млн. грн. Із загальної суми надходжень юридичні особи сплатили 80,5 відс., фізичні особи – 19,5 відс. За 2018 рік надходження до бюджетів усіх рівнів зросли на 454,2 млн. грн. або на 12,7 відс. у порівнянні з відповідним періодом 2017 року.

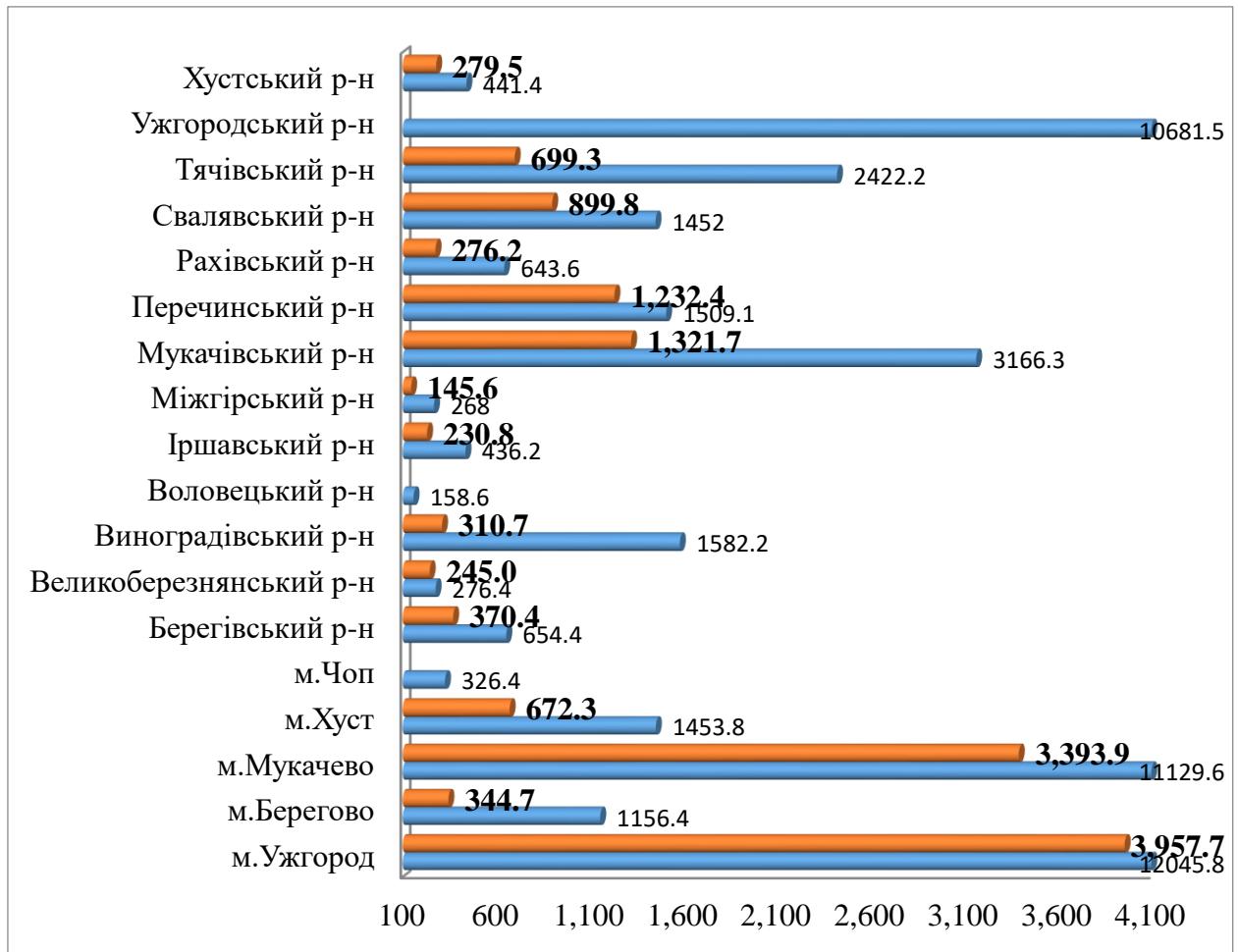

Рис. 45. Обсяг реалізованої продукції, товарів і послуг малими підприємствами за 2017 рік, млн грн

Частка податкових надходжень від діяльності малого бізнесу в цілому по області за 2018 рік становить 62,1 відс. (у 2017 році – 67,2 відс.) від загальної суми надходжень до бюджетів усіх рівнів (без врахування надходжень до спеціального фонду).

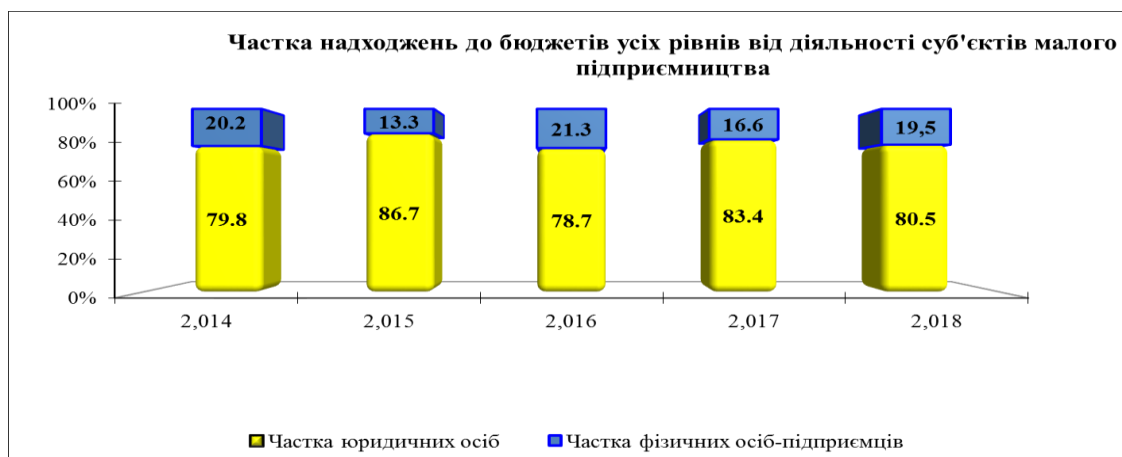

Рис. 46. Частка надходжень до бюджетів усіх рівнів від діяльності суб'єктів малого підприємництва.

Цікавими також є дані щодо найманих працівників та їх частка у сфері малих підприємств у розрізі окремих територіальних одиниць.

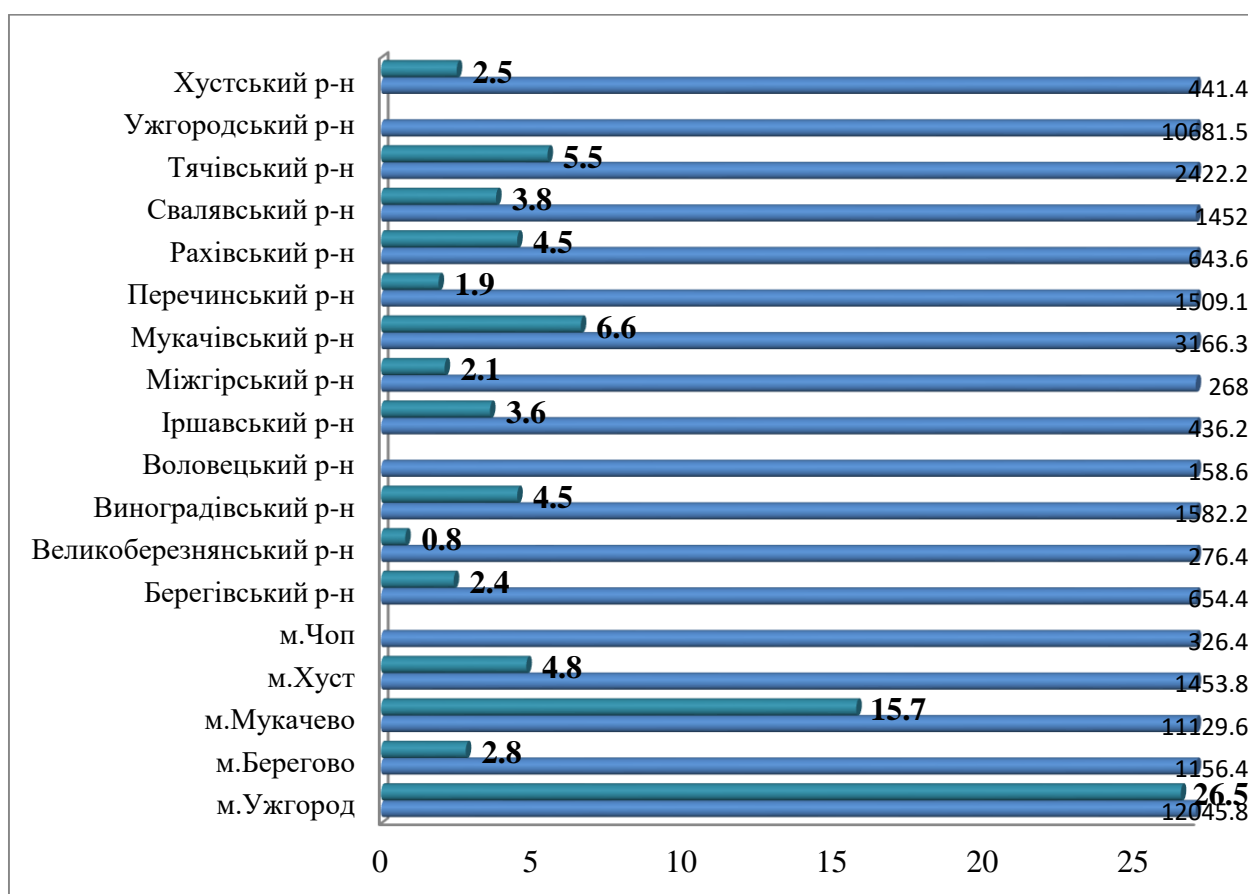

Рис. 47. Частка найманих працівників МП в загальній кількості найманих працівників на підприємствах, 2017 рік

Адміністративні послуги. З метою забезпечення комфортних умов для надання адміністративних послуг в Закарпатській області функціонує 20 центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), з них 13 у

райдержадміністраціях, 5 у містах обласного значення та 2 у Тячівській та Вільховецькій об'єднаних територіальних громадах.

За даними моніторингу діяльності протягом 2018 року ЦНАПами області було надано 203 473 адміністративні послуги, що у середньому за місяць становить 16 957 адміністративних послуг. Протягом 2017 року центрами було надано 205 239 адміністративних послуг (в середньому за місяць 17 667 адміністративні послуги), у порівнянні з 2016 роком їх кількість збільшилася на 27,7 відсотка і становило 160 700 адмінпослуг. Протягом 2015 року центрами області було надано 155 000 адміністративних послуг (в середньому за місяць становило 12 917 адміністративні послуги). На даний час роботу ЦНАПів забезпечують 109 працівників, у порівнянні з минулим роком їх кількість збільшилася на 11,2 відсотка.

З метою підвищення якості та спрощення процедури надання адміністративних послуг у рамках виконання заходів Програми розвитку малого і середнього підприємництва в області на 2017 – 2018 роки за рахунок коштів обласного бюджету було закуплено програмне забезпечення „Універсам Послуг” для центрів надання адміністративних послуг при райдержадміністраціях. Питома вага надання адміністративних послуг з використанням ПЗ “Універсам Послуг” у загальній кількості наданих послуг ЦНАПами при райдержадміністраціях становить 59,3 відсотка.

Крім того, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування області приймають участь у конкурсі на отримання допомоги від Програми “U-LEAD з Європою” на модернізацію/створення ЦНАП. В третьому раунді Програми “U-LEAD з Європою” у напрямку з покращення якості надання адміністративних послуг для населення взяли участь 10 органів місцевого самоврядування, а саме: Баранинська і Полянська ОТГ, Мукачівська і Березівська міські ради, Горондівська, Великодобронська та Колочавська сільські ради, Ясінянська, Великоберезнянська та Вишківська селищні ради.

В області продовжується робота щодо збільшення кількості адміністративних послуг, які можна отримати через ЦНАП. На сьогодні вже можна отримати паспорт громадянина України для виїзду за кордон та паспорт громадянина України у вигляді ID-картки у ЦНАПах Хустської райдержадміністрації, Тячівської та Вільховецької ОТГ.

В подальшому планується запровадити надання адміністративних послуг щодо державної реєстрації транспортних засобів та видачі посвідчення водія, а також збільшення кількості послуг соціального характеру через ЦНАП.

5.3. Туризм

Туризм вважається однією з провідних галузей, яка може показати позитивну динаміку впливу на розвиток регіону в цілому. Протягом останніх років область активно вкладає у розвиток туристичної інфраструктури, підвищення привабливості регіону, планує промоцію туристичного потенціалу регіону.

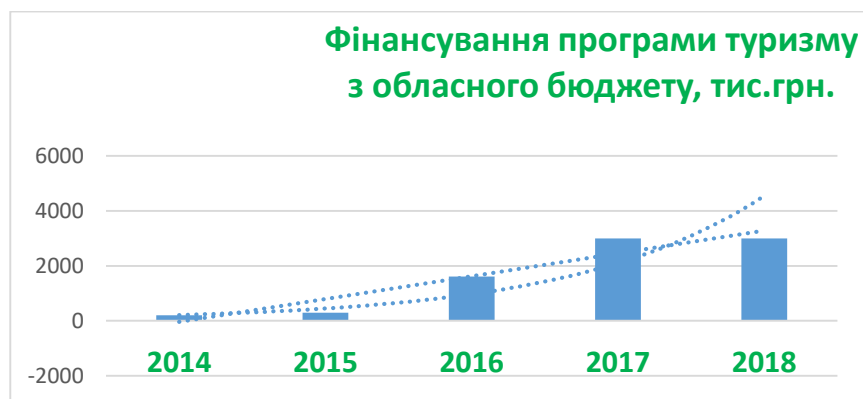

Рис.48. Стан фінансування регіональної програми підтримки галузі туризму за роками

Зокрема в області діє «Програма розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2016-2020 роки», затверджена рішенням сесії обласної ради 22.12.2015 № 95. За своєю структурою та завданнями Програма передбачає:

- Розвиток туристичної і транспортної інфраструктури області
- Популяризація туристичного потенціалу області
- Просвітницька діяльність та науково-освітнє забезпечення сталого розвитку туризму та діяльності курортів
- Формування ефективної моделі управління та координації туризму в області
- Активізація сталого розвитку туристичної сфери області
- Співфінансування проекту регіонального розвитку «Розвиток туристичної інфраструктури Закарпатської області через покращення навігаційних елементів та встановлення туристичних стоянок».

Аналіз туристичних потоків до Закарпатської області, отриманий шляхом моніторингу діяльності СПД та додатково проведених маркетингових досліджень дозволяє виявити тенденцію про збільшення кількості внутрішніх туристів та екскурсантів на території області.

Рис.49. Кількість туристів та екскурсантів на території області за даними моніторингу управління туризму і курортів

У 2018 році до місцевих бюджетів Закарпатської області було сплачено 3 млн. 802 тис. грн. туристичного збору, що на 31 відсоток більше, ніж попереднього року (2 млн. 901,6 тис. грн.).

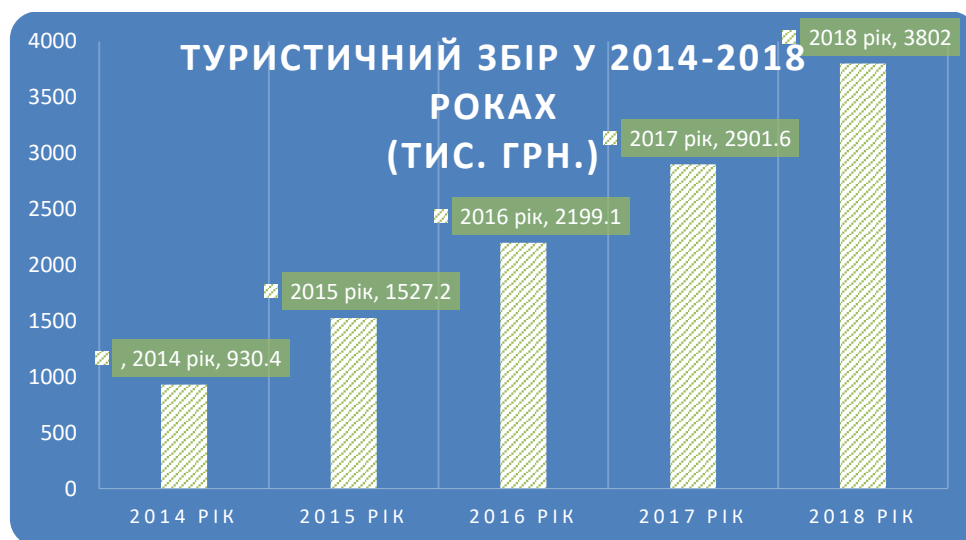
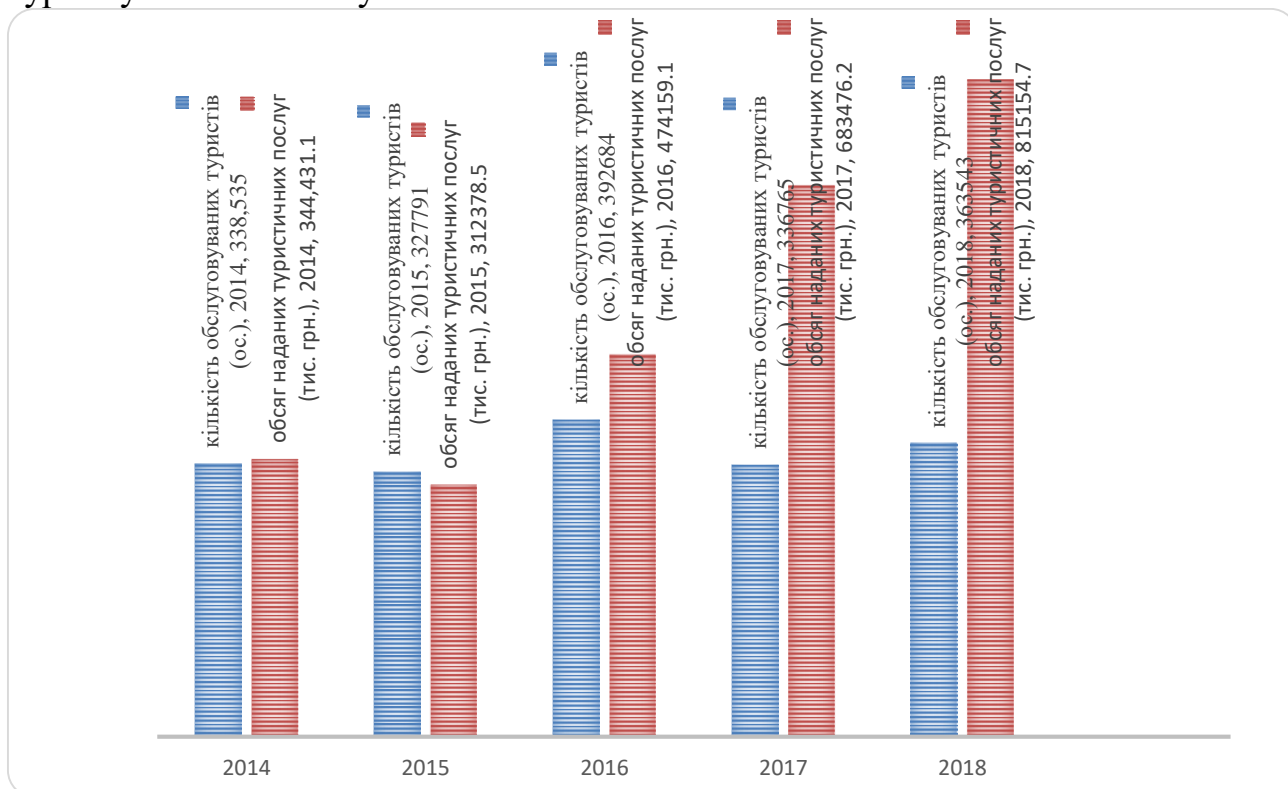

Рис. 50. Динаміка туристичного збору, тис грн.

Варті уваги також цифри, пов'язані з господарською діяльністю у сфері туризму. Зазначену інформацію моніторять структури адміністрацій у сфері туризму шляхом опитування.

*за даними наданими об'єктами господарювання

Рис.51. Показники туристичної діяльності

Зважаючи на зростання туристичних потоків на Закарпаття, створюється попит на збільшення кількості місць у закладах розміщення. Динаміка змін відображена на рисунку.

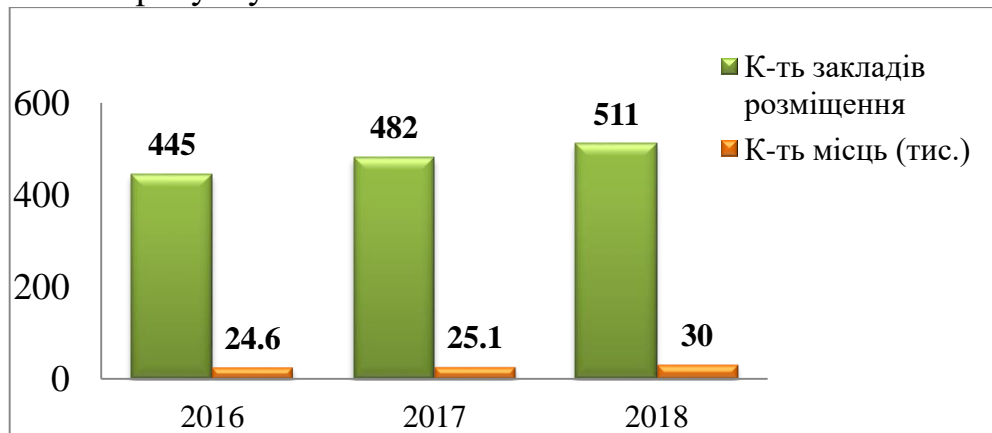

Рис. 52. Динаміка зміни кількості закладів розміщення та місць у них

У 2018 році, на території області надавали послуги з розміщення, харчування та організації дозвілля понад 460 сільських садиб, у 2017 році – 450 садиб; у 2016 – 400 садиб; у 2015 та 2014 роках – 360 садиб.

5.4. Транскордонне розташування області та його вплив на господарський комплекс регіону

Область бере активну участь у всіх програмах, які діють на території Європейського Союзу та доступні для Закарпатської області. Важливий акцент робиться на залученні фінансування в реалізацію інфраструктурних проектів у сфері транспортної доступності, ЖКГ, освіти та медицини.

Упродовж 2015-2019 років між Закарпатською областю та регіонами сусідніх держав – членів ЄС. щороку під час Днів добросусідства відбулось підписання Програми спільних дій Закарпатської області з повітами Марамуреш і Сату-Маре (Румунія); з Пряшівським і Кошицьким самоврядними краями (Словацька Республіка); з областю Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина);

Залучення міжнародної технічної допомоги в область здійснюється в рамках програм:

- прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства „Польща - Білорусь – Україна” 2014 – 2020. Результат – 1 великий інфраструктурний проект (розмір гранту для Закарпатської області – 4,8 млн євро; 5 малих (розмір гранту для Закарпатської області – 1,6 млн євро); 9 мікро проектів на загальну суму для Закарпатської області - 279 тис. євро.

- транскордонного співробітництва Європейського Інструменту Сусідства 2014 – 2020 рр. „Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна”. Результат – 5 великих інфраструктурних проектів (з яких розмір гранту для Закарпатської області – понад 10 млн євро); 25 малих проектів (з яких розмір гранту для Закарпатської області – понад 9 млн євро).

- програми прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства „Румунія – Україна” 2014 – 2020 рр. Результат – 5 великих проектів на загальну суму для Закарпатської області – 4,1 млн євро.

- Дунайська транснаціональна програма 2014-2020. Результат – 4 проекти у сфері інновацій, в яких розмір гранту для Закарпатської області становить 108,5 тис євро.

Слід відмітити необхідність вдосконалення національного законодавства для практичної реалізації можливостей залучення фінансування завдяки програмам, що реалізуються в рамках зазначеної Стратегії.

Закарпатська область, яка межує з чотирма країнами ЄС, має виняткову передумову до створення унікальної транскордонної інфраструктури для розвитку транспортно-логістичної, економічної, туристично-рекреаційної, соціально-культурної сфери регіону.

Продовжуються заходи щодо реалізації великомасштабного інфраструктурного проекту „Модернізація дорожнього зв'язку між Пряшівським краєм та Закарпатською областю”, яким передбачено реконструкцію дороги Н13 між Малий Березний та Дубриничі (11,57 км) і одного мостового переходу.

З метою розвитку прикордонної інфраструктури та розбудови кордону у 2018 році здійснено заходи з реконструкції та облаштування міжнародних пунктів пропуску „Ужгород” - на суму 32 млн грн., „Лужанка” - на суму близько 22 млн грн., „Тиса” – встановлено обладнання на суму 5,5 млн грн.

Водночас проведено геодезичні роботи для розроблення проекту перспективного пункту пропуску „Паладь Комарівці – Руське” – 47 тис. грн, сервісної зони біля пункту пропуску „Дяково – Халмеу”.

У 2017 році було витрачено понад 110 млн грн. та побудовано 11,3 кілометри автомобільної дороги до спільного пункту пропуску, який мав функціонувати на території Угорщини „Велика Паладь – Нодьгодош”. Проте він так і не запрацював через відсутність відповідної двосторонньої угоди між Україною та Угорщиною.

Слід відмітити, що функціонування спільних пунктів пропуску також сприятиме суттєвій мінімізації часу на здійснення контрольних функцій представниками відповідних органів обох держав; синхронності роботи контрольних служб сусідніх країн. Запорукою реалізації зазначеного є спільні автомобільні пункти пропуску. Таким чином, підписання відповідних угод має стати одним із пріоритетів зовнішньої політики.

Основними країнами-партнерами Закарпатської області у сфері зовнішньої торгівлі товарами протягом січня-грудня 2018 року були Угорщина, питома вага якої складає 34,9 відс. від загального обсягу, Німеччина – 10,1 відс., Китай – 7,9 відс., Чехія – 6,5 відс., Польща – 5,2 відс., Італія – 4,9 відс., Австрія – 4,5 відсотка.

Частка обсягу зовнішньої торгівлі товарами Закарпатської області з сусідніми країнами в цілому, а саме з Угорщиною, Словаччиною, Румунією та

Польщею в період січень-грудень 2018 року склала 46,7 відс. від заг. обсягу, їх загальний зовнішньоторговельний оборот становив 1 484,1 млн. дол. США.

У січні-грудні 2014 року експорт товарів Закарпатської області становив 1 383,0 млн. дол. США, з них 1 171,4 млн. дол. США, або 84,7 відсотка припадає на країни ЄС. Отже, аналіз зовнішньоторговельних зв'язків області з країнами Євросоюзу свідчить про тенденцію до зменшення експорту продукції на 12,2 відс. порівняно до аналогічного періоду 2013 року.

У січні-грудні 2015 року експорт товарів Закарпатської області становив 1 094,4 млн. дол. США, з них 985,3 млн. дол. США, або 90,0 відсотка припадає на країни ЄС. Отже, аналіз зовнішньоторговельних зв'язків області з країнами Євросоюзу свідчить про тенденцію до зменшення експорту продукції на 15,9 відс. порівняно до аналогічного періоду 2014 року.

У січні-грудні 2016 року експорт товарів Закарпатської області становив 1 165,3 млн. дол. США, з них 1 123,4 млн. дол. США, або 92,7 відсотка припадає на країни ЄС. Отже, аналіз зовнішньоторговельних зв'язків області з країнами Євросоюзу свідчить про тенденцію до збільшення експорту продукції на 14 відс. порівняно до аналогічного періоду 2015 року.

У січні-грудні 2017 року експорт товарів Закарпатської області становив 1 446,4 млн. дол. США, з них 1 347,0 млн. дол. США, або 93,1 відсотка припадає на країни ЄС. Отже, аналіз зовнішньоторговельних зв'язків області з країнами Євросоюзу свідчить про тенденцію до збільшення експорту продукції на 17,7 відс. порівняно до аналогічного періоду 2016 року.

У 2018 році експорт товарів Закарпатської області становив 1 659,0 млн. дол. США, з них 1 584,3 млн. дол. США. Порівняно з 2017 роком експорт збільшився на 14,7 відс. (212,6 млн. дол. США), імпорт збільшився на 13,0 відс. (на 174,9 млн. дол. США). Позитивне сальдо становило 142,7 млн. дол. США. Отже, аналіз зовнішньоторговельних зв'язків області з країнами Євросоюзу свідчить про тенденцію до збільшення експорту продукції на 17,6 відс. порівняно до аналогічного періоду 2017 року.

Табл 15. Характеристика зовнішньої торгівлі в динаміці

(тис. дол. США)

	2014	2015	2016	2017	2018
Експорт товарів	1 383 032,9	1 094 413,5	1 165 337,2	1 446 425,4	1 659 251,3
Імпорт товарів	1 734 490,3	1 011 710,6	1 123 694,9	1 341 660,4	1 516 295,7
ЗТО	3 117 523,2	2 106 124,1	2 289 032,1	2 788 085,8	3 175 547,0
Сальдо	-351 457,4	82 702,9	41 642,3	104 765,0	142 955,6
Експорт послуг	200 561,4	172 942,5	182 317,3	245 092,6	307 112,7
Імпорт послуг	32 806,5	20 846,5	25 531,2	20 223,9	27 745,4

ЗТО	233 367,9	193 789,0	207 848,5	265 316,5	334 858,1
Сальдо	167 754,9	152 096,0	156 786,1	224 868,7	279 367,3

У 1994 – 2018 рр. в Закарпатську область залучено 340,0 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) (13 місце серед областей України). У розрахунку на одну особу населення внески становили - 271,0 дол. США (11 місце серед регіонів України).

**Динаміка залучення прямих іноземних інвестицій
у розрізі 2012 - 2018 рр.
(млн.дол. США)**

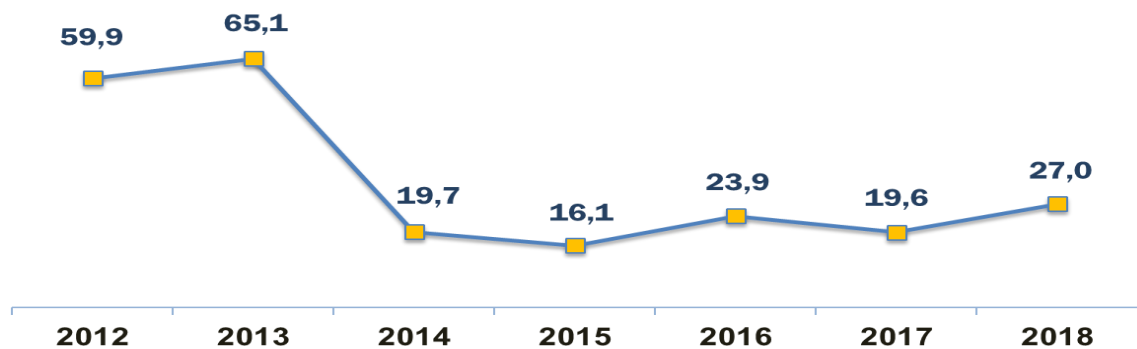

Рис.53. Динаміка залучення ПІІ, 2012-2018 роки

У 2018 році в економіку області вкладено 27,0 млн. дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу), що на 7,4 млн. дол. США, або в 1,4 р.б. 2017 року.

В економіку області станом на 31.12.2018 року залучено іноземних інвестицій – 340,0 млн. дол. США. (по Україні 32 291,9 млн. дол. США)

На одну особу з наростаючим підсумком на 01.01.2019 р по області – 271,0 дол. США. (по Україні – 767,0 дол. США)

За обсягами залучення прямих інвестицій (акціонерного капіталу), в область – 13 місце.

За обсягами прямих інвестицій (акціонерного капіталу), на одну особу – 11 місце.

*Табл.16. Обсяги залучення інвестицій в динаміці
(Обсяги на 1 січня; млн.дол. США)*

	2015	2016	2017	2018	2019
Збільшення капіталу нерезидента	19,7	16,1	23,9	19,6	27,0
Приріст інвестицій за рік	-103,3	-22,4	5,2	8,1	14,9
Обсяг інвестицій	334,2	311,5	317,0	325,1	340,0
Обсяг інвестицій на одну особу	266,2	248,1	252,3	258,9	271,0

В області працюють інвестори із 52 країн світу, на 10 з них припадає майже 85,2 відс. загального обсягу прямих інвестицій (акціонерного капіталу).

Із країн Європейського Союзу надійшло 260,6 млн. дол. США інвестицій (76,6 відс. загального обсягу), 79,4 млн. дол. США (23,4 відс.) – з інших країн світу.

**Географічна структура залучених іноземних інвестицій
станом на 01.01.2019 року**

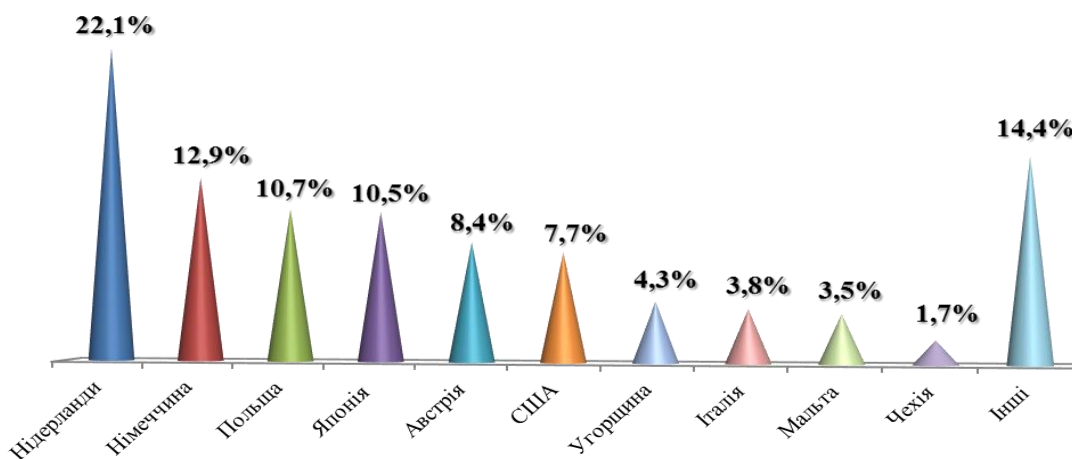

Рис. 54. Географія залучення інвестицій у економіку Закарпатської області

У структурі прямих інвестицій (акціонерного капіталу) за видами економічної діяльності переважає частка промисловості – 81,7 відс. (загального обсягу), оптова та роздрібна торгівля, ремонт транспортних засобів і мотоциклів – 09 відс., транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 6,2 відс., сільське господарство, лісове та рибне господарство – 1,0 відс., будівництво – 0,6 відс., операції з нерухомим майном – 5,1 відс., тимчасове розміщування й організація харчування – 2,0 відс., діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 2,1 відс., інші види – 0,5 відс. (інформація та телекомунікації; фінансова та страхова діяльність; професійна, наукова та технічна діяльність; освіта; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги).

5.5. Внутрішня торгівля

Внутрішня торгівля є одним із ключових секторів економіки. Її частка у валовій доданій вартості області становить близько 12 відсотків. Торговельна діяльність є дуже поширеним видом діяльності, який обирають понад 80 відс. суб'єктів підприємницької діяльності області.

Сусідство області з чотирма європейськими країнами, зростання доходів населення, подальше впровадження в торгівлі безготівкових форм розрахунків, розвиток сфери туризму – все це в комплексі сприяє, позитивній динаміці розвитку внутрішньої торгівлі. Існуюча мережа діючих об'єктів роздрібною торгівлі за січень-грудень 2018 року здійснила оборот роздрібною торгівлі на суму 21,9 млрд. грн., який у порівняльних цінах на 12,7 відс. вищий

ніж у відповідному періоді 2017 року (по Україні ріст склав 6,1 відсотка). Показник індексу фізичного обсягу обороту роздрібною торгівлі (у порівнянних цінах) до попереднього року в області вже декілька років поспіль вищий за середній по Україні. За цим показником у січні-грудні 2018 року область посіла 3 місце в державі.

Рис.55. Індекс фізичного обсягу роздрібною торгівлі

Примітка. До 2016 року включно оборот роздрібною торгівлі та індекс фізичного обсягу обороту роздрібною торгівлі розраховувався на основі даних щодо роздрібного товарообороту юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, які здійснювали діяльність із роздрібною торгівлі (мали основний або другорядний зазначений вид економічної діяльності). Із 2017 року даний показник включає роздрібний товарооборот підприємств (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), основним видом яких є роздрібна торгівля. Тому, порівняння аналогічного показника попередніх років є некоректним.

Станом на початок 2018 року забезпеченість населення області торговими площами магазинів (підприємств-юридичних осіб) склала 1360 кв.м на 10000 осіб (по Україні - 1659 кв.м.) За цим показником область посідає 16 місце в державі. Разом з тим по забезпеченості торговими площами магазинів міського населення область займає - 3 місце, а сільського – 14.

Проміжний висновок.

1. Економіка Закарпатської області в основному зорієнтована на сферу послуг, а за останні роки у структурі валової доданої вартості скорочується частка промисловості.

2. В області спостерігається спад індексу деревообробної галузі, що може свідчити як про зменшення виробництва, так і про збільшення частки продажу необробленої деревини на ринку.

3. У структурі ВРП частка промисловості та сільського господарства є найвищими – по 15% кожна. За структурою виробленої продукції майже половина – продукція промисловості.

4. Моніторинг діяльності малого і середнього підприємництва показує позитивну динаміку у зміні кількості підприємств, які здійснюють свою діяльність. Це зумовлено як зміною в законодавстві щодо сплати єдиного соціального внеску суб'єктами, які зареєстровані але не здійснюють своєї діяльності, так і зменшенням частки підприємств, які працюють в тіні.

5. Частка юридичних осіб у структурі надходжень до бюджетів всіх рівнів становить 4/5, в той час, як частка фізичних осіб-підприємців – всього 20%.

6. В області 20 центрів надання адміністративних послуг працюють над створенням ефективної системи надання адміністративних послуг. У рамках Програми підвищення конкурентоспроможності Закарпатської області на 2019-2020 роки вживаються заходи із переведення частини адміністративних послуг у електронну форму.

7. Щорічне зростання туристичного зору в області складає близько 30%. Разом із тим, складно вирахувати частку, яку туристична галузь становить у структурі ВРП регіону: такі показники є у сфері торгівлі, обслуговування, громадського харчування, транспорту, тощо.

8. У Закарпатській області працюють над створенням ефективної системи взаємодії між організаціями, що мають досвід залучення коштів міжнародної технічної допомоги, для підвищення рівня реалізації заходів РСР Закарпатської області.

9. Найбільше інвестицій у економіку області надійшло з Нідерландів – понад 22% від всіх іноземних інвестицій.

10. Частка внутрішньої торгівлі у валовій доданій вартості становить 12%. Індекс фізичного обсягу роздрібною торгівлі показує вищий показник за середній в Україні. Зокрема, у 2018 році Закарпатська область – третя в Україні за цим показником.

6. Аналіз бюджету Закарпатської області

6.1. Зведений бюджет Закарпатської області

Зведений бюджет області за 2014-2015 роки включав показники 351 бюджету (один обласний, 5 міських (міст обласного підпорядкування), 13 районних, 6 – міських (районного значення), 19 селищних та 307 – сільських). У 2016 році, у зв'язку з утворенням у 2015 році 2-х об'єднаних територіальних громад, кількість бюджетів зменшилася до 347, у 2017 – до 345 (утворилася у 2016 році одна об'єднана територіальна громада), у 2018 році – до 337 (утворилися три об'єднані на територіальні громади у 2017 році). На сьогодні зведений бюджет області налічує 337 бюджетів, у тому числі один обласний, 5 міських (міст обласного підпорядкування), 6 - об'єднаних територіальних громад, 13 районних, 3 - міських (міст районного підпорядкування), 19 селищних та 290 сільських.

Протягом 2014 року до бюджетів усіх рівнів Закарпатської області мобілізовано податків, зборів і інших доходів у сумі 4 873,9 млн. грн., в тому числі до державного бюджету – 3 293,9 млн. грн., до місцевих бюджетів – 1 580,0 млн. гривень. Головними бюджетоутворюючими джерелами доходів місцевих бюджетів області були податок та збір на доходи фізичних осіб, його питома вага складала 63,9 відс., єдиний податок (відповідно 10,6 відс.), рентна плата за використання природних ресурсів (2,6 відс.), податок на прибуток (0,1 відсотка).

Протягом 2015 року до бюджетів усіх рівнів Закарпатської області мобілізовано податків, зборів і інших доходів у сумі 6 703,3 млн. грн., в тому числі до державного бюджету – 4 632,2 млн. грн., до місцевих бюджетів – 2 071,1 млн. гривень. Головними бюджетоутворюючими джерелами доходів місцевих бюджетів області були податок та збір на доходи фізичних осіб, його питома вага складала 46,9 відс., акцизний збір (відповідно 15,6 відс.), єдиний податок (9,5 відс.), податок на майно (6,7 відс.), рентна плата за використання природних ресурсів (2,5 відс.), податок на прибуток (1,1 відсотка).

Протягом 2016 року до бюджетів усіх рівнів Закарпатської області мобілізовано податків, зборів і інших доходів у сумі 8 072,1 млн. грн., в тому числі до державного бюджету – 4 965,2 млн. грн., до місцевих бюджетів – 3 106,9 млн. гривень. Головними бюджетоутворюючими джерелами доходів місцевих бюджетів області були податок та збір на доходи фізичних осіб, його питома вага складає 48,7 відс., акцизний збір (відповідно 15,5 відс.), єдиний податок (9,5 відс.), податок на майно (7,8 відс.), рентна плата за використання природних ресурсів (2,3 відс.), податок на прибуток (1,3 відсотка).

Протягом 2017 року до бюджетів усіх рівнів Закарпатської області мобілізовано податків, зборів і інших доходів у сумі 10 808,6 млн. грн., в тому числі до державного бюджету – 6 199,8 млн. грн., до місцевих бюджетів – 4 608,8 млн. гривень. Головними бюджетоутворюючими джерелами доходів місцевих бюджетів області були податок та збір на доходи фізичних осіб, його

питома вага складає 48,4 відс., акцизний збір (відповідно 11,3 відс.), єдиний податок (9,6 відс.), податок на майно (6,8 відс.), рентна плата за використання природних ресурсів (1,2 відс.), податок на прибуток (0,7 відсотка).

Протягом 2018 року до бюджетів усіх рівнів Закарпатської області мобілізовано податків, зборів і інших доходів у сумі 13 251,6 млн. грн., в тому числі до державного бюджету – 8 130,8 млн. грн., до місцевих бюджетів – 5 120,8 гривень. Головними бюджетоутворюючими джерелами доходів місцевих бюджетів області були податок та збір на доходи фізичних осіб, його питома вага складала 54,8 відс., акцизний збір (відповідно 9,9 відс.), єдиний податок (11,0 відс.), податок на майно (6,2 відс.), рентна плата за використання природних ресурсів (1,3 відс.), податок на прибуток (0,7 відсотка).

Прийнятими наприкінці 2014 року змінами до Бюджетного кодексу України здійснено реформу міжбюджетних відносин, в результаті замість дотації вирівнювання місцеві бюджети у 2015 році отримали базову дотацію, освітню, медичну субвенції та субвенцію на підготовку робітничих кадрів, у результаті трансфертів отримано на 325,8 млн. більше, ніж по розрахунках до внесення змін у законодавство. Крім того, змінами до Податкового та Бюджетного кодексів України, прийнятими наприкінці 2014 року, місцеві бюджети області додатково у 2015 році отримали надходження акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів, плати за адміністративні послуги, податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки, державного мита, пов'язаного з видачею та оформленням закордонних паспортів (посвідок), податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку.

Впродовж 2014-2018 років зберігається позитивна динаміка зростання видатків місцевих бюджетів, так у 2015 році видатки зросли на 30,9 відс. до попереднього року (у зв'язку із зміною структури трансфертів з державного бюджету та їх обсягу, що зріс на 25,0 відс., зокрема наданням з державного бюджету освітньої та медичної субвенцій). Також у 2015 році з державного бюджету на фінансування місцевим бюджетам області було передано 30 бюджетних установ, які до 2014 року утримувались з державного бюджету. Це установи галузі освіти, охорони здоров'я, ветеринарної медицини а також фізичної культури і спорту, у 2016 році – на 18,3 відс., у 2017 році – на 34,7 відс. (за рахунок зростання видатків загального фонду, зокрема на оплату праці з нарахуваннями працівникам бюджетних установ – на 53,2 відс., в т.ч. у зв'язку із значним збільшенням мінімальної заробітної плати до 3200 грн.), то у 2018 році зростання становило 17,3 відс. (обсяг трансфертів з державного бюджету збільшився на 16,1 відс. порівняно з попереднім роком). Слід зазначити, що з 2018 року заклади ветеринарної медицини знову фінансуються з державного бюджету.

6.2. Доходи обласного бюджету

Протягом 2014-2018 років надходження до обласного бюджету

Закарпатської області зростали.

Табл.17. Надходження до обласного бюджету у 2014-2018 роках

млн. грн.

Найменування показника	2014	2015	2016	2017	2018
Податок та збір на доходи фізичних осіб	252,4	194,4	302,8	446,0	560,9
Податок на прибуток підприємств	0,2	21,6	36,4	27,5	32,2
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	10,4	12,6	17,6	17,9	20,5
Рентна плата за спеціальне використання води	4,9	4,5	6,1	7,1	7,1
Рентна плата за користування надрами	5,6	3,2	2,1	3,5	4,8
Екологічний податок	2,0	4,5	5,6	5,5	3,3
Інші	85,5	104,8	103,2	517,2	279,3
Разом загальний фонд	297,0	270,2	399,8	535,2	661,5
Разом спеціальний фонд	64,0	75,4	74,0	489,5	246,6
Всього доходів	361,0	345,6	473,8	1 024,7	908,1

Табл. 18. Структура доходів обласного бюджету у 2014-2018 роках

Структура доходів обласного бюджету, %					
Найменування показника	2014	2015	2016	2017	2018
Податок та збір на доходи фізичних осіб	69,9	56,2	63,9	43,5	61,8
Податок на прибуток підприємств	0,1	6,2	7,7	2,7	3,5
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	2,9	3,7	3,7	1,7	2,3
Рентна плата за спеціальне використання води	1,4	1,3	1,3	0,7	0,8
Рентна плата за користування надрами	1,6	0,9	0,4	0,3	0,5
Екологічний податок	0,6	1,3	1,2	0,5	0,4
Інші	23,7	30,3	21,8	50,5	30,8

Впродовж 2014 року до обласного бюджету Закарпатської області мобілізовано податків, зборів і інших доходів у сумі 361,0 млн. грн., із них доходи загального фонду – 297,0 млн. грн., спеціального – 64,0 млн. гривень.

Головними бюджетоутворюючими джерелами доходів обласного бюджету були податок та збір на доходи фізичних осіб, його питома вага складала 69,9 відс., рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (відповідно 2,9 відс.), рентна плата за користування надрами (1,6 відс.), рентна плата за використання води (1,4 відс.), екологічний податок (0,6 відсотка).

Впродовж 2015 року до обласного бюджету Закарпатської області мобілізовано податків, зборів і інших доходів у сумі 345,6 млн. грн., із них доходи загального фонду – 270,2 млн. грн., спеціального – 75,4 млн. гривень. Головними бюджетоутворюючими джерелами доходів обласного бюджету були податок та збір на доходи фізичних осіб, його питома вага складала 56,2 відс., податок на прибуток підприємств (відповідно 6,2 відс.) рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (3,7 відс.), екологічний податок (1,3 відс.), рентна плата за використання води (1,3 відс.), рентна плата за користування надрами (0,9 відсотка).

Впродовж 2016 року до обласного бюджету Закарпатської області мобілізовано податків, зборів і інших доходів у сумі 473,8 млн. грн., із них доходи загального фонду – 399,8 млн. грн., спеціального – 74,0 млн. гривень. Головними бюджетоутворюючими джерелами доходів обласного бюджету були податок та збір на доходи фізичних осіб, його питома вага складала 63,9 відс., податок на прибуток підприємств (відповідно 7,7 відс.), рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (3,7 відс.), рентна плата за використання води (1,3 відс.), екологічний податок (1,2 відс.), рентна плата за користування надрами (0,4 відсотка).

Впродовж 2017 року до обласного бюджету Закарпатської області мобілізовано податків, зборів і інших доходів у сумі 1 024,7 млн. грн., із них доходи загального фонду – 535,2 млн. грн., спеціального – 489,5 млн. гривень. Головними бюджетоутворюючими джерелами доходів обласного бюджету були податок та збір на доходи фізичних осіб, його питома вага складала 43,5 відс., податок на прибуток підприємств (відповідно 2,7 відс.), рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (1,7 відс.), рентна плата за використання води (0,7 відс.), екологічний податок (0,5 відс.), рентна плата за користування надрами (0,3 відсотка). Зменшення питомої ваги зазначених платежів у структурі доходів обласного бюджету пояснюється надходженням у 2017 році до обласного бюджету коштів у сумі 362,3 млн. грн. для фінансового забезпечення реалізації заходів визначених п.33 р. VI “Прикінцеві та перехідні положення” Бюджетного кодексу України. Зазначені кошти отримано від перевиконання щомісячних індикативних показників митних платежів (податку на додану вартість з ввезених на територію України товарів, акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів, мита).

Впродовж 2018 року до обласного бюджету Закарпатської області мобілізовано податків, зборів і інших доходів у сумі 908,1 млн. грн., із них доходи загального фонду – 661,6 млн. грн., спеціального – 246,6 млн. гривень.

Головними бюджетоутворюючими джерелами доходів обласного бюджету були податок та збір на доходи фізичних осіб, його питома вага складала 61,8 відс., податок на прибуток підприємств (відповідно 3,5 відс.), рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (2,3 відс.), рентна плата за використання води (0,8 відс.), рентна плата за користування надрами (0,5 відс.), екологічний податок (0,4 відсотка).

6.3. Видатки обласного бюджету

Хоча протягом 2014-2018 років переважно спостерігається зростання видатків обласного бюджету, цю динаміку не можна назвати сталою (дані щодо видатків обласного бюджету за 2014-2018 року наведені у таблиці).

Табл. 19. Видатки обласного бюджету (загальний та спеціальний фонди) за 2014-2018 роки

Найменування показника	2014 рік	2015 рік	Зростання (зменшення) порівняно з попереднім роком (%)	2016 рік	Зростання (зменшення) порівняно з попереднім роком (%)	2017 рік	Зростання (зменшення) порівняно з попереднім роком (%)	2018 рік	МЛН.ГРН.	
									Зростання (зменшення) порівняно з попереднім роком (%)	Зростання (зменшення) порівняно з попереднім роком (%)
загальний фонд	883,6	1117,9	26,5	1085,0	-2,9	1502,9	38,5	1773,6	18,0	
спеціальний фонд	123,4	145,1	17,6	128,0	-11,7	525,5	у 4,1 рази	670,9	27,7	
Разом	1007,0	1263,0	25,4	1213,0	-4,0	2028,4	67,2	2444,5	20,5	

На обсяг видатків обласного бюджету значно вплинули отримані з державного бюджету трансферти. Так у 2015 році змінилась структура трансфертів: отримано базову і стабілізаційну дотації (у 2014 році була дотація вирівнювання з державного бюджету), медичну і освітню субвенції, а також у зв'язку із передачею на утримання з обласного бюджету професійно-технічної освіти, субвенцію для підготовки робітничих кадрів. Також новим трансфертом стала субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на реформування регіональних систем охорони здоров'я для здійснення заходів з виконання спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку проекту „Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей”. У 2016 році вже не надавалась субвенція для підготовки робітничих кадрів (це 114,6 млн.грн.) та на 32,4 відс. зменшився обсяг отриманих з державного бюджету дотацій. У 2017 році значне зростання видатків зумовлене збільшенням видатків на оплату праці з нарахуваннями працівникам бюджетних установ – на 53,2 відс., в т.ч. у зв'язку із значним збільшенням мінімальної заробітної плати до 3200

грн. та отриманням субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реформування регіональних систем охорони здоров'я для здійснення заходів з виконання спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку проекту „Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей” у обсязі, що у 13,2 раза перевищував суму, отриману на цю мету у 2016 році.

Найбільший обсяг коштів обласного бюджету спрямовується на виконання програм та утримання установ соціально-культурної сфери та на органи управління: 95,8 відс. у 2014 році, 96,0 відс. у 2015 та 94,9 відс. у 2016 році. Із 2017 року застосовується програмно-цільовий метод у бюджетному процесі з переходом до фінансування наданих послуг, а не утримання установ. Також у 2017 році до спеціального фонду обласного бюджету надійшли кошти для фінансового забезпечення реалізації заходів, визначених пунктом 33 розділу VI “Прикінцеві та перехідні положення” Бюджетного кодексу України у сумі 362,3 млн. гривень. Зазначені кошти отримано від перевиконання щомісячних індикативних показників митних платежів (податку на додану вартість з ввезених на територію України товарів, акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів, мита). Це вплинуло на питому вагу зазначених галузей у загальному обсязі видатків, яка у 2017 році становила 83,9 відс. та 80,3 відс. у 2018.

Основну питому вагу у структурі видатків обласного бюджету протягом 2014-2018 років займала галузь охорони здоров'я. У таблиці наведена структура видатків обласного бюджету у 2014-2018 роках.

Табл.20. Структура видатків обласного бюджету (загальний та спеціальний фонди) у 2014-2018 роках (%)

Найменування показника	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Органи управління	0,5	0,4	0,7	0,7	1,1
Освіта	28,1	28,3	22,3	23,4	24,8
Охорона здоров'я	49,6	51,6	53,6	46,0	39,2
Соціальний захист та соціальне забезпечення	10,6	9,0	10,6	7,1	8,6
Культура	4,8	4,6	5,1	4,1	4,3
Фізична культура і спорт	2,2	2,1	2,7	2,6	2,2
Інші галузі	4,2	4,0	5,0	16,1	19,8

6.4. Бюджет розвитку Закарпатської області

Починаючи з 2015 року значно зменшились надходження до бюджету розвитку місцевих бюджетів у порівнянні з попередніми роками у зв'язку із внесеними змінами до бюджетного законодавства у частині зарахування єдиного податку до загального фонду місцевих бюджетів. Питома вага зазначеного податку у 2014 році становила 78,6 відсотка.

Протягом 2015-2018 років доходи бюджету розвитку місцевих бюджетів в цілому зросли у 2,9 раза.

Табл.21. Доходи та видатки бюджету розвитку за 2014-2018 роки

Доходи та видатки бюджету розвитку за 2014-2018 роки, млн грн.					
	2014	2015	2016	2017	2018
Доходи	213,6	56,3	88,0	144,3	163,4
видатки	228,6	746,7	829,0	971,3	868,3

Найбільшу питому вагу у загальному обсязі надходжень до бюджету розвитку місцевих бюджетів становлять надходження від продажу землі несільськогосподарського призначення, надходження яких складали 2015 році 45,0 млн.грн., у 2016 році - 65,2 млн.грн., у 2017 році - 95,1 млн.грн. та у 2018 році 130,9 млн.гривень.

Видатки бюджету розвитку характеризуються позитивною динамікою зростання. Так, у 2015 році зазначені видатки збільшилися на 41,5 відс. у порівнянні з 2014 роком, у 2016 році збільшилися на 11,0 відс. у порівнянні з 2015 роком, у 2017 році – на 17,2 відс. у порівнянні з 2016 роком. За період 2014 - 2018 років видатки бюджету розвитку зросли у 3,8 раза.

Місцевими бюджетами спрямовувались кошти на будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт об'єктів соціально-культурної сфери та житлово-комунального господарства, на видатки, пов'язані з будівництвом, реконструкцією та капітальним ремонтом автомобільних доріг а також на капітальні видатки, пов'язані з утримання бюджетних установ (капітальний ремонт приміщень, придбання предметів довгострокового користування), на державне управління, охорону здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення, культуру і мистецтво та фізичну культуру і спорт.

В структурі видатків бюджету розвитку місцевих бюджетів Закарпатської області зросла частка видатків на внески до статутного капіталу суб'єктів господарювання з 3,6 відс. у 2015 році до 11,1 відс. у 2017 році, на будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт автомобільних доріг з 6,2 відс. у 2015 році до 25,6 відс. у 2017 році та до 14,0 відс. у 2018 році.

Натомість відбулось зниження частки видатків на будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт об'єктів соціально-культурної сфери та житлово-комунального господарства з 44,8 відс. у 2015 році до 25,0 відс. у 2017 році та до 16,5 відс. у 2018 році, а також у 2018 році зменшились видатки бюджету розвитку у порівнянні із попереднім роком на 7,7 відс. на розвиток

житлово-комунального господарства та на 53,3 відс. внески до статутного капіталу суб'єктів господарювання.

6.5. Резервний фонд бюджету області

Для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру, у окремих місцевих бюджетах області щороку формувався резервний фонд, обсяг якого у цілому по області становив у 2014 році – 3,1млн.грн., у 2015 – 40,5 млн.грн., 2016 – 18,1 млн.грн., у 2017 році – 30,0 млн.грн. та у 2018 році – 60,1 млн.гривень.

У розрізі бюджетів адміністративно-територіальних одиниць інформація щодо затвердженого обсягу резервного фонду наведена у таблиці.

**Табл. 22. Інформація
про затверджений обсяг резервного фонду місцевими бюджетами Закарпатської
області на 2014-2018 роки**

тис.грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018
м.Ужгород	200,0	1 200,0	2 000,0	4 000,0	6 000,0
м.Берегово	100,0	200,0	200,0	200,0	541,5
м.Мукачєво	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
м.Хуст	100,0	50,0	100,0	100,0	100,0
м.Чоп	30,0	50,0	50,0	100,0	100,0
Берегівський р-н		50,0	108,3	110,0	150,0
В.Березнянський р-н		370,0	40,0	50,0	300,0
Виноградівський р-н	10,0	3 845,3	109,8	703,6	580,0
Воловецький р-н	10,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Іршавський р-н	80,0	2 547,3	50,0	30,0	50,0
Міжгірський р-н	40,0	507,6	1 811,7	3 900,0	4 633,0
Мукачівський р-н	30,0	301,9	102,1	530,9	324,3
Перечинський р-н	20,0	20,0	20,0	120,0	20,0
Рахівський р-н	2,0	360,0	335,6	500,0	1 535,5
Свалявський р-н		200,0	116,0	500,0	600,0
Тячівський р-н	100,0	8 311,6	4 500,0	5 800,0	6 145,9
Ужгородський р-н		2 206,1	3 300,1	2 188,1	1 000,0
Хустський р-н	100,0	100,0	100,0	100,0	250,0

Вільховецька ОТГ					
Тячівська ОТГ					
Полянська ОТГ				100,0	50,0
Іршавська ОТГ					200,0
Перечинська ОТГ					50,0
Баранинська ОТГ					
Облбюджет	2 211,9	20 000,0	5 000,0	10 755,0	37 221,2
ВСЬОГО	3 133,9	40 519,8	18 143,6	29 987,6	60 051,4

6.6. Місцеві бюджети Закарпатської області

Протягом 2014-2018 років спостерігається зростання надходжень до місцевих бюджетів Закарпатської області.

Табл.23. Надходження до місцевих бюджетів (за винятком обласного бюджету) у 2014-2018 роках

Найменування показника	млн.грн.				
	2014	2015	2016	2017	2018
Податок та збір на доходи фізичних осіб	757,2	777,5	1211,4	1 784,0	2243,8
Податок на прибуток підприємств	2,1	1,6	2,7	6,8	5,7
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	20,4	31,2	44,8	26,2	33,2
Акцизний збір	0,0	323,9	480,5	522,2	504,7
Податок на майно	0,0	139,4	242,7	314,4	319,2
Єдиний податок	167,8	196,8	296,5	441,7	562,5
Екологічний податок	5,1	2,1	2,5	2,5	2,7
Інші	266,5	253,0	352,0	486,3	540,9

Разом загальний фонд	894,6	1527,8	2 354,5	3 226,6	3 791,8
Разом спеціальний фонд	324,5	197,7	278,6	357,5	420,9
Всього	1 219,1	1 725,5	2 633,1	3 584,1	4 212,7

Табл.24. Структура податкових надходжень до місцевих бюджетів області у 2014-2018 роках

Структура податкових надходжень до місцевих бюджетів області, %					
	2014	2015	2016	2017	2018
Податок та збір на доходи фізичних осіб	62,1	45,1	46,0	49,8	53,3
Податок на прибуток	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	1,7	1,8	1,7	0,7	0,8
Акцизний збір	0,0	18,8	18,2	14,6	12,0
Податок на майно	0,0	8,1	9,2	8,8	7,6
Єдиний податок	13,8	11,4	11,3	12,3	13,4
Екологічний податок	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1
Інші	21,9	14,7	13,4	13,6	12,8

Впродовж 2014-2018 років спостерігається тенденція зростання надходжень до місцевих бюджетів області податку та збору на доходи фізичних осіб, що пояснюється зростанням мінімальної заробітної плати протягом цих років у 3,1 раза. Але, слід зазначити, що у 2014 році питома вага зазначеного податку була найбільшою за період 2014-2018 років, а саме становила 62,1 відс. у структурі надходжень місцевих бюджетів області. Це пояснюється зарахуванням у 2014 році до бюджетів міст обласного значення та районних бюджетів податку у розмірі 75 відсотків. Починаючи з 2015 року податок з доходів фізичних осіб зараховується до зазначених бюджетів у розмірі 60 відсотків.

З 2015 року до місцевих бюджетів області починає зараховуватись акцизний збір, питома вага якого у структурі дохідних джерел займає друге місце після податку з доходів фізичних осіб.

Протягом 2014-2018 років надходження до місцевих бюджетів рентної плати за використання природних ресурсів зростали, однак у 2017 році спостерігається зменшення їх надходжень у порівнянні з 2016 роком на 41,5 відсотка. Скорочення надходжень зумовлено зменшенням рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів. Однією із причин зменшення

вказаних надходжень було прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 26.10.2016 р. № 756 щодо обмеження обсягів суцільних та вибіркового санітарних рубок лісу на територіях природно-заповідного фонду.

Протягом 2014-2018 років надходження до місцевих бюджетів податку на майно в частині плати за землю зростають, що пояснюється проведенням повторної нормативної грошової оцінки земель та індексації земельних ділянок.

Надходження до місцевих бюджетів області єдиного податку протягом 2014-2018 років зростають, що зумовлено переходом суб'єктів господарювання на спрощену систему оподаткування, зростанням розміру мінімальної заробітної плати.

Щороку спостерігається зростання видатків місцевих бюджетів (за винятком обласного бюджету). Дані за 2014-2018 роки наведено у таблиці.

Табл.25. Видатки місцевих бюджетів області (загальний та спеціальний фонди) за 2014-2018 роки

Найменування показника	2014 рік	2015 рік	Зростання (зменшення) порівняно з попереднім роком (%)	2016 рік	Зростання (зменшення) порівняно з попереднім роком (%)	2017 рік	Зростання (зменшення) порівняно з попереднім роком (%)	МЛН.ГРН.	
								2018 рік	Зростання (зменшення) порівняно з попереднім роком (%)
загальний фонд	5125,7	6321,2	23,3	7683,8	21,6	10235,0	33,2	12011,9	17,4
спеціальний фонд	349,2	903,5	у 2,3 рази	1147,6	27,0	1267,2	10,4	1419,8	12,0
Разом	5474,9	7224,7	31,9	8831,4	22,2	11502,2	30,2	13431,7	16,8

У 2015 році зростання видатків пов'язане із зміною структури трансфертів з державного бюджету та їх обсягу, що зріс на 23,7 відс., зокрема наданням з державного бюджету освітньої та медичної субвенцій. По спеціальному фонду у 2015 році видатки зросли удвічі у зв'язку із отриманим додатковим фінансовим ресурсом через зміни у податковому і бюджетному законодавстві. Значне зростання видатків відбулось у 2017 році як і загалом по області за рахунок зростання видатків загального фонду, зокрема на оплату праці з нарахуваннями працівникам бюджетних установ – на 53,2 відс., в т.ч. у зв'язку із значним збільшенням мінімальної заробітної плати з 1600 грн. (у грудні 2016 року) до 3200 гривень.

Найбільшу питому вагу у структурі видатків місцевих бюджетів (за винятком обласного) займають галузі соціально-культурної сфери та

утримання органів управління: 94,4 відс. у 2014 році, 87,9 відс. у 2015, 87,2 відс. – у 2016 році, 88,0 відс. у 2017 та 88,5 відс. у 2018 році. Відповідні дані щодо структури видатків місцевих бюджетів (загального та спеціального фондів) наведені у таблиці.

Табл.26. Структура видатків місцевих бюджетів (загальний та спеціальний фонди) у 2014-2018 роках (%)

Найменування показника	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Органи управління	3,7	3,7	3,8	4,4	5,5
Освіта	37,7	35,4	32,6	34,4	38,6
Охорона здоров'я	13,5	12,8	11,0	12,1	11,5
Соціальний захист та соціальне забезпечення	35,4	32,3	36,4	33,5	30,8
Культура	3,7	3,3	3,0	3,1	1,6
Фізична культура і спорт	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5
Інші галузі	5,6	12,1	12,8	12,0	11,5

На відміну від структури видатків обласного бюджету у місцевих бюджетах основну питому вагу займає галузь освіти. У 2018 році у зв'язку із змінами у програмній класифікації видатків окремі установи, які раніше враховувались у галузі культури, перейшли у галузь освіти (школи естетичного виховання), що вплинуло на питому вагу відповідних галузей у загальному обсязі видатків. На видатки соціального захисту впливає обсяг отриманих з державного бюджету субвенцій соціального характеру. На обсяг видатків на органи управління вплинуло утворення починаючи з 2016 року об'єднаних територіальних громад. У 2018 році починаючи з другого півріччя окремі заклади первинної ланки медичного обслуговування у галузі охорони здоров'я перейшли на фінансування через Національну службу охорони здоров'я України. Це вплинуло на обсяг медичної субвенції з державного бюджету і, відповідно, на питому вагу видатків галузі у загальному обсязі видатків місцевих бюджетів.

Проміжний висновок.

1. Зведений бюджет області – це 337 бюджетів, у тому числі – 1 обласний, 13 районних, 5 бюджетів міст обласного значення, 6 бюджетів об'єднаних

територіальних громад, 3 міських (міст районного значення), 19 селищних, 290 сільських бюджетів.

2. Протягом 2014-2018 років доходи місцевих бюджетів Закарпаття постійно зростали.

3. У структурі доходів обласного бюджету найбільшу частку складає податок з доходів фізичних осіб (61,8%).

4. У 2015 році через зміну в структурі трансфертів суттєво змінився обласний бюджет. Одночасно в структурі видатків обласного бюджету найбільшу частку займає сфера охорони здоров'я (39,2%), освіта (24,8%) соціальний захист – 8,6%).

5. Резервний фонд місцевих бюджетів формується у сумі орієнтовно 1% від їх суми, втім за період 2014-2018 рр. область кілька разів зверталася до Кабінету Міністрів України профінансувати видатки резервного фонду державного бюджету через недостатність фінансування різних програм, зокрема у сфері екології та берегоукріплень.

6. У структурі місцевих бюджетів 53,3% становить податок з доходу фізичних осіб, 12% - акцизний збір, 13,4% - єдиний податок.

7. Протягом 2015-2018 років доходи бюджету розвитку місцевих бюджетів зросли в цілому в 2,9 рази.

7. Розвиток сільських територій та сільське господарство

В області сільськогосподарське виробництво має свою специфіку і особливості, оскільки регіон є малоземельним. Крім того, область характеризується вертикальною зональністю: тут наявні низинна, передгірська і гірська підзони, дві третини території – гориста місцевість. Все це обмежує потенційні можливості нарощування виробництва сільськогосподарської продукції.

7.1. Рослинництво

Область є не лише малоземельною, а й характеризується зональністю розміщення земель сільськогосподарського призначення (низинна, гірська та передгірська). Зональність розміщення сільгоспугідь обумовлює значну диференціацію посівних площ у розрізі природно-економічних зон.

У низинній зоні розвивається галузь зерновиробництва, картоплярства, виноградарства, кормовиробництва, молочного скотарства та свинарства. У передгірській та гірській зонах враховуючи низький природний потенціал вирощування сільськогосподарських культур, культивують картоплярство, садівництво та вівчарство.

Сільськогосподарським виробництвом станом на 2019 рік у області займається 1029 сільськогосподарських підприємств, з яких приблизно 68 – великі товаровиробники, проте характерною особливістю є те, що на господарства населення припадає 88,7 відс. сільськогосподарських угідь, ними виробляється 94,9 відс. валової продукції сільського господарства.

Узагальнюючим показником, що характеризує стан розвитку галузі є темп зростання (зменшення) валової продукції сільського господарства. Висока інтенсивність використання земель дає можливість виробляти щороку у межах 2 відсотків валової продукції сільського господарства України.

За 2018 року індекс обсягу виробництва валової продукції сільського господарства всіма категоріями господарств в регіоні становив 107,0 відсотка до рівня попереднього року.

Обсяг виробництва продукції сільського господарства в розрахунку на одну особу у 2018 році становив 3420 грн.

Виробництво валової продукції по всіх категоріях сільського господарства за 2018 року склало 4301,2 млн. грн., з них господарства населення 3926,2 млн. грн., сільськогосподарські підприємства 375,0 млн. грн.

Табл. 27. Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства, млн.грн.

	2014	2015	2016	2017	2018
Господарства населення	4036,6	3783,5	3609,6	3688,9	3926,2
Сільськогосподарські підприємства	271,7	312,4	355,3	332,5	375,0
Всі категорії господарств	4308,3	4095,9	3964,9	4021,4	4301,2

У 2018 році виробництво валової продукції склало 4301,2 млн.грн, прослідковується тенденція до збільшення виробництва сільськогосподарської продукції у порівнянні з 2017 роком на 279,8 млн. грн. або 7,0 відсотка.

Частка регіону у загальному виробництві продукції сільського господарства України у 2018 році складає 1,6 відс. , у продукції рослинництва - 1,1 відс. , тваринництва – 3,0 відсотка.

Рис. 56 . Валова с/г продукція України, млн грн

Індекс обсягу виробництва продукції рослинництва в усіх категоріях господарств за 2018 р. у порівнянні з попереднім роком склав 105,3 відс. у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 120,4 відс., а у господарствах населення – 102,9 відсотка.

Табл. 28. Структура валової продукції сільського господарства: рослинництво у 2018 року, відс.

Кормові	Інші	Зернові та бобові	Технічні	Картопля і овочі	Флово-ягідні у т.ч. виноград
1,4 відс.	1,0 відс.	18,6 відс.	3,0 відс.	52,6 відс.	23,4 відс.

Найбільшу валову частку у структурі продукції рослинництва сільського господарства займають картопля та овочі - 52,2 відс. , зернові та бобові – 21,0 відс., плодово-ягідні (в тому числі виноград) – 20,0 відс. та технічні культури - 4,0 відсотка.

Динаміка виробництва валової продукції рослинництва залишається стабільною протягом останніх років. Незначний спад спостерігається у 2017 році у зв'язку з погодними умовами.

Рис. 57. Валова с/г продукція Закарпаття, млн грн

У галузі рослинництва основними факторами соціального-економічного зростання будуть розвиток, як товарних підприємств із збільшенням їх власної сировинної бази, так і розвиток дрібнотоварного сільськогосподарського виробництва. Саме дрібні господарства мають високий потенціал для виробництва основних сільськогосподарських культур (зернові, технічні, овочі, плоди і ягоди, виноград), так і виробництва оригінальних вин доброї якості та інших продуктів виробництва харчової та переробної галузі.

7.2. Тваринництво

Індекс виробництва продукції тваринництва у всіх категоріях господарств склав 108,8, з них 72,1 відс. – сільгосптоваровиробники, 109,8 відс. - господарства населення.

У структурі продукції тваринництва найбільшу частку займає м'ясо – 46,5 відс. , молоко – 42,6 відс. , яйця – 8,7 відс. та мед – 1,2 відс., інші – 1,0 відсотка.

Діяльність в агропромисловому комплексі спрямована на розвиток товарного високоефективного виробництва тваринницької продукції шляхом будівництва та реконструкції тваринницьких ферм та комплексів, заводів із виробництва комбікормів та відтворення і раціонального використання племінних (генетичних) ресурсів, створення сприятливих умов для комплексного розв'язання соціальних проблем села та розвитку сільських територій, зростання доходів сільського населення, створення конкурентоспроможного аграрного сектору, забезпечення продовольчої безпеки регіону.

Структура тваринництва у 2014-2019 роках за даними Держстату наведено у табл.29. Як видно із даних, наведених у таблиці, в області спостерігається збільшення кількості тварин. Одночасно, таке збільшення

відбувається за рахунок домашніх господарств, які в структурі с/г мають більшу частку, ніж суб'єкти підприємницької діяльності.

Табл.29. Тваринництво у 2014-2019 роках

	Кількість сільськогосподарських тварин на 1 січня, тис. голів				
	велика рогата худоба		свині	вівці та кози	птиця свійська
	усього	у т.ч. корови			
2014	144,3	101,2	287,8	166,0	3310,7
2015	132,0	93,7	280,1	150,1	3270,1
2016	127,7	91,1	274,9	145,4	3340,4
2017	122,2	87,6	262,6	141,6	3119,0
2018	120,9	86,1	229,8	141,1	3047,4
2019	122,9	87,4	242,7	153,7	3240,7

7.3. Розвиток сільських територій

Сільські території, де проживає 62,9 відсотка населення Закарпатської області, володіють значним природним, демографічним, економічним та історико-культурним потенціалом в разі його раціонального використання здатні внести вагомий вклад у вирішення ключових проблем соціально-економічного розвитку регіону.

Однак, значна частина сільських поселень сьогодні перебуває в економічно не стабільному стані, наслідком чого стало посилення процесів депопуляції населення, трудова міграція, згортання діяльності об'єктів соціальної сфери, високим залишається рівень бідності сільського населення.

Значною проблемою для сільських територій є сировинна зорієнтованість економіки, внаслідок чого абсолютна значна частина сільського населення не бере участі в розподілі доходів від їх використання.

В області науковці разом із практиками працюють над розробкою концепції стійкого розвитку сільських територій, завдання якої передбачається у з'ясуванні та аналізі ключових проблем їх розвитку, задіяння важелів соціально-економічного та управлінського характеру, спрямованих на досягнення якісно нового рівня розвитку села, здатний забезпечити комплексне вирішення економічних, соціальних та екологічних завдань, ефективну реалізацію соціального, природно-ресурсного та транскордонного потенціалу сільських територіальних громад з метою підвищення стандартів якості життя сільського населення. Передбачається, що дана Концепція сприятиме досягненню поставленої мети через відхід від галузевого (секторального) підходу, який культивується сьогодні, до територіального управління розвитком сільських поселень. Це означає, що розвиток лісового та сільського господарства як структуроутворюючих сфер господарювання повинен стимулюватися з іншими елементами сільського укладу життя – виробничою та соціальною інфраструктурою, медициною, освітою,

побутовим обслуговуванням населення, системою комунікації, розвитком несільськогосподарських видів діяльності.

Зміщення вектору від секторального до просторового розвитку це магістральний шлях переходу від моногалузевої структури сільської економіки до багатофункціонального розвитку сільських територій, забезпечення продуктивної зайнятості та розширення джерел доходів сільського населення в умовах ринкової трансформації.

Інструментами багатофункціонального розвитку є диверсифікація і модернізація сільської економіки, які пришвидшать структурні зміни у сільському середовищі і відкриють простір для реалізації дедалі більших функцій несільськогосподарського призначення, розширять сферу прикладання інтелектуальної висококваліфікованої праці як головної умови закріплення молоді на селі.

Проміжний висновок.

1. Більшість населення Закарпатської області проживає в сільській місцевості – 63 %.
2. Сільське господарство, куди входить і лісове господарство згідно статистичної методики розрахунку, формує 15% валової доданої вартості Закарпатської області.
3. Станом на 1 січня 1029 с\г підприємств здійснюють с\г діяльність.
4. Частка регіону у загальному виробництві продукції с\г не перевищує 1,6%, продукція тваринництва зокрема – 2,8%, рослинництва – 1,2%.
5. У структурі тваринництва на першому місці – виробництво мяса – 46%, у структурі рослинництва – плодово-ягідні, у тому числі виноград – 20%.
6. В області працюють над розробкою Концепції розвитку сільських територій, покликаної усунути диспропорції в розвитку міст і сіл регіону.

8. Розвиток гірських територій

Карпатський регіон України займає територію площею 56,6 тис. км² і окреслюється межами чотирьох адміністративних областей – Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької.

На території Карпатського регіону статус гірських мають 714 населених пунктів:

Закарпатська область – 214;

Івано-Франківська область – 240;

Львівська область – 196 н.п., що складає 17% площі області, на якій проживає 158,6 тис. осіб або 6% населення регіону;

Чернівецька область – 64 н. п., що становить 16,1% території області, на якій проживає 44,5 тис. осіб, що становить 5% населення області. Загальна площа населених пунктів, що мають статус гірських складає 1304,8 км².

Села становлять абсолютну більшість – 94,37% у загальній кількості гірських населених пунктів, селища міського типу – 3,09%, селища і міста – по 1,27 %.

В області у тексті Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період до 2020 року питання розвитку гірських територій закріплені в операційній цілі 3.6. Вирівнювання диспропорцій розвитку гірських, передгірних і низинних територій. Дана ціль складається з наступних завдань:

3.6.1. „Формування системи надання регіональних дотацій та підтримки суб'єктів господарювання на гірських територіях”;

3.6.2. „Формування та підтримка діяльності інституцій економічного і соціального розвитку на гірських територіях”;

3.6.3. „Формування регіональної системи підтримки екологічно допустимих бізнесів на гірських територіях”.

Планом заходів із реалізації у 2018 - 2020 роках регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період до 2020 року передбачено заходи щодо створення умов для розвитку гірських територій.

Проблематикою Закарпатської області є суттєва диспропорція у соціально-економічному розвитку низинних та гірських територій краю. Більшу частину території займають гори, а третина населених пунктів отримали статус гірських. Значна диференціація показників у районах Закарпаття спричинена неоднорідністю енергетичного, трудового, інфраструктурного потенціалу тощо, а основна концентрація ресурсів області зосереджена якраз у низинних районах.

Вирішення проблем, пов'язаних із розвитком гірських територій закладено в заходах «Програми підвищення конкурентоспроможності Закарпатської області на 2019 – 2020 роки», якою передбачено застосування сучасних методів оцінки можливостей для регіонального розвитку шляхом реалізації першочергових завдань та пріоритетів, у т. ч. створення умов для залучення інвестицій, підтримка та розвиток сільських, гірських і

депресивних територій, тощо. Одним із основних завдань реалізації програми якраз є вирівнювання диспропорцій через залучення інвестицій та створення умов для полегшення ведення бізнесу та підвищення рівня зайнятості населення на гірських територіях.

Також реалізовується „Програма розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2016 – 2020 роки”, якою передбачено виконання завдань із розвитку туристичної галузі області, спрямованих на створення сучасної інфраструктури туризму, конкурентоспроможного ринку туристичного продукту, підвищення якості туристичних послуг, залучення інвестицій, ефективне використання природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу, забезпечення умов для повноцінного функціонування суб’єктів туристичної діяльності. В цілому виконання програми забезпечить зростання туристичних потоків, зменшення безробіття, збільшення зацікавленості у потенційних інвесторів до створення туристичної інфраструктури Закарпаття, в тому числі гірських територій.

В області реалізовується проект „Розвиток туристичної інфраструктури Закарпатської області через покращення навігаційних елементів та встановлення туристичних стоянок”, який пройшов конкурсний відбір проектів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 569-р „Про затвердження пропозицій щодо розподілу у 2018 році бюджетних коштів за проектами регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів, отриманих від Європейського Союзу у рамках виконання Угоди про фінансування Програми підтримки секторальної політики — Підтримка регіональної політики України, що пройшли конкурсний відбір” загальною вартістю 4 708,4 тис. гривень. Заходами проекту передбачено встановлення 7 туристичних стоянок вздовж автомобільних доріг та їх облаштування. Варто зазначити, що майбутні стоянки будуть розташовані виключно на гірських територіях з урахуванням доцільності та близькості до об’єктів культурної та туристичної сфери, що сприятиме збільшенню відвідування місцевих пам’яток, музеїв тощо.

Програмою охорони навколишнього природного середовища Закарпатської області на 2019 – 2020 роки» з обласного бюджету на 2019 рік передбачено 3775,0 тис. грн. на виконання заходів з охорони та раціонального використання водних ресурсів на гірських територіях (відновлення берегоукріплень), зокрема: запобігання забруднення поверхневих вод внаслідок скидання неочищених або недостатньо очищених стічних вод, створення нових та реконструкцію існуючих берегоукріплень, а також запобігання забруднення атмосферного повітря викидами автотранспорту.

Також в області реалізовується проект із відновлення Музею лісу і сплаву на Чорній ріці в Міжгірському районі, де Міністерство екології та природних ресурсів України виділено 53,1 мільйони гривень. Музей, що знаходиться на

території національного природного парку „Синевир” (Міжгірський район), двічі руйнували повені у 1998 та 2001 роках. Залишилася лише третина комплексу - наземна частина. Цього року заплановано завершення виконання робіт із реконструкції єдиного в Європі і одного з двох у світі подібних музеїв, зокрема відремонтувати близько 3 кілометрів дороги для підвищення інвестиційної та туристичної привабливості; відновити допоміжні будівлі музею; провести дерев'яне укладання руслу річки тощо.

У межах реалізації Програми „Збереження екосистеми долини річки Тиса на прикордонній території України, Угорщини, Румунії та Словаччини” розроблений Асоціацією органів місцевого самоврядування, в області заплановано реалізацію проектів будівництва нових очисних споруд у селах та селищах міського типу та впорядкування і переробка твердих побутових відходів. Будівництво міні-заводів із переробки твердих побутових відходів з повним циклом переробки на території очисних споруд сприятиме ліквідації сміттєзвалищ та полігонів шляхом переробки їх вмісту на заводі з подальшою рекультивацією землі, зменшення затрат на доставку сміття для переробки, рентабельне використання транспорту, створення привабливих умов для приватного інвестування і дольової участі у будівництві та подальшій експлуатації заводу, можливість використання тепла від тепло-насосів, що працюватимуть із використанням води на витоку з очисної споруди (від 170 кВт/добу із 1 тис м³ стоків), для створення супутніх виробництв (сушіння деревини, фруктів, диких плодів, рослин у літній період) та для теплиць, а також можливість повторного використання очищеної стічної води для потреб населеного пункту або для сільськогосподарських потреб.

Проміжний висновок.

1. В області працюють над розробкою програмних документів, покликаних вирівнювати диспропорції в розвитку гірських та низинних територій.

2. Наразі реалізовується ряд проектів та програм, які сприятимуть підвищенню економічної та соціальної складових розвиток громад, які проживають на гірських територіях.

3. На території чотирьох карпатських областей України реалізовується спільний проект «Карпатська мережа регіонального розвитку», яка передбачає укріплення єдиного механізму підтримки карпатських громад навколо реалізації на конкурсній основі проектів місцевого розвитку. Наступним етапом такої взаємодії має стати утворення Європейської програми підтримки карпатських країн.

9. Екологічна ситуація Закарпатської області

Вплив озоноруйнівних речовин на довкілля є загрозою здоров'ю для населення та біосфери. Як свідчать спостереження, за загальним вмістом озону над територією України, за останні 10 років товщина озонового шару зменшилась приблизно на 5 %.

Руйнування озонового шару відбувається внаслідок таких причин:

- активне функціонування хімічної промисловості;
- використання азотних добрив;
- хлорування питної води;
- використання фреонів;
- спалювання ракетного палива двигунами літаків;
- утворення смогу у великих індустріальних містах.

Головними причинами забруднення атмосферного повітря є кількість перекачаного газу, застаріле технічне обладнання, профілактичні ремонтні роботи на компресорних станціях. Неефективна робота застарілого газоочисного обладнання спостерігається на асфальтобетонних заводах Закарпатського обласного дорожнього управління, потужних котельнях Мукачівських, Берегівських, Виноградівських, Хустських тепломереж. Також погано оснащені золоуловлювачами котельні Мінтранспорту і зв'язку України.

Головним забруднювачем атмосферного повітря Закарпатської області продовжує і надалі залишатися автотранспорт, викиди від якого в 2015 році склали 91,9 % від загального обсягу викидів. За останні роки значно виросла кількість автомобільного транспорту, відмічається ріст автозаправних станцій, що є вагомим джерелом у забрудненні атмосферного повітря.

Табл. 30. Показники викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення та всіма видами автотранспорту

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис.т.			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв.км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг
	Всього	у тому числі			
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами		
2000	40,7	7,7	33,0	3192,0	32,6
2005	65,9	26,6	39,3	5167,4	52,9
2006	88,2	25,6	62,6	6916,0	70,8
2007	88,2	22,9	65,3	6916,0	70,8
2008	91,4	23,2	68,2	7161,5	73,3
2009	87,6	21,4	66,2	6871,2	70,3
2010	87,3	17,6	69,7	6820,3	70,0
2011	89,4	17,2	72,2	7009,8	71,6
2012	72,1	8,1	64,0	6000,1	57,5
2013	69,1	7,7	61,4	5421,5	55,1
2014	60,5	3,9	56,6	4744,7	48,1
2015	54,2	4,4	49,8	4200,1	43,1
2016	4,9	4,9	*	382,1	3,9
2017	3,2	3,2	*	300,0	2,5

* Показники щодо викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від пересувних джерел за 2017р. відсутні, як такі, що не передбачені планом державних статистичних спостережень.

Табл. 31. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у регіоні по окремих населених пунктах, тис.т

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Всього,	17,6	17,2	8,1	7,7	3,87	4,42	4,9	3,20
м.Ужгород	0,4	1,1	0,6	0,3	1,20	1,75	1,0	0,10
м.Берегово	0,5	0,5	0,1	0,1	0,00	0,03	0,1	0,04
м.Мукачево	1,5	0,6	0,5	0,5	0,24	0,24	0,3	0,33
м.Хуст	0,3	0,4	0,1	0,03	0,02	0,03	0,0	0,01
м.Чоп	0,1	0,3	0,1	0,1	0,03	0,05	0,0	0,00
Берегівський	0,5	0,5	0,1	0,2	0,01	0,01	0,0	0,03
Великобerezнянський	0,03	0,05	0,0	0,01	0,00	0,02	0,0	0,02
Виноградівський	2,8	2,2	0,7	1,4	0,03	0,04	0,0	0,04
Воловецький	0,5	0,7	0,2	0,1	0,25	0,21	0,2	0,70
Іршавський	2,2	2,0	1,3	0,01	0,00	0,03	0,1	0,05
Міжгірський	0,2	0,2	0,2	0,1	0,00	0,00	-	0,23
Мукачівський	0,02	0,57	0,5	0,4	0,00	0,03	0,0	0,04
Перечинський	0,6	0,5	0,3	0,3	0,22	0,23	0,2	0,19
Рахівський	0,3	0,1	0,0	0,1	0,05	0,03	0,1	0,07
Свалявський	1,7	1,7	1,1	2,2	0,51	0,42	0,2	0,29
Тячівський	2,4	2,2	0,6	0,1	0,06	0,08	0,1	0,05
Ужгородський	1,1	1,8	1,1	1,5	1,13	1,03	1,4	0,87
Хустський	2,4	2,0	0,5	0,1	0,12	0,18	1,2	0,13

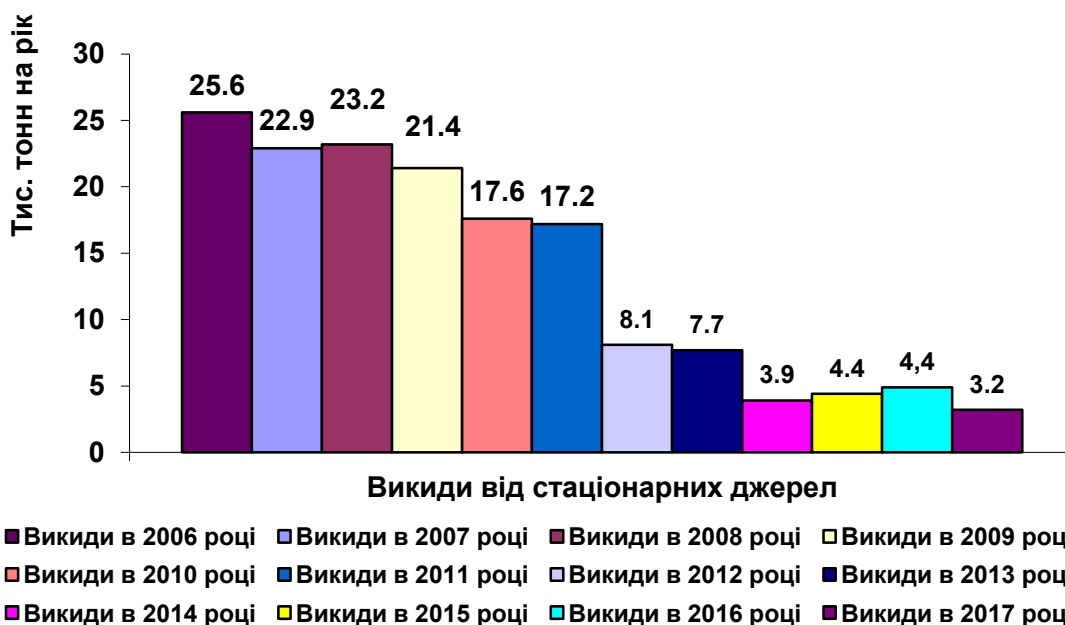

Рис.58. Динаміка обсягу викидів забруднюючих речовин в Закарпатській області

Державний санітарно-епідеміологічний нагляд у сфері охорони атмосферного повітря здійснюється згідно Законів України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про охорону

атмосферного повітря», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Державних санітарних правил охорони атмосферного повітря населених місць».

9.1. Природно-заповідний фонд Закарпатської області

У частині розвитку природно-заповідної справи та екологічної мережі вжито ряд заходів для збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу. Проведено заходи щодо створення нових та розширення існуючих об'єктів природно-заповідного фонду на території яких підлягають охороні, збереженню і відновленню природні комплекси та об'єкти що мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну та рекреаційну цінність.

Станом на 01.01.2019 року в області функціонує 469 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, загальною площею 180,6 тис. га. З них загальнодержавного значення – 34 об'єкти загальною площею 155,5 тис.га, місцевого значення 435 об'єкти загальною площею 25,1 тис.га. Станом на 01.01.2019 показник заповідності Закарпатської області становить 14,17 відсотка.

Впродовж 2014-2018 років в області створено 10 об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення на загальній площі 2969,9 га. З них 7 заказників місцевого значення на площі 1305,1 га та 3 заповідні урочища на площі 1664,8 га.

За період 2014-2018 років показник природно-заповідного фонду в області зріс на 0,23 відсотка.

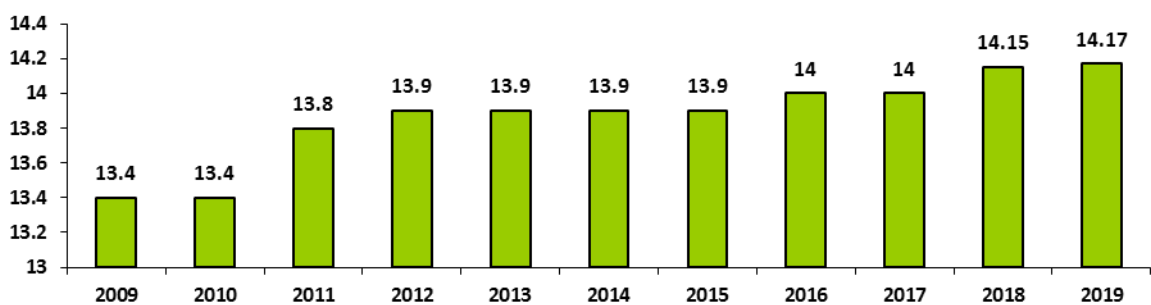

Рис. 59. Динаміка змін питомої ваги природно-заповідного фонду області станом на 01.01.2019, у %.

9.2. Проблемні питання збереження водних ресурсів Закарпатської області

Територія області є водозбірним басейном р.Тиса, яка є притокою р.Дунай. Усі річки та потічки, які формуються по долинах і ущелинах гір, а їх на Закарпатті понад 9 тисяч, є її притоками. Найбільші з них – це річки Тересва, Тересля, Ріка, Боржава, Латориця і Уж. Дві останні впадають у р.Бодрог уже на території Словаччини, яка в подальшому впадає в р.Тиса.

Водний режим річок є дуже змінним. Він залежить від погодно-кліматичних умов і тісно пов'язаний зі станом лісів Українських Карпат.

Озер у Закарпатті мало. Однак значна їх частина – це цікаві гірські озера. Найбільшим є Синевирське озеро з площею близько 7 га, середньою глибиною 15-16 м. Воно розташоване на висоті 989 м. н. р.м. і є дуже популярним туристичним об'єктом.

За період з 2000 р. по 2017 р. спостерігається суттєве зменшення забору та використання води (загальний забір води у 2017 р. становив всього 57,8 відс. забору води у 2000 р.). Використання води на побутово-питні потреби скоротилося на 59 відс., на сільськогосподарські потреби – на 96 відсотків. Спостерігається збільшення використання води на виробничі потреби (на 29,7 відсотка.). Обсяги оборотної та послідовно використаної води становили у 2017 р. 51 відс. аналогічного показника у 2000 р. Спостерігається тенденція збільшення показників втрати води при транспортуванні. Якщо у 2000 р. вони становили 7,834 млн. м³, то у 2017 р. цей показник становив 9,97 млн. м³.

За період 2000-2017 р. спостерігається також зменшення об'єму скиду забруднених стічних вод у поверхневі водойми. У 2000 р. було скинуто 13,02 млн. м³ недостатньо очищених та неочищених зворотних вод, у 2017 р. – 4,236 млн. м³ (на 67,5 відс. менше).

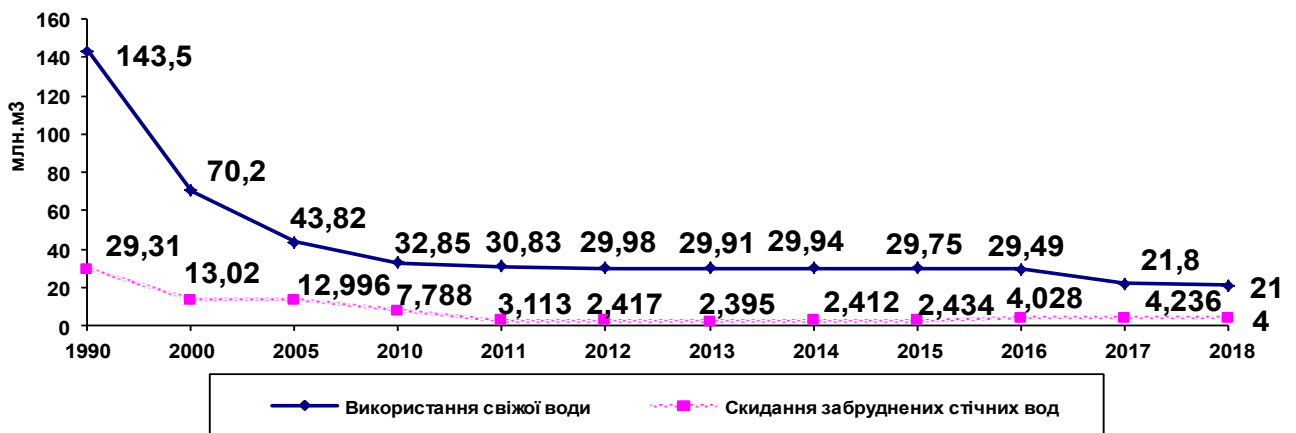

Рис. 60. Обсяг скиду забруднених стічних вод у водойми, млн м³

Найбільшими споживачами води є підприємства житлово-комунального господарства області (52 відс. від загального використання води в області) та сільського господарства (38 відс. від загального водоспоживання). Щодо повного водоспоживання за обсягом використання свіжої води найменшим водокористувачем області є промисловість, на яку припадає менше 3,0 відс. загального об'єму. З 1990 р до 2017 р. повне водоспоживання промисловості області зменшилося більше як на 80 відсотка. Це можна пояснити суттєвим скороченням промислового виробництва в області.

9.3. Поводження з побутовими відходами

Вирішення проблеми поведження з відходами вбачається в організації централізованого збирання сміття в усіх населених пунктах області, поступове зменшення кількості сміттєзвалищ та їх модернізація.

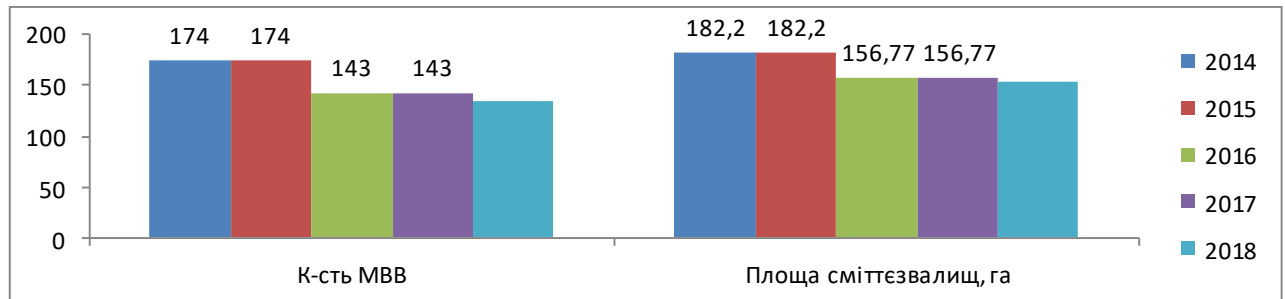

Рис. 61. Поводження з ТПВ на території області

Всього в регіоні централізований збір ТПВ організований у 413 населених пунктах, що становить 67,8 відс. від загальної кількості (609) населених пунктів.

На території області централізований збір та видалення твердих побутових відходів здійснює 29 спеціалізованих підприємств (найбільші ТОВ "АВЕ Ужгород", ТОВ "АВЕ Виноградово", ТОВ "АВЕ Мукачево" та ТОВ "Берег-Вертикал") та в 14 населених пунктах здійснення централізованого збору ТПВ відбувається на громадських засадах.

4 спільних українсько-угорських підприємства здійснюють збір та вивезення ТПВ із 197 населених пунктів. 25 спеціалізованих комунальних служб та приватних структур при місцевих радах здійснюють збір та вивезення ТПВ із 216 населених пунктів Закарпаття.

Роздільний збір ТПВ (скла, пластику та макулатури) поступово впроваджується у містах Ужгород, Мукачево, Чоп, Перечин, Хуст, Виноградів та деяких населених пунктах Ужгородського, Воловецького, Великоберезнянського, Хустського, Рахівського районів.

9.4. Інфраструктурні програмні заходи у сфері екології та будівництва очисних систем

Програма «Збереження екосистеми долини річки Тиса на прикордонній території України, Угорщини, Румунії та Словаччини», розроблена Асоціацією органів місцевого самоврядування – актуальний документ, який об'єднує завдання цілого ряду органів місцевого самоврядування у напрямку зменшення негативного впливу на довкілля у сфері водних ресурсів.

У тексті Програми, прийнятої під час екологічного форуму у 2017 році, відзначається, що країни басейну річки Тиса мають давню історію співробітництва, включаючи Угоду з охорони річки Тиса та її приток 1986 р. та заснування у 2000 р. Тисайського Водного Форуму, спрямованого на вирішення проблем паводків. Всі країни басейну річки Тиса є сторонами

Конвенції щодо захисту р. Дунай 1994 р., яка є однією з найбільш ефективних діючих угод між країнами басейну Дунаю. В 2002 р. Україна ратифікувала цю Конвенцію і є однією з 14 повноправних країн-сторін.

Внаслідок проведення аналізу стану басейну Тиси були визначені такі шість головних водогосподарських проблем або негативних факторів впливу:

1. Забруднення органічними речовинами.
2. Забруднення поживними речовинами (азот, фосфор).
3. Забруднення небезпечними речовинами (важкі метали, синтетичні речовини).
4. Гідроморфологічні зміни (зміни морфології русла, берегів, заплави та водного режиму).
5. Засмічення русел та берегів побутовим сміттям.
6. Вселення чужорідних видів риби і тварин та рослин (ротан, сом американський, сонячний окунь та інші).

Перші чотири проблеми є загальнодунайськими, а останні дві – специфічними для української частини басейну Тиси.

Поверхневі води. Результати дослідження показали, що трохи більше половини (16 з 30) річкових водних тіл було оцінено так, що їхній екологічний статус не відповідає вимогам «доброго» і вони, відповідно, належать до третього «задовільного» та четвертого «поганого» класів.

За даними оцінки добрий та відмінний екологічний статус мають лише водні тіла Чорної та Білої Тиси, Ріки, верхів'їв Тересви, Боржави, Латориці та Ужа. Жодне водне тіло самої Тиси та Терєблї, середні і нижні ділянки Боржави, Тересви, Латориці і Ужа не відповідають вимогам доброго екологічного статусу. Головною причиною такої ситуації є забруднення поживними та органічними речовинами. У меншій мірі до погіршення екологічного статусу призводить забруднення важкими металами та іншими небезпечними хімічними речовинами.

Можна очікувати, що води набудуть доброго екологічного статусу лише внаслідок проведення реконструкції каналізаційних очисних споруд стічних вод, або взагалі будівництва таких у селищах та селах.

Автори Програми відзначають, що будівництво дериваційних та руслових ГЕС на річках басейну Тиси безумовно негативно відобразиться на їхньому екологічному статусі. Будь-які компенсаційні заходи (рибоходи, обвідні канали та ін.) апоріорі у повній мірі не компенсують погіршення статусу.

Підземні води. За даними досліджень встановлено, що жодне з 8 підземних водних тіл української частини басейну Тиси не знаходиться під ризиком виснаження, оскільки всі водозабори Закарпаття працюють без перевищення встановлених обсягів водовідбору у відповідності до порохованих запасів. Тим не менше, існує ризик забруднення верхнього незахищеного алювіального водного тіла (водоносного горизонту) сполуками азоту, особливо в сільській місцевості, де відсутні системи водовідведення.

Автори Програми стверджують, що можливим інструментом вирішення цілого ряду проблем, які виникають у питанні екології водних ресурсів, є Програма стратегії ЄС для Дунайського регіону, якою передбачено покращення якості води у Дунаї на 20%.

Програмою Асоціації передбачається поетапне будівництво 18 КОС середньою потужністю 8-12 тис еквівалентних жителів. У більшості населених пунктів відсутня мережа каналізування або вона потребує модернізації, тому цей факт потрібно врахувати при визначенні потреби у коштах. Програмою розроблено ТЕО для 8-ми населених пунктів, що дає можливість визначитись із необхідним фінансуванням.

Завдання Програми:

1. Охопити Програмою 10 - 20% населення Закарпатської області сучасною системою збору очищення побутових каналізаційних стоків.
2. Збудувати сучасні інноваційні каналізаційні очисні споруди у населених пунктах Поляна, Великий Березний, Буштино, Перечин, Сторожниця, Іршава, Воловець, Міжгір'я.
3. Досягти, шляхом будівництва нових КОС, покращення якості води у річці Тиси понад 10-20%.
4. Покращити якість води в річках у місці витоку з КОС на 30%.
5. Досягти придатності води для купання у створах річок населених пунктів охоплених Програмою.
6. Формування збалансованої системи природокористування та структурної перебудови виробничого потенціалу економіки, екологізація технологій у промисловості та на транспорті, містобудуванні.
7. Збереження біологічного та ландшафтного розмаїття, благоустрій та озеленення населених пунктів.

Очікувані результати:

1. Покращення екологічної ситуації у річках області.
2. Зростання привабливості Закарпаття для українських та іноземних туристів.
3. Ріст туристичної індустрії – головної складової економічного потенціалу області.
4. Зростання іміджу України – як країни новітніх технологій у царині охорони природи.
5. Покращення стосунків із державами – сусідами та з ЄС в цілому через демонстрацію підтримки програм та цінностей ЄС.

9.5. Солотвинський солерудник

Із лютого 2007 року ДП «Солотвинський солерудник» припинив свою діяльність по видобутку кам'яної солі, також було закрито підземне відділення Української алергологічної лікарні. Сталось це внаслідок некерованого затоплення гірничих виробок. З часом поверхня шахтного поля почала

просідати утворюючи величезні вирви (карсти), котрі поступово заповнюються водою.

Рис.62. Кратер провалля шахти №7, фото: EUCPT

У небезпечній зоні деформації земної поверхні опинились 292 житлові будинки та об'єкти інфраструктури смт Солотвино. Дану подію було класифіковано як надзвичайну ситуацію державного рівня.

Процес утворення карстових провалів триває й досі. У квітні 2015 року відбувся провал ґрунту глибиною близько 45 метрів поблизу Солотвинського водоканалу, виникла загроза руйнування 3-х опор ліній електропередач, які у подальшому було перенесено на безпечну відстань. Людських жертв не було. Інтенсивний розвиток екзогенних геологічних процесів (утворення карстів) не зупиняється, і це загрожує не лише населенню Солотвина, а й порушенням екологічної безпеки сусідніх країн. Адже окрім активних карстоутворень існує ймовірність потрапляння солоної мінералізованої води у річку Тису, що спричинить загибель прісноводних організмів та вплине на її прибережні смуги. Також, не варто забувати що Тиса є лівою й найбільшою притокою Дунаю, тож це може мати вплив на екологію кількох європейських держав.

В Україні працює Дорадча місія в Україну Механізму Цивільного захисту Європейського Союзу, завдання якої – дати рекомендації щодо усунення аварійності на державному підприємстві. За результатами роботи місії та звіту, представленого у 2016 році, зазначено, що до загального занепаду солерудника та околиць призвела антропогенна діяльність у поєднанні з природними процесами. Зараз ці процеси тривають, без активного втручання.

Вся територія є надзвичайно складною з точки зору гідрогеологічних систем і геологічної структури, включаючи рельєф місцевості, карстифікацію і потоки ґрунтових та підземних вод. Тому для отримання більш обґрунтованого розуміння процесів потрібно більше досліджень та оцінювання.

Наслідки застарілих гірничих технологій та практик, а також неконтрольовані та некеровані процеси видобутку, що відбуваються протягом ряду років, призвели до поточної загальної ситуації та надзвичайного стану. Однак, можливість ефективного та екологічно сталого використання запасів солі може бути реальною.

Члени місії рекомендують розглянути питання необхідності створення належної та життєздатної системи моніторингу, рекомендації до чого скеровуються *напрямом* “Захист навколишнього середовища” Стратегії ЄС для Дунайського регіону (EUSDR). Питання проникнення солі з території солерудника до річки Тиса потребує подальшого дослідження та регулярного моніторингу. Ускладнює ситуацію також і скидання побутових і промислових відходів очевидне в межах шахти та прилеглих територій.

Таким чином, уразливість населення в небезпечній зоні є високою. Існують суттєві невизначеності, що походять з території солерудника, і стосуються проваль (кратерів), тріщин та потенційних зсувів, які можуть мати як безпосередній вплив на життя людей, а також на інфраструктуру (будівлі, будинки та інші споруди), так і непрямі наслідки для суспільства та економіки. Додатковим висновком є те, що широке розповсюдження побутових і промислових відходів є потенційною небезпекою для здоров'я та навколишнього середовища.

Проміжний висновок.

1. Перед регіоном залишається ряд проблемних питань, які потребують стратегічного підходу, в тому числі екологічно-безпечного зберігання невідомих, непридатних та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР) та їх подальша утилізація.

2. Важливим невирішеним питанням є досі незавершена ліквідація надзвичайної ситуації на ДП "Солотвинський солерудник".

3. Потребує вирішення проблемна ситуація навколо відновлення робіт на золоторуднику в Мужієві.

4. У стратегічних документах наразі не відображені інвестиційні стратегічні проекти, що призводить до надто тривалого обговорення, загального нерозуміння впливу таких проблем на довкілля, пересічення туристичних маршрутів із промисловими центрами тощо.

5. Потребує налагодження система та інфраструктура збору та сортування твердих побутових відходів. Область має визначитися із будівництвом сміттєпереробного заводу, що дозволить вирішити цілий ряд екологічних проблем.

10. Громадянське суспільство та політична ситуація в регіоні

З метою здійснення координації заходів, посилення взаємодії з громадськими інституціями для забезпечення реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами при місцевих органах виконавчої влади Закарпатської області створено ряд консультативно-дорадчих та експертних органів, консультаційних груп та незалежних комісій. В області діють рада церков та релігійних організацій, координаційна рада у справах жінок, рада з питань молодіжної політики, рада з питань регіонального розвитку Закарпатської області, гуманітарна рада, рада інвесторів, регіональна рада з питань взаємодії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування тощо.

Активно працює Громадська рада при облдержадміністрації. Всі засідання Громадської ради при облдержадміністрації, в т.ч. і виїзні, організовуються та проводяться у тісній співпраці з органами державної влади. Інформація про діяльність Громадської ради постійно висвітлюється на сайті Закарпатської обласної державної адміністрації в рубриці „Громадянське суспільство і влада” та на сайті Громадської ради при Закарпатській облдержадміністрації.

З метою виконання Закону України „Про волонтерську діяльність” у районах і містах області створені та діють організації волонтерів. Найчисленніший загін волонтерів працює при організаціях Товариства Червоного Хреста України, до складу якого входить понад 2,5 тис. добровільних помічників. У регіоні територіальні центри спільно з Товариством Червоного Хреста України проводять акції щодо надання посиленої допомоги малозабезпеченим самотніми громадянам похилого віку.

В області налагоджено тісний зв'язок між органами влади та організаціями громадянського суспільства, що виливається у плідну співпрацю у сфері підтримки та реалізації і громадських ініціатив, спрямованих на національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання дітей і молоді (проекти тематичних вишколів, таборів відпочинку тощо), поширення інформації стосовно інтеграційного курсу України в європейський правовий простір, євроатлантичний безпековий простір, розвиток взаємодії та спілкування дітей та молоді з різних регіонів, проведення ними спільних медійних, культурних, освітніх та інших заходів (відпочинок дітей-переселенців, учасників АТО на території області, екскурсії, зустрічі з однолітками тощо).

Для налагодження ефективних механізмів партнерства держави з інститутами громадянського суспільства, вдосконалення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, забезпечення прозорості і відкритості їх діяльності, залучення громадян до участі в управлінні державними справами, підвищення якості підготовки та прийняття рішень з важливих питань державного і суспільного життя з урахуванням думки громадськості, створення умов для участі громадян у розробленні

проектів таких рішень, проведення соціологічних досліджень, сприяння пропагуванню державницької ідеології, інтеграції України в Європейські та Євроатлантичні структури, виховання патріотичних почуттів та гордості за Українську державу реалізована Регіональна програма із забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики і вивчення суспільної думки на 2015-2018 роки.

За участю організацій громадянського суспільства розроблені та діють Регіональна програма оздоровлення та відпочинку дітей і розвитку мережі дитячих закладів оздоровлення та відпочинку на 2018 – 2021 роки та Програма „Турбота” щодо посилення соціального захисту громадян на 2016-2018 роки.

Для більш ефективної взаємодії бізнесу із владою та створення дієвого механізму та інструментів підтримки малого і середнього бізнесу із акцентом на створення нових робочих місць та само зайнятості населення, як можливого способу працевлаштування молоді в Закарпатській області в липні на базі департаменту запровадив Центр підтримки підприємництва.

З метою сприяння самозайнятості населення та розвитку підприємництва, департамент економічного розвитку і торгівлі облдержадміністрації у рамках реалізації заходів Програми розвитку малого і середнього підприємництва в області на 2017-2018 роки було запроваджено навчальні семінари з питань відкриття власної справи для починаючих підприємців.

Таблиця 32. Органи місцевого самоврядування Закарпатської області, станом на 1 січня 2019 року

Районних рад	13	
Районних у містах рад		
Міських (міст обласного значення) рад	5	
Міських (міст районного значення) рад	6	
Селищних рад	19	
Сільських рад (із урахуванням рад сільських об'єднаних територіальних громад)	293	
Склад Закарпатської обласної ради		
Всього депутатів, осіб	64	
із них за суб'єктами висування:	%	осіб
політична партія Єдиний центр	29,69	19
ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ»	23,44	15
Партія «ВІДРОДЖЕННЯ»	17,19	11
«КМКС» Партія угорців України	12,50	8
Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»	10,94	7
Політична партія «Опозиційний блок»	6,25	4
Всього депутатів місцевих рад, осіб	5704	
із них: за суб'єктами висування:	%	осіб

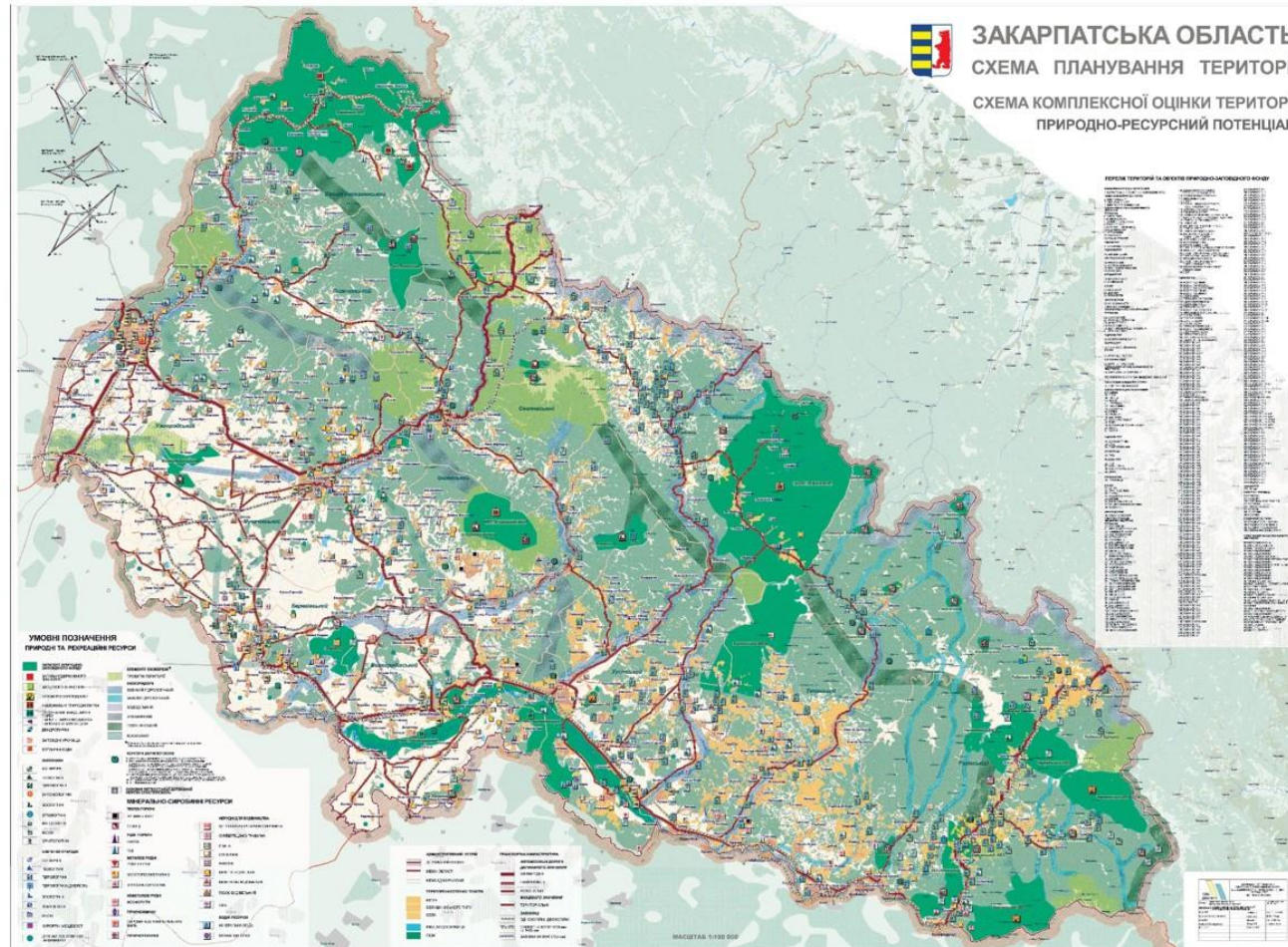
ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ»	3,2	182
Політична партія Єдиний центр	2,9	167
	2,3	133
Партія «ВІДРОДЖЕННЯ»	1,5	87
Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»	1,1	64
«КМКС» Партія угорців України	1,0	55
Політична партія «Опозиційний блок»	0,5	30
Демократична партія угорців України	0,5	28
Радикальна партія Олега Ляшка		
Політична партія «Об'єднання «САМОПОМІЧ»	0,4	22
	0,3	19
Політична партія «Конкретних справ»	0,25	14
Політична партія «Наш край»	0,2	12
Аграрна партія України		
політична партія Всеукраїнське об'єднання «Свобода»	0,2	11
	0,2	11
Політична партія «Європейська партія України»		
ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «УКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ПАТРІОТІВ – УКРОП»	0,14	8
	0,08	5
Політична партія «ПАТРІОТ»	0,05	3
Українська партія «Єдність»	0,04	2
Українська Народна Партія	0,02	1
Народний Рух України самовисування	85,03	4850

Проміжний висновок

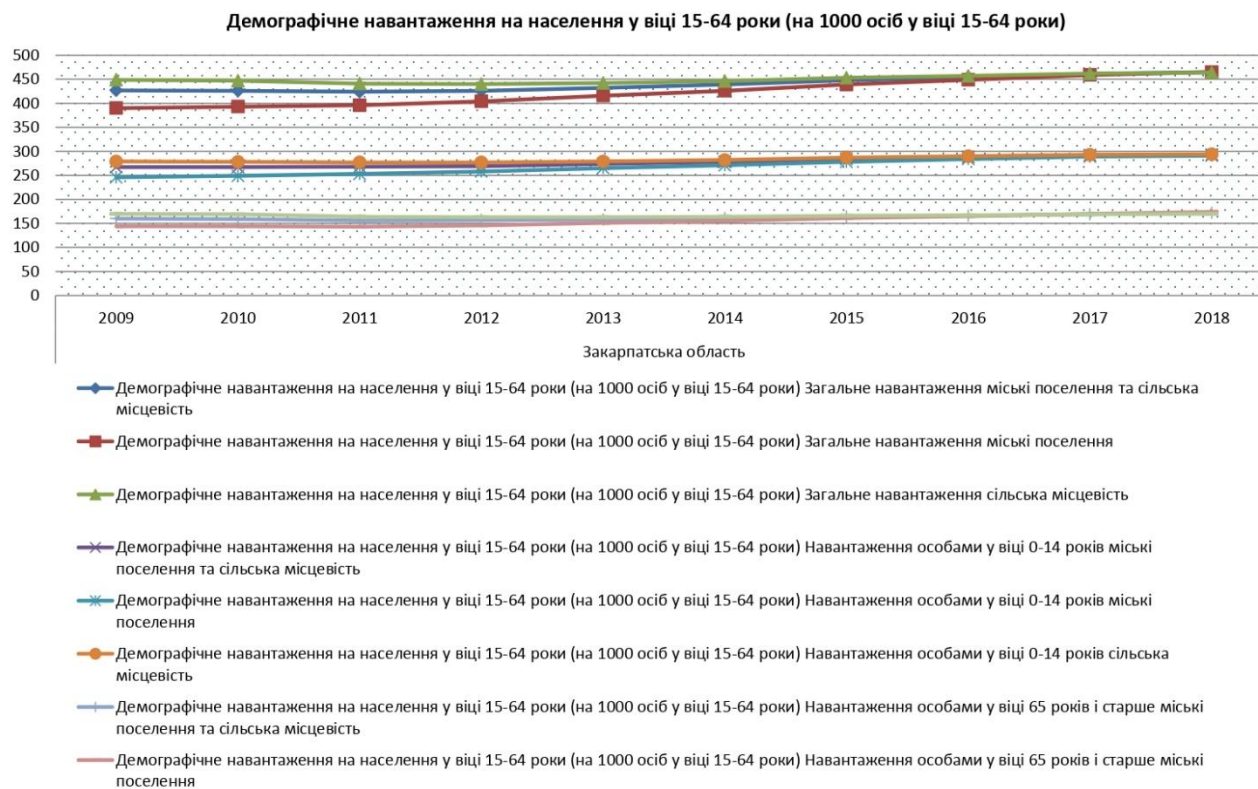
1. В області проживає понад 100 різних національностей, між якими відсутні будь-які непорозуміння.
2. Культура, побут і традиції різних національностей сприяють розвитку туризму.
3. Політична ситуація в регіоні відображає загальнонаціональні тенденції.

ДОДАТКИ
до матеріалів соціально-економічного аналізу Закарпатської
області (2015-2018 роки)

Додаток 1. Корисні копалини на карті Закарпатської області

Додаток 2. Демографічне навантаження на населення у віці 15-64 роки (на 1000 осіб)

Додаток 3. Загальні демографічні показники, 2018 рік

		Берегівський р-н	В.Березнянський р-н	Виноградівський р-н	Воловецький р-н	Іршавський р-н	Міжгірський р-н	Мукачівський р-н	Перечинський р-н	Рахівський р-н	Свалявський р-н	Тячівський р-н	Ужгородський р-н	Хустський р-н	м. Ужгород	Інші	По області
1.	Народжуваність (на 1000 нас.,‰)	9.23	11.1 9	12.6 4	9.41	11.7 8	12.4 4	10.7 5	14.9 7	12.59	11.09	11.10	10.83	10.97	9.44		11.17
1.1.	живонароджені (абс.дані)	687	298	1533	229	1185	592	1995	482	1172	599	1944	776	1398	1061		14018
1.2.	мертвонароджені (абс.дані)	4	5	29	1	13	5	16	6	15	2	20	9	12	9	3	149
2.	Загальна смертність (на 1000 нас.,‰)	13.1 0	15.2 1	11.7 4	13.7 3	11.0 0	12.2 1	11.5 7	15.6 8	11.55	12.86	10.68	12.67	10.69	10.38		11.67
2.1.	усього померлих (абс.дані)	975	405	1424	334	1107	581	2148	505	1075	695	1870	908	1362	1167		14650
3.	Смертність дітей віком до 1-го року,‰	5.75	15.7 7	18.7 2	4.18	10.5 7	8.59	7.96	13.3 3	13.04	3.21	9.84	11.49	8.36	8.16		10.45
3.1.	усього померлих (абс.дані)	4	5	29	1	13	5	16	6	15	2	20	9	12	9	3	149
4.	Природний приріст	-3.87	-4.02	0.90	-4.32	0.78	0.23	-0.82	-0.71	1.04	-1.78	0.42	-1.84	0.28	-0.94		-0.50

Додаток 4. Виробництво окремих видів продукції, 2011-2017 роки

Найменування продукції за Номенклатурою продукції промисловості, одиниця вимірювання	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Добувна промисловість							
Вугілля буре, тис.т	15,0	2,0	1,9	5,9	6,4	9,2	8,9
Газ природний скраплений або в газоподібному стані, млн.м ³	3,7	5,4	... ¹	... ¹	... ¹	... ¹	... ¹
Камінь дроблений (щебінь), який використовується як наповнювач бетону, для дорожнього покриття та подібних цілей (крім гальки, гравію та кремню), тис.т	1428,6	1130,2	1056,9	1095,3	993,1	1125,8	1103,0
Піски будівельні, такі як глинисті, каолінові, полевошпатові (крім кременистих та металоносних пісків), тис.т	169,2	159,6	156,0	179,2	86,1	115,5	155,0
Каолін, крім кальцинованого, тис.т	13,3	11,5	10,1	8,9	8,4	7,5	5,2
Переробна промисловість							
Яловичина і телятина, свіжі чи охолоджені – туші, напівтуші, четвертини необвалені, т	87	55	41	9	... ¹	... ¹	–
Свинина свіжа чи охолоджена – туші, напівтуші (уключаючи оброблені сіллю чи консервантами для тимчасового зберігання), т	1658	1918	1917	1754	1896	1772	1764
Вироби ковбасні та подібні продукти з м'яса субпродуктів чи крові тварин та подібні вироби і харчові продукти на їхній основі (крім виробів ковбасних з печінки та страв готових), т	306	621	619	636	651	960	1527
Суміші соків фруктових та овочевих, тис.л	13921	8116	10219	... ¹	... ¹	... ¹	... ¹
Овочі (крім картоплі), фрукти, горіхи, гриби та інші їстівні частини рослин, приготовані чи консервовані з доданням оцту чи оцтової кислоти, т	9851	9988	6463	5136	2545	1185	653
Борошно пшеничне чи пшенично-житне, тис.т	23,8	19,3	20,3	22,5	19,3	18,5	13,8
Хліб та вироби хлібобулочні, нетривалого зберігання, тис.т	13,5	13,9	15,6	15,1	12,1	10,2	9,3
Торти, т	77	76	49	35	43	42	45
Тістечка, т	1003	461	440	296	90	85	61
Цукерки шоколадні (крім цукерок із вмістом алкоголю, шоколаду в брикетах, пластинах чи плитках), тис.т	–	240	... ¹	... ¹	... ¹	... ¹	... ¹
Корми готові (крім преміксів) для годівлі сільсько- господарських тварин – для свиней, т	7860	7661	8232	8286	8539	8092	7061
Корми готові (крім преміксів) для годівлі сільсько- господарських тварин – великої рогатої худоби, т	1358	1404	1408	819	1103	970	461
Вино з фактичною концентрацією спирту не більше 15% (крім газованого, ігристого, та вина із захищеним позначенням походження), тис.дал	878,7	738,9	583,0	650,6	632,0	524,6	455,2
Пиво солодове (крім пива безалкогольного і пива з вмістом алкоголю не більше 0,5%), тис.дал	133,8	... ¹	... ¹	6,7	... ¹	... ¹	... ¹
Води натуральні мінеральні негазовані, тис.дал	–	–	–	... ¹	... ¹	... ¹	294,3
Води натуральні мінеральні газовані, млн.дал	13,0	14,2	15,7	16,3	14,5	16,0	16,3
Білизна постільна бавовняна (крім трикотажної машинного чи ручного в'язання), т	466,7	508,4	419,2	382,5	478,7	312,7	389,5
Предмети одягу зі шкіри натуральної чи композиційної (уключаючи куртки та пальта; крім аксесуарів до одягу, головних уборів, взуття), тис.шт	103,3	82,7	95,2	117,5	118,8	134,0	123,7
Пальта, півпальта, плащі, накидки тощо, чоловічі та хлопчачі, тис.шт	19,1	16,1	22,2	19,2	... ¹	22,4	... ¹
Сукні трикотажні машинного або ручного в'язання, жіночі та дівчачі, тис.шт	73,6	80,6	48,1	154,7	118,8	115,4	102,0
Жакети та блейзери трикотажні машинного або ручного в'язання, жіночі та дівчачі, тис.шт	65,5	103,8	42,6	71,5	140,7	108,2	... ¹
Пальта та плащі тощо, жіночі та дівчачі, тис.шт	37,3	62,4	26,6	49,6	28,8	25,8	16,2
Сукні, крім трикотажних, жіночі та дівчачі, тис.шт	155,8	57,4	64,6	53,9	48,7	37,8	23,6
Спідниці та спідниці-брюки, крім трикотажних, жіночі та дівчачі, тис.шт	54,9	54,1	65,3	70,7	58,8	59,1	63,9
Сорочки (крім трикотажних), чоловічі та хлопчачі, тис.шт	592,6	451,1	524,3	534,1	560,5	577,4	547,9
Блузки, сорочки та батники (крім трикотажних), жіночі та дівчачі, тис.шт	394,6	232,1	159,0	113,9	46,7	154,2	101,7

	Продовженн						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Піджаки та блейзери, крім трикотажних, чоловічі та хлопчачі, тис.шт	153,6	160,8	145,1	151,6	... ¹	173,4	217,2
Брюки, бриджі та шорти вовняні або з волосу тварин тонкого (крім трикотажних, виробничих та професійних), чоловічі та хлопчачі, тис.шт	283,8	419,7	111,7	161,9	167,5	137,3	110,6
Брюки та бриджі з тканини з волокон синтетичних або штучних (крім трикотажних, виробничих та професійних), чоловічі та хлопчачі, тис.шт	568,6	393,8	486,5	474,5	540,6	392,5	395,5
Брюки та бриджі з тканини бавовняної (крім джинсових, трикотажних, виробничих та професійних), чоловічі та хлопчачі, тис.шт	834,6	174,4	193,1	438,9	239,9	383,0	446,1
Брюки та бриджі вовняні або з волосу тварин тонкого, з тканини з волокон синтетичних або штучних (крім трикотажних, виробничих та професійних), жіночі та дівчачі, тис.шт	368,9	416,6	349,0	380,9	268,9	359,8	304,1
Жакети та блейзери, (крім трикотажних), жіночі та дівчачі, тис.шт	346,8	366,9	38,1	47,8	64,1	70,4	91,9
Футболки, майки й подібні вироби, трикотажні машинного або ручного в'язання, тис.шт	1039,4	636,3	678,7	708,1	544,9	670,2	793,9
Деревина з ялини (<i>Picea abies</i> Karst.) та смереки (<i>Abies alba</i> Mill.) уздовж розпиляна чи розколота, розділена на шари чи лущена, завтовшки більше 6 мм, тис.м ³	105,7	83,9	88,6	81,4	89,3	102,8	82,4
Деревина хвойних порід уздовж розпиляна чи розколота, розділена на шари чи лущена, завтовшки більше 6 мм (крім деревини із ялини (<i>Picea abies</i> Karst.), смереки (<i>Abies alba</i> Mill.) та сосни (<i>Pinus sylvestris</i> L.)), тис.м ³	3,6	4,6	4,1	18,7	24,8	9,5	4,5
Деревина (крім хвойних чи тропічних порід) уздовж розпиляна чи розколота, розділена на шари чи лущена, завтовшки більше 6 мм (крім брусків, планок та фриз для паркетного або дерев'яного покриття підлоги, дубових), тис.м ³	57,7	55,2	59,3	68,2	70,7	69,6	70,8
Деревина хвойних порід у вигляді погонажу, профільованого уздовж будь-якого з ребер чи площин, уключаючи планки та фризи для паркетного покриття підлоги незібрані, т	130	359	372	1437	2138	1368	735
Деревина листяних порід у вигляді погонажу, профільованого уздовж будь-якого з ребер чи площин, уключаючи планки та фризи для паркетного покриття підлоги незібрані, тис.т	1,1	6,6	10,3	9,7	17,2	8,2	10,7
Шпон, листи для фанери клеєної, деревина інша, уздовж розпиляна, розділена на шари чи лущена, завтовшки 6 мм і менше, з деревини листяних порід, тис.м ³	11,2	11,6	10,7	10,6	11,2	11,6	10,0
Вікна, двері балконні та їх рами, з деревини, шт	937	616	571	315	2194	2066	2822
Двері та їх коробки і пороги, з деревини, шт	3159	980	1540	682	620	1368	1016
Вироби столярні та конструкції будівельні, з деревини (крім вікон, дверей балконних та їх рам, дверей та їх коробок і порогів, паркету, опалубки для бетонних будівельних робіт, гонту і дранки покрівельних), м ³	2908	2880	3491	4767	5857	7870	9752
Гранули та брикети з пресованої або агломерованої деревини, залишків або відходів рослинного походження, тис.т	23,4	26,2	32,6	27,1	21,5	27,6	15,1
Папір і картон гофровані, у рулонах або в аркушах, т	2896	3240	3214	1975	930	842	... ¹
Газети, журнали та видання періодичні, які виходять менше чотирьох разів на тиждень, віддруковані, т	327	309	288	223	185	142	95
Книги, брошури, листівки та подібна продукція, віддруковані (крім у вигляді окремих аркушів), т	207	198	143	114	83	94	66
Етилацетат, т	18927	20524	23693	16638	21310	21970	... ¹
Вугілля деревне, агломероване чи неагломероване (уключаючи вугілля зі шкарлупи або горіхів), тис.т	33,0	31,2	42,2	40,5	41,0	47,6	44,6
Коробки, ящики, тара гратчаста та вироби подібні (у т.ч. корекси) з пластмас, т	81	153	145	110	83	154	... ¹

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Бутлі, пляшки, флакони, фляги та вироби подібні для транспортування або пакування продукції (стакани для сметани, йогурту, тощо) місткістю 2 л і менше з пластмас, млн.шт	105,5	108,6	117,9	115,2	102,4	110,9	116,0
Біде, унітази, бачки змивні та вироби санітарно-технічні подібні, з пластмас (крім ванн, душів, раковин, сидінь та кришок для унітазів) тис.шт	94,3	84,0	76,1	... ²	46,5	38,5	33,0
Цегла невогнетривка керамічна будівельна (крім виробів з борошна кам'яного кремнеземистого чи ґрунтів діатомітових), млн.шт умов. цегли	28,3	50,7	34,7	43,4	32,2	31,7	31,8
Елементи конструкцій збірні для будівництва з цементу, бетону або каменю штучного, тис.м ³	17,1	12,6	13,2	17,3	15,0	16,6	12,2
Розчини бетонні, готові для використання, тис.т Конструкції, виготовлені виключно або переважно з листового матеріалу, з металів чорних, інші, т	88,9	62,6	59,3	72,7	97,8	125,3	125,9
Котли центрального опалення, шт	212	346	426	189	... ¹	... ¹	50
Тюнери телевізійні кольорового зображення для кабельного телебачення, (відеотюнери кольорові;крім таких, що ізолюють телевізійний сигнал високої частоти), тис.шт	6297	4814	8843	6999	2645	3392	... ¹
Інструменти і апаратура для фізичного та хімічного аналізу, н.в.і.у., шт	5056,5	5832,6	4928,7	... ¹	... ¹	... ¹	... ¹
Меблі для сидіння з дерев'яним каркасом м'які (уключаючи гарнітури меблевi з дивану та двох крісел; крім обертових), тис.шт	1547	1514	829	193	... ¹	... ¹	... ¹
Меблі для сидіння з дерев'яним каркасом жорсткі (крім обертових), тис.шт	221,3	321,2	282,3	343,9	171,3	72,7	46,6
Меблі для офісів дерев'яні, шт	401,6	382,5	532,9	686,5	625,8	402,0	452,8
Меблі кухонні, тис.шт	1061	490	203	294	617	858	642
Меблі для спалень дерев'яні (крім вмонтованих у стіну шаф, каркасів матрацних, світильників і освітлювального устаткування, дзеркал, призначених для встановлення на підлозі, сидінь), тис.шт	15,2	19,0	12,9	28,8	49,1	56,3	72,9
Меблі для їдалень та віталень дерев'яні (крім дзеркал, призначених для встановлення на підлозі, сидінь), тис.шт	36,2	44,9	35,7	49,7	186,6	142,0	151,0
Меблі для їдалень та віталень дерев'яні (крім дзеркал, призначених для встановлення на підлозі, сидінь), тис.шт	27,0	17,1	31,7	34,3	37,3	36,6	27,4
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води							
Електроенергія, млн.кВт·год			118,4	122,3	138,9	125,3	
	131,6		145,8		170,8		

¹ Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності статистичної інформації.